

METSZETEK

A Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézetének

online társadalomtudományi folyóirata

Vol.4 (2015) No.2

DOKTORI MŰHELYEKBŐL

doktoranduszok
munkái

SZERZŐINK

A. GERGELY ANDRÁS

BÁNFALVI GYÖZÖ

BARTHA ÁKOS

BERÉNYI ZOLTÁN

BURGUND ANITA

FÉNYES HAJNALKA

MURÁNYI FANNI

PAPP KRISZTINA

RÁCZ ANDREA

Doktori műhelyekből

BÁNFALVI GYÖZÖ:

A szegények adója

BARTHA ÁKOS:

Egy mélytengeri hal szárazon

FANNI MURÁNYI:

*The Controversy Surrounding
the Inter-country Adoption*

Doktori műhelyekből

BERÉNYI ZOLTÁN:

A MYPLACE...

FÉNYES HAJNALKA:

Nemi különbségek ...

ANITA BURGUND – ANDREA RÁCZ:

Comparative Analyses on Youth Care

A. GERGELY ANDRÁS:

Idők hullámai narratívákban...

Doktori műhelyekből

PAPP KRISZTINA:

Könyvajánló

A METSZETEK a Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézetének online társadalomtudományi folyóirata.

Lektorált folyóirat.

Székhely:
4032 Debrecen, Egyetem tér 1.

Megjelenik:
évente négyszer

Főszerkesztő:
Dr. Czibere Ibolya

Szerkesztőbizottság:
Dr. Balogh László Levente,
Dr. Csoba Judit, Dr. Fényes Hajnalka,
Sipos Flórián, prof. Dr. Valuch Tibor

Olvasószerkesztő:
Dr. Szekeres Melinda

Felelős kiadó:
a DE BTK PSZI igazgatója

ISSN:
2063-6415

E-mail:
metszetek@arts.unideb.hu

Tartalomjegyzék

A. GERGELY ANDRÁS: Idők hullámai narratívákban, az identitásformálás szcénáiban.....	3
BÁNFALVI GYŐZŐ: A szegények adója.....	19
BARTHA ÁKOS: Egy mélytengeri hal szárazon	28
BERÉNYI ZOLTÁN: A MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement) nemzetközi kutatási program második magyar nyelvű szakpolitikai tájékoztatója.....	51
FÉNYES HAJNALKA: Nemi különbségek a felsőoktatási hallgatók önkéntes munkájában	68
FANNI MURÁNYI: The Controversy Surrounding the Intercountry Adoption.....	79
ANITA BURGUND – ANDREA RÁCZ: Comparative Analyses on Youth Care in Hungary and Serbia	97
PAPP KRISZTINA: Könyvajánló	107
Szerzőink	109

Idők hullámai narratívákban, az identitásformálás szcénáiban

A. GERGELY ANDRÁS

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet

Erdélyiség, transzilván örökség, kirajzások, Forrás(ok) körei, alkotó identitások... Puha felhőként ölelik körül az erdélyi irodalmat, a magyarat persze, melynek árnyékai és sugárzó hője más-ként-másként hat nemzedékekre, hatalmakra, irodalmi sajtóra, közéletre. Autonómia, illeszkedés, öntörvényűség, adaptáció... – elvárásrendek, normák és célrendszerek a hogyanlétben, a megmaradás körül, az elvárások és dacolások miliőjében.

De vajon leírható-e a létmeghatározás, korszakos identitás, hovátartozás-választás abban a dimenzióban is, melyben a szavak már nem belülről, a jelentések nem saját körön innen konstruálódnak, hanem kívülről, távolról, próbára tevően. Nem az örök ellenféltől, nem a Szörny és a Szépség viadalában, hanem a fennmaradás és kultúraörzés intim közegéből. Önmegadás és vállalás, nehéz sors és maradandósággal vegyes akaródzás, csakazértis-másság és bárhováis-kötődés dilemmái között.

Távolabbról nézve megannyi kutatás és helyzetelemzés, vallomás és esettanulmány mint-ha azt mutatná, hogy egyes (pl. etnikai- vagy vélemény-kisebbségi) identitás-csoportok és kultúrák beilleszkedésének nemcsak külső kényszerei vannak, hanem az adaptációs folyamatban környezeti és természeti és humán formák *együttesen* hatnak, vagyis ezek egyenként is jelentősen, együttesen pedig *szükségképpen* olyan fizikai és szociokulturális átformálódást eredményeznek, amely a *fennmaradás feltételeként a kultúrávesztést tételezi*.

Kérdésként fogalmazható ez esetben is: miért tételezzük a térségi vagy regionális identitás egyneműségét, miért tartjuk ezt kiemelhető értéknek, ha közben minden érintett társadalmi körben akár *sokszorosabb a változás, mint a maradandóság*...? Vagy, mint arra az ismert régió-tanulmányában Pierre Bourdieu negyedszázaddal ezelőtt fölívta a figyelmet: mi történik akkor, ha a kódolt, elfogadott, fölmutatott identitások mellett létezik egy másik, egy rejtett-rejtekező, megbélyegzett, tudatalatti, vélelmekben és mentalitásokban rögzült helyzettudat is, amely nem reprezentálódik, nem jelenik meg a politikai, kulturális, regionális palettán, avagy nem mutatkozik a térbeli kormányzás elemeként...? A régiók a konvencionális felfogásokban mint az identitás szociálpszichológiai, közösséget konstruáló, vagy akár virtuális teret körülrajzoló megjelenésmódjaiként jelentek meg, de már ott is több rétegben mutatkoztak. Számos esetben kiderül, hogy kutatásaink alanyai hajlamosak magukat egyfajta „*régióba fogalmazni*”, próbálkoznak *térségi identitást építeni* abból, ami egyetlen személyiség, egy aprócska szubkultúra, egy szinte „szóra sem érdemesnek tűnő” lokalitás esetében nemhogy pusztán megjelenítésmód lenne, de inkább csak alapfeltétel ahhoz, hogy egyáltalán létezessen. Másképp szólva: a térségi identitásnak nemcsak árnyalatai vannak, hanem ezek nemegyszer inkább szerepek, játszmák, kísérletek, egyezkedések, kizárások és bekebelezések, semmint állandósult entitások formái.

Az árnyalt és sokrétegű identitásban nemegyszer megjelennek képzetek, normák, értékek, kivetítések, víziók is – amiként például a nemzetek esetében (erre, mint emlékeztetés, Benedict Anderson hívta föl a figyelmet a „képzelt közösségek” konstruktumairól szólva), amelyek alkalmilag akár nem is egy, hanem többféle *policy*-ba ágyazódhatnak, megértéssel és megoldással kecsegtető cselekvésmódokat generálhatnak, vagy egyszerűen teljesen praktikus téripolitikai, nyelvpolitikai, törvényalkotási, pártirányítási, területi politikai, érdekkapcsolati, szimbolikus politikai vagy etnikai tagoltsági kérdésekbe illeszkedhetnek, noha tartósabb vagy végérvényes változásokat nem eredményeznek. E technikák, stratégiák, forgatókönyvek vagy etno-logisztikai megoldások olykor valamiféle neo-tradicionális birodalomépítés eszközeinek tűnnek a hatalom vagy a vele szemben álló társadalmi érdekmegjelenítés számára, a leggyakrabban azonban csupán elfedni hivatottak szociális kérdéseket, belső megosztottságot, etnobizniszt vagy hébe-hóba (de korántsem túl ritkán) némi kisebbségstatisztikai zsonglőrködést is. Az efféle „politechnika” egyúttal azt a technikai sokszínűséget, megoldási szaktudást, ügybonyolítási gyakorlatot és a problémák orvoslására irányuló gyógymódot is tartalmazza, amely éppúgy lehet asszimilációs technika, valamiféle integráció varázseszköze, vagy bizalmi alapú politizálás ésszerű érvényesülési módja is. A Kárpát-medencén innen is, túl is...

Az asszimiláló folyamatoknak az a kérdése, ki van „belül” az adott helyen, és ki van „kívül” e szférákon, rendszerint olyan identitás-politikák formálódását segíti, amelyek a *kontrasztok csökkentése* révén kívánják elérni a csoportkülönbségek skálájának redukcióját a „nemzetre” hivatkozó szocializációs, kulturális, pszichés és történeti összefüggésrendszerben. A nemzet-eszmék alapjátéka az *egyesítés-összesítés, a homogenizálás és esszencializálás*: mindez azonban sokszor éppen az identításokra hat ellenkezőképpen, erősítőleg, lokalizálóan és radikalizálóan..., mintha bizony „természeti tényekről” lenne szó (bővebben ír erről Geertz 1998). A jelenkori Magyarországon (egyebek közt éppen ezért, s Erdélyben, Litvániában, Törökországban vagy az Európai Unióban éppúgy) számos *kizárási és alávetési* technika figyelhető meg, melyek a helyi (és/vagy nemzeti) kultúra állapotától, kohéziós erejétől függően a megtűréstől az erőszakos alávetésig számtalan politikai-kulturális narratívát tartalmaznak: a legváltozatosabb formákban folyik a nemzetépítés annak ellenére, hogy a nemzeti állam mint történeti formáció jócskán veszített jelentőségéből; minduntalan jelen van az etnocidium számos jele, vagy legalább ennek félhető lehetősége; minduntalan folyik az etnikai szféra marginalitásba szorítása és megrekesztése; elvitatódnak lehetséges autonómiák; új nyelvtörvények születnek, az államok előzékenyen serkentik a kulturális hasonulás megtörténését, interaktív szintre emelik olykor az etnoszféra követelésrendszerét, de elmaszatolni is próbálják az etnikumok megalkotta határokat és mintákat... Ezek a technikák és technológiák nemegyszer teljességgel demokratikus mezbe öltöztetettek, máskor erőszak-gyanúsak, de nem könnyen megvádolhatók, egyéb esetekben pedig egyszerűen csak folytonos manipulációk lenyomatai, akut formái.

Úgy vélem, a haszonelvű politikai technika célja és kiteljesült érvényesítései olyan pragmatikus megfontolásokra épülnek, melyek (például a regionális politikák, térségi identítások, interkulturálisan kódolt érintkezési módok esetében) a társadalmi szolidaritás-hiányokra támaszkodnak, s védtelenné teszik vagy tehetik az etnikai és lokális csoportokat... – ha úgy mond nem állna mögöttük vagy fölöttük védernyőjével az áldásos hatalom. Ugyanakkor nem kizárt, hogy mert a társadalom etnikai csoportjainak önerős szerveződése és egymásközi alkufó-

lyamatai éppen ekként sérülnek, s mivel az állami-intézményi atyáskodás egyre hatékonyabban jelen van és beavatkozik (pl. etnobizniszt serkent, szegregációkat épít ki, megosztja a térben együtt létezőket vallási, politikai vagy gazdasági alapon stb.), így a hatalmi véderő és az „egység” keresése lehetetlenné teszi az *autonómia-igények és interlokális kooperációk érvényesülését*. Vagyis az etnikai kérdéseket, asszimilációs hullámokat „kezelní képesnek” látszó hatalmi beszédmód azt a – csakis magamagához mint minden megoldás bölcs kézbentartójához irányított – *lojalitást* igyekszik kitermelni, amely révén a status quo nem változik, viszont ezzel doktrinális alapra helyezi a történő történelmet és akut folyamatokat, melyek fő célja végső soron nem a helyi kulturális önállóságok harmóniája, hanem a de-lokalizált, de-etnizált világok kiépítése és egynemű kezelése, egyfajta „statisztizálható régióba” gyömöszölés érvényre juttatása. Megközelítesemben tehát arra helyeztem a hangsúlyt, hogy a régió és a regionalizáció kívülről is, belülről is épül, de önálló entitásként a regionális identitás csakis akkor képes fennmaradni, ha a mélyén zajló és körülötte sodró mozgások az autonómiák és kooperációk, szomszédságok és harmóniák feltételei szerint hagyják működni. Hogy hagyják-e, ez gondolatmenetem vitára ajánlott kérdése inkább, nem pedig politikailag hangolt minősítés kíván lenni.

Szavak és valóságok identitásához

A modernizáció és a térségi útkeresés másfajta valóságához, de a Közép- és Kelet-Európában bevett identitások rendszeréhez közelít elemző esszéketében az együtt élő kultúrák mentén Victor Neumann temesvári egyetemi tanár is, kinek a Homo Europaeus történetéhez fűződő teoretikus megközelítése a „történelem vége” vitához hozzájáruló sajátos szempontrendszert hozott már korábban is. A bánáti zsidóság históriájával, a román nemzeti és értelmiség-történettel és az etnonacionális államisággal foglalkozó kutató a politikai identitások román és magyar „típustanával” jelentkezik könyvében,¹ mely népcsoport-kapcsolatokban és a német felvilágosodásból jövő nemzetépítési koncepcióban talál összehasonlítási felületre. A kultúrnemzet és nemzetállam romantikus felhangjaitól a „vér és szellem” középkori örökségén át a patriotizmusba fordult kulturális kódok felé hajló teóriáig felvonultatja a polgárosodásban érdekelt népcsoportozatok kapcsolati státusait, a „magyarságépítés” és a „keleti népek” kapcsolattörténeti törekvéseit (kulturális múltképzetek, akadémia, nyelvhasználat, nemzetiségek helyzete és szabadságai, a „kultúrmagyarság” és államiság reformkori ügyeit, az egyházpolitikákat, a zsidóság emancipációjának verzióit), párban a román néptudat, származástörténet, törzs és család, székely és szász, nemzeti fennsőbbiség és etnikai nemzet koncepcióinak vitáival. A főképp német, részben magyar, s csekélyebb mérvű román szakirodalomra épülő nagyszámú szinte rövid kivonata a keleti és nyugati határnépek, találkozások, kereszteződések vagy „kiválások” nyugati világokban oly kevésbé megértett kuszaságának, helyenként (nem ok nélkül éppen) temesvári hivatkozásokkal.

¹ *Der Nationsbegriff in Zentral- und Osteuropa. Eine Studie zur politischen Identität der Rumänen und Ungarn.* Institutul European, Iași, 2013, 63 oldal

Neumann, kinek magyar tudományos szcénában is közkézen forog néhány írása, a szó gazdag értelmében vett kelet-európai esszé hagyományok mentén találja mondandóját, hangulati tónusában éppenséggel a korábban már kötetformán taglalt román nemzettudat kulcsfogalmainak (*Key Concepts of Romanian History* 2012) és az értelmiségi nemzetépítés (*Essayson Romanian Intellectual History* 2008) főbb irányainak jelzésével, de rövidre fogott vázlatával. Hangsúlyai a nép és népcsoport, nemzet és állam, individuum és közösség tematizálhatóságán vannak, jelesen az identitások és értelmezési konnotációk terhével viselő nemzettudat-építési vagy öntudatfejlesztési stratégiákon, ezek mentális előzményein és hagyományain. Maga az esszé, jó értelemben vett leíró tanulmány rejtetten és kiemelten, mintegy „németes” tónusban, bőséges hivatkozásokkal és idézetekkel közelíti meg a német hagyományú nemzetfogalom és „népi kultúra”-tartalom hagyományait, ezeknek a szóbeliségre, írásbeliségre épülő narratíváit, végkimenetelükben pedig a valóság-rekonstrukcióra kiható, értelmező elméleteket generáló eredményeit. Valahol a történetiség töredékeire, az idők hullámaina követő narratívákra, az identitás formális eszközeire és képzeletre építő szcénában fogantak mindeme remények és szó-mágiák, a társadalmi és történelmi szerepek megformálására szinte csak a „szavakon túli” világokban került már sor – avagy felvilágosodásokban és megvilágosodásokban, víziókban és színpadokon, nemzetvitákban és eredetkérdésekben, ideológiákban és közösségformálásokban. A szavak és valóságok, rábeszélések és mellébeszélések kérdéseire rávilágító esszékötet maga is részt vállal a szókatedrálisok konstruálásában, megvilágítások és megértések gyakorlatában. Épp ezért fontos, amiről részletesebben is szól, a térségiség és a *térfelosztás* számos más jelenségére is legalább néhányra. Ilyen példaképpen a törekvés, melyben a politikai centrum és az alárendelt *térsegek viszonyát* voltak hivatottak hierarchizálni az uralmi érdekek. Hasonló, de mélyebb tagolás volt érzékelhető a szocialista korszakok vidékpolitikájában és ágazati területfelosztási játszmáiban, s még intenzívebb térátformálás mutatkozik a második és harmadik Orbán-kormányzat igazgatási és területrendezési stratégiáiban. Bourdieu az ilyen helyzetről úgy fogalmaz, hogy minden autoritás jogi aktusként kodifikálja működését – ám a szimbolikus szférában nemcsak az elismert a legitim, hanem a tekintélyen túli performáció is, vagyis az, hogy legitimként fogadtat el olyan határdefiníciót, amely kijelöl és megvon, feloszt és értékkel, felidéz és viszonyt határoz meg, tehát objektív valóságnak tüntet föl szubjektív célkitűzéseket (Bourdieu 1985). A téropolitika realizálódása, az új térszemlélet alakítása egyfelől a határmenti terek térkonstrukciós folyamataiban, másfelől az uralmi tér privatizálásának gyakorlatában (területpolitika, földtörvény, új birtokpolitikai stratégiák, határmentiség-támogatás, kisebbség-támogatás stb.), s az önkormányzati vs. állami vagyonok átrendezésében, s folyamánként a stratégiai ágazatok új tulajdonosi szerkezetbe átrendeződésével együtt járó térbirtoklási hitbizomány-kibocsátás is.

A Változás korszakában az új politikai rendszer új önkormányzati törvénykonceptiója is azt a *jelképes tér-átrendezést* vázolta 1990-től (s napjainkban is hasonló a helyzet az erdélyi autonómia-viták és székely önreprezentáció terén), amely új, „objektív” startvonalról indította a településeket az önkormányzati önállóságért folyó mezei futóversenyen, de elfeledni látszott az induló előnyök és hátrányok, az eredendő egyenlőtlenségek tényét és a versenyzők súlycsoportkülönbségeit, amivel versenyhátrányokat alakított ki az önkormányzati és közpolitikai szcéná-

ban, egyúttal megadva a módját a régi rendszer spillerjeinek a győzelmes befutáshoz, ügyes privatizációkhoz, ágazati érdekek magánosításához, kíméletlen piacnyeréshez. E korszaknak a rendszerváltás pillanatai előtt már megvoltak biztos bázisai, azután a privatizáció folyamata igencsak kedvezett, érdemes visszaemlékezni a gyár-, hírlap-, bank-, kastély-, nyaraló- és szálloda-eladások, nyugati részvényjegyzések és ágazati érdekeltségek szabadpiaci fellendülésére, magyarán a tőke- és *tér-kiárusítás* társadalmi ellenállást is kiváltó akcióira. A kormányok korszakos ideológiája a rendszerváltás kezdete óta az „azé a tér, aki *belakja*” volt, lett légyen szó kárpótlási földekről, önkormányzati lakáspiacról, tudomány- és kultúrafelügyeletről, privatizációs érdekszférákról, nyelvi-kulturális autonómiáról, megélhetési esélyekről, fejlesztési térségekről stb. – mindenütt a térbirtoklás előjoga alapozta meg az önvédelemre bátorítan helyi közösségek vagyonfosztását, gazdasági és mentális terük elorozását is. Szintúgy megképződtek a *térfoglalás* helyzetei a bankszférában, a tulajdonviszonyok számos új körülménye közepette – ahogyan Habermas írja: „a gazdaság és a közigazgatás valóban túlnőtt az életvilág horizontján”, emiatt a társadalom „tényleg annyira bonyolulttá vált, hogy aligha tárja fel magát belülről úgy, mint egy strukturális összefüggés dinamikus egészét”. Holott – folytatja –, „a funkcionálisan differenciált társadalom decentrált; már nem az állam a politika csúcsa, ahol az osztársadalmi funkciók összecsomósodhatnak: úgy tűnik, minden *perifériává* vált” (Habermas 1994: 341).

Ugyancsak a nyilvánosság előtti *térfoglalás* és *térvesztés* szép szimbólumai lengték körül a pártok és politikusok szimbolikus helykeresését is, sóhajtások és győzelemmámorok jelezték ugyanazt a *térbirtoklási* vágyat, a területiális jelenlét manifesztálódását, amellyel tele volt a sajtó, a televíziós választási műsorok, a helyi választáskutatási beszámolók és más kampányeszközök több cikluson átívelő szimbolikus politikája. Merthogy szintén a tér birtokbavételének, „elsajátításának” példáit találjuk a képviselő-választási reklámok, szórólapok, nyilvános hívótoborzások alkalmával megfogalmazott etnikai, kistérségi, települési vagy csoportérdekek „fölvállalása” esetében, a békemenetekben, a kormányellenes demonstrációkban, a 2012-es diáktilintésekben is. De hasonlóan alakult a nemzetiségi nyelvek, kisebbségi kultúrák, határmenti térkapcsolatok és körülmények javításának vállalása számos térfoglalási programban, a választóterületi megosztottság és a kettős állampolgárság megadásának határokon túlterjeszkedő szimbolikája révén, a Horthy-restauráció és a „Trianonozás” hangzatos szlogenjeinek pártfeladattá vagy kormányprogrammá erősödött miliójében is. (S az itt előhozott néhány példa bár konkrét, de korántsem egyedi; a térbeli társadalmi struktúrával nincs annyira szoros összefüggése a kampányos politikai eszköztárnak, hogy ne használhatná ki a maga érdekében, s ne tehetne úgy bármely politikai szereplő, mintha tértudata éppoly személyes lenne, mint a helyi társadalomban élőké. Éppen elegendő, ha egy helyi térstruktúra, az ott élők által rendszeresen birtokolt-használt tér kvalitatív, minőségi többletére utal egy politikai narratíva (vö. „Magyarország a magyaroké!”, „Románia a románoké”, „nem leszünk többé gyarmat!” stb.), a kulturális és pszichés szűrőkön át érvényesülő tértudat máris eszmei közösséget teremt politikus és társadalom, politikai párt és választói, politikai akarat és külföldi magyarság rokonszenve között). Mint Mérei Ferenc írja: „Az utalás – az élményközösség szemantikai többlete”. Vagyis a kollektív érdeket vagy értékeket hordozó szimbólum alkalmas arra, hogy „sajátos közösségi utalási lehetőség, a kommunikáció társadalmi kiterjedésű hatásfokozó eszköze” legyen (emlékeztet Buda

1993: 144), az utalás mintegy metaforikusan is a kollektív birtokbavétel, jogos tulajdonlásigény, a restitúció elvének historikus provokációkénti használata során nyeri el jelentéstartalmát, következképpen a *társas tér kisajátításának jelképeként* érzelmileg motivált ellenállást vagy támogatásbiztosítást tesz lehetővé.

Nem térek ki a szimbolikus politika olyan direkt jegyeire, s nem vehetem sorra azokat az empirikus tapasztalatokat sem, amelyekről a romániai rendszerváltás folyamatában a csíkszeredai antropológusok készítettek kimerítő publicisztikai leltárt (emlékműállítás, templomépítés mint szimbolikus térfoglalás, migrációs folyamatok stb.; lásd Biró – Oláh 1993; Bodó – Biró 1993; Túros 1993) vagy kolozsvárit (Feischmidt 2005). Ezek az elemzések is igazolják azokat a megfigyeléseket, amelyek szerint a perszonális, a velünk született tértudat és az erre épülő térstruktúra észrevehetően két egységre: 1) a rendszeresen birtokolt és 2) a csak alkalmilag látogatott-használt térre tagolódik. A tér részei nem csupán kvantitatívak, hanem személyesek, kvalitatív tartalmúak is, mindig kulturális és pszichés szűrőkön átengedettek, ugyanakkor instrumentálisak is, végül is mindez egyfajta *társadalmi térhasználat*tá, funkcionális mikroterek személyes „birtoklásává” áll össze. Éppen ezért a szimbolikus szférában is értékelhető néhány jelenségről legalább említést kell itt tenni, amelyek egy *kommunikációs tér* átalakuló belső szabály- és jelentésrendszeréről vallanak.

A térhasználat ősi szimbóluma a *térbirtoklás* kifejeződése a „kint” és a „bent” fogalmaival. Ezeket olykor a közbeszéd fordulatai őrzik és hangzatosan formálják meg azokat a szimbolikus *tér-beélési* jelenségeket, amelyek politikai konnotációja lényegében egyértelmű, azonban kritikai, ironikus, szimbolikus vagy metaforikus tartalmaik eltérő értelmezéseket, érzelmi „többletet” is rejtenek, így változatos (leginkább talán morális, beavató, áttekintő, intimizáló, távolságot tartó stb.) jelentéstulajdonításra adnak módot.² Érdemes itt utalni Marcuse precíz megfogalmazására: „A szintaxis, a nyelvtan, a szókincs erkölcsi és politikai tette válik. (...) Ily módon a közlés egy egyénfölötti jelentésrendszert „individualizál”.³ S Mary Douglas is utal „morális rend”-teóriájára, amely szerint a „minden egyén lényében ott húzódó” határok voltaképpen olyan *szimbolikus határok rendszerét* adják ki, amelyek átszövik a mindennapi élet egész térnumát, mivel mindegyik határhoz meghatározott cselekvésmenetek és morális elkötelezettségek tartoznak. A *szimbolikus viselkedés* a társadalom életének nyugodt, megállapodott szakaszaiban a *morális rendet* jeleníti meg, de ha ennek körülményei bizonytalanná válnak, ha a társadalom szereplőinek pozíciói megváltoznak, akkor a társadalom megosztottsága, kulturális határok menti felszakadozása az addigi konszenzusok megbontásának előidézője lehet (írja Hofer 1992: 41–44). S egyúttal – teszem hozzá én – megteremtője egy új, rituális összetartozás-élménynek, elősegítője új *határ*-definícióknak és szimbolikus térfoglalási aktivitásnak, birtokbavételnek, bekebelezésnek és kirekesztésnek is. A magyar rendszerváltás hajnalán, a reformkörök, találkozók, konszenzuskeresési törekvések mellett korántsem volt mellékes pl. a temesvári forradalom vagy a

² Számos válogatás készült ezekből, a legátfogóbb kampányelemzések közé tartozik Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor *Értékválasztás 2002* című kötete (Új Mandátum, Budapest, 2003); vagy az előzményekről „A kívülről pátozsa és védtelensége” fejezet *Szereposztás*. Vita Kiadó, Budapest, 1991. kötetükből.

³ Marcuse, Herbert 1990 *Az egydimenziós ember*. Kossuth, Budapest, 220.

vásárhelyi pogram, a '89. március 15-i budapesti tömeges demonstráció, a Nagy Imre-temetés, a vízierőmű-ellenes étlánc és más, földrajzi és társadalmi-politikai térben is kifejeződő tömegesség, fizikai jelenlét és bizonytalan kimenetelű, mégis demonstratív hatáseltés. Az 1989-es rendszerátalakulás ünnepi pillanatában az NDK politikai „menekültjei” is a „lábukkal szavaztak”, miként azóta is a hazai országgyűlési képviselő-választásokról távolmaradó szavazópolgárok, a munkát vállalni külföldre távozó is. E fizikai térhasználatot jelképező szerepviseledésnek számos további térbeli megjelenítődésére is fölfigyelhetünk a közelmúlt évek során. A politikai örökséggel vívott küzdelemben és a parlamenti frakciózások során például kialakult a parlamenti képviselők „átülésének” megtűrése és formai legitimálása; a hajdani szektás merevség szerves folytatásaként a pártok életében egyre gyakoribbak a párttagság-felfüggesztések és *kizárások* mint exkommunikációs gesztusok: aki nincs velünk, az ellenünk, s így tovább – mind-megannyi térbeli elkülönülést hangsúlyozó politikai játszma. A rendszerváltók sugalmazta *tisztogatás*, „tavaszi nagytakarítás”, a média „megszállása”, az ellenvéleményt fogalmazók „utára tétele” ugyancsak a hatalmi harc belső konfliktusmegoldásainak térbeni kifejeződésére utalnak. Viszont erőszakos *tértágító* gesztusnak minősült a szocializmus kori „nép” helyett a „nemzet” nevében hatalmat gyakorló rendszerváltó („első demokratikusan választott”) kormány (mint afféle „kollektív szülő”) önlegitimációja, ami (már kormányprogram formájában is) a „távoli jövőbe” fogalmazott ígéreteként szintúgy egy meghosszabbított társadalmi-történelmi idő térbeni kiteljesedését sugallta, „A múlt elkezdődött” szabadelvű szlogenje, „az erő velünk van!” kormánypárti üzenete a 2014-es választási kampányszövegek között is.

A térhasználatnak ezeket a jelenségeit bizonynyal szedett-vedettnek, ráfogásosnak, mesterkéltnak lehet nevezni. De valójában a társadalmi térhasználat, sőt a tér-képzetek térképén egyre kisebb térség jut immár a „szuverén” állampolgárnak, s egyre növekvő mértékűvé lesz az (egyelőre leginkább csak szimbolikusan) elorzott terület, amelyet a politikai szféra kaparint magához számos jelentésteli trükkel, a megszállás jeleivel, a fennhatóság szimbolikus technikáival és metaforáival. Annál is harsányabb mindez, hogy mert a politikai fennhatóság, autochton jogosultság, életképes perspektíva a felvilágosodás óta erőteljesen a közösség és egyén dichotómiájában fogant, az egyén teste és a társadalom teste mint „a politika” meghatározta test az autonóm (szabadságot átélő) megtestesülés elvitatásával, az erőpolitika korélményével telítődik immár, az erőnkultusz harsánysága mint kormányzati akarát, a hatalom akarásának, megtestesült (vagy testületiségbe inventált) formája oly módon dül időnként a védtelen testű személység körül, hogy az archaikus és patriarchális nembeliség-felfogást még biztonságosnak is lehetne látnia, hisz a test ereje mindig viszonylagos, a tömeg ereje mindig totálisabb, a túltengés kétharmada mindig erő-retorikával és az osztatlan egység követelményével harsány. A testben, hangban, testiségben és testületi egységben (pártegyiségben, államegyiségben, akarategységben) rejlő szimbolikus tőke a nyelv révén direkt uralmi tőkévé konvertálható eszköztár, uralmi térség kisajátításának, mentális gyarmatosításnak is örök eszköze... És akkor itt még leginkább a makropolitikai dimenzió meg a nyelv viszonylatában tájékozódunk, amihez a mikropolitikai (például települési, kistérségi, választási körzeti) dimenziók is súllyal tartoznak: Marc Abélès például a saját terepkutatásának konklúziójaként egyenesen „virtuális geográfiáról” beszél, mikor egy települési tér és lakóinak a politikai képviseletre gyakorolt hatóterére, családok, rokon-

sági terek, intim érdekmezők kimutatásával a politikai képviselő terében lehetséges trendek, hosszú időtávú folyamatok jelenlétére világít rá.⁴

Rövidebben: a *térben élés* és a megnyíló új terek, térközök, a kialakuló új korlátok és szabadságok mind a valóságos, mind a szimbolikus politikai szférában, így a politikai nyelvben is megjelennek, s olykor a maguk jelentésterét a jelképiség felől a valóságosság, a tényyszerűség és térbeliség felé tárgítják. Sőt, nemcsak a nyelvben, hanem a jelentéses térkiszájtítás olyan szakrális szférájában is ugyanezt tapasztaljuk, amilyen például a kegyelet. A térhasználat egy szimbolikus tradíciójáról, a történelmi emlékhelyek és demonstrációs útvonalak kultuszképző hatásáról szóló (fent említett) analízisében az etnológus Hofer Tamás „sűrű leírásban” taglalja a politikai hatalom túréshatárain túli szimbolikus történelem-visszavétel tényleges hatását egy politikai természetű társadalmi akcióban, az 1989 márciusi eseményekben. Hofer írásában a *tér jelentése*, helyszín és történés egybeesése, a térkép egy szilárd pontjának társadalmi cselekvést jelképező volta ritualizál, mitikus érvényességet kölcsönöz magának a topológiai egységnek. Helyek emléke, a *történelem szimbolikus tereinek* közkinccsé válása („helyek” és „nem-helyek” viszonya, miképpen Marc Augé könyve korszakos figyelmet ébresztett a jelentéses terek és helyek, valamint az ezek hiányában átélhető közösségi terek dimenzióiról 1992-ben), illetve e kiszájtítási folyamatnak akadályoztatása talán folytonos drámai epizódja a mindenkori politikai harcoknak.

Társadalmi térszerzési aktusok

A szimbolikus politizálásnak eddig csak *hatalmi* aktusairól beszéltem. Említésre méltó azonban a politikai mező másik fontos aktorának, a *társadalmi* tömegnek néhány szimbolikus megnyilvánulása is. Kézenfekvő, hogy ez a sokpólusú, plurális világ a maga színességével, aktivitásával, nemegyszer a *tiltakozás szimbolikájával* vagy az asszimilálódással válaszol a politikai kihívásokra, de épp a nagyszámú válasz miatt e társadalmi „feed back” követhetetlenül sok és árnyalt válaszlehetőséget rejt magában (Hofer i. m.). A társadalom *térbeli szerveződésfolyamatait* itt most nincs mód részletezni, sem a politikai tagoltság területi sajátosságait bővebben fejtegetni (talán elegendő utalni a választási *térképek* színorgiájára, amely jelzi a történelmi-mentális tagoltság arányait és a politikai aktivitás regionális különbségeit, valamint a pártválasztás térszerkezetét egy nagyjából északnyugati-délkeleti tengelyen, valamint Budapest történelmi választástérképeinek elemzését és „politikai földrajzi” mögöttes tartalmait áttekintők vázlataira. A politikai hatalom szimbolikus erőfölénye, a hatalom legitimitásának kiereszkölése viszont épp az erőviszonyok alávetettjeitől olyan alkalmazkodási stratégiákat, asszimilálódási hajlandóságot vagy legalább színlelési gyakorlatot kíván, amely ha nem is része a hatalom elleni harcnak, a szimbolizáció tartományában számos hatással van. Egyebek közt, mint Bourdieu kifejti, legalább a stigmatizáció ellen, a legitim identitás elfogadásáért vívott küzdelemben megvan a maga jelképes szerepe, s a szimbolikus forradalom lehet akár negatív hasznú is, amely nem

⁴ Kötetnyi további árnyalat felvázolásával szolgál még Marc Abélès műve: *Az állam antropológiája*. Századvég, Budapest, 2007: 132–140.

egy identitás visszahódítására vállalkozik, hanem egy csoport egységesítő elveit, értéktere konzisztenciáját vagy mozgósításának állandó lehetőségét tartja napirenden. Ahogy Bourdieu írja: „a régió nem követelhetné létét, ha már nem létezne mint megbélyegzett tér, mint ‚provincia‘, amelyet a ‚központtól‘ való gazdasági és társadalmi (nem földrajzi) távolsága definiál..., s mivel létezik mint gazdasági és szimbolikus tőkétől való megfosztottság, mint negatív meghatározott jelenség, ...az autodetermináció (önrendelkezés) nem egyéb, mint a heterodetermináció pusztá tagadása, (amely...) a megkülönböztető jegyek egyszerű jelképi megfordítása révén eltörli a stigmát, s odáig is elmehet, hogy új határokat húz meg, amelyeken belül garantáltatik az ily módon meghatározott identitás legitim volta” (Bourdieu 1985: 18–19.). Bourdieu gondolatmenete egybevág Habermasnak a politikai részrendszerről, s főként annak a társadalmi identitást és integrációt biztosító eszközrendszeréről főttebb idézetekkel, nevezetesen a definíciós hatalom keletkezéséről szóló véleményével. Úgy vélem, nemcsak a vezető kortárs gondolkodók érvei, hanem a megfigyelhető empirikus valóságsszintek is arról tanúskodnak, hogy a politikai uralom a legitimitás-határok megvonásánál hajlamos és képes a társadalmi szféra kárára definiálni a maga terét, s ennek számos, itt most nem elemzett, de további kutatásra érdemes részkérdése, kompozicionális eleme, szimbolizációs kontextusa is van.⁵

A *politikai térhasználat* egyik jellegzetes vonása, hogy nem az állandóság, hanem a *mozgás* a tárgya. A primitív társadalmak tér-fogalmait természetiek, s jobbára nélkülözik a mi háromdimenziós fogalmainkat; a reneszánsz ember még szinte mértani, intellektuális szóképeket alkotott a térről, az Oxford Dictionary zsebkiadásának pedig már mintegy húszezer szóra rúg a térrel összefüggő kifejezéstára: a birtokolt terület, a viselkedési struktúra, a mikrokulturális szintű térgazdálkodás, a táj- és tértervezés ökológiai programja ma már kommunikáció-függő és dinamikus eszközzé vált. S ezt a korunk kultúráját és térszervezési elveit változtató eszközt a politika is merészen felhasználja a legkülönbélettebb területbirtoklási manővereinél (bővebben lásd például Hall 1980; Túros 1993; Zombory 2011, Krasznai 2012; Heller – Fehér 1993). De mert a térhasználat cselekvéshez kötött, s a politikai befolyásolás ennek tudatában többnyire a térbeli megnyilvánulásokra érzékeny, nem pedig a perszónálisakra (vagyis tömeges társadalmi mozgást érzékel konfliktusként, de nem próbálja átlépni a személyes kritikus távolságot, csakis erőszakos helyzetben), ezért a politikus a nagy mozgásokban, nagyarányú társadalmi részvételben gondolkodik, a szimbolikus szférát csupán sejdíti vagy találmra befolyásolni próbálja. A befolyásolás fő egyik esélyes módja ezért a szimbolikus hatásmechanizmus, amelynek egyik legkönnyebben érzékelhető fajtája a mozgással együtt járó, térbeli változást előidéző. De lehetséges nem csupán a szimbolikus uralom térbeli kiterjesztése, hanem a térbirtoklás önkorlátozása is, amire példa lehet akár az ökológiai belátások és megfontolások sokasága, az európai, nemzeti és szomszédsági politikák toleráns egyezésképpessége, szociális vagy akár színháztárogatási rendszer költségvetési visszafogása, határon túli kisebbségi terek szuverenitásának tiszteletben tartása, nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségek teljesítése stb. – végül

⁵ A legitimitációs konfliktusokat természetesen rendszerint nem a gazdasági konfliktusok, hanem a legitimáló doktrínák hordozzák (Habermas 1994: 190). Ehhez további és élménykövetlen megfigyelésekkel, szociálpszichológiai komplexitás igényével kapcsolható még Csepeli György korszakos szakmunkája *A hatalom anatómiája*. Kosuth Kiadó, Budapest, 2013: 74–89.

is az unióhoz csatlakozás mint korlátozott szuverenitási döntés is hasonló dimenzió a nemzeti politikai képviseletek kompromisszumos szférájában...

A politika *térbeli* megjelenését *jelképi* erővel hordozó sajátos példák mutatkoznak meg a plurális pártrendszeri profil kialakulásától kezdődően is. A *jelképek* könnyen kisajátítható *terében*, illetve a *térbirtoklás* érdekháttérében néhol egy mozgalom vagy párt, máshol csak egy iroda, egy kisvállalkozói szolgáltatás vagy némi vizuális manipuláció áll. A szimbolikus politikai nyelvben talán az egyik legizgalmasabb belső, kontextuális elem lett a *tárgyasítás*. A térkereső kezdeményezésekben persze (szemben a térbirtoklási eljárásokkal) óhatatlanul megjelenik az erkölcsi felelősség kérdése, s azé a *határé*, amely tér és társadalom, hatalom és politika, politika és ember között szükségképpen *kulturális és térbeli választóvonalat* jelez. A cezúra fölülről szabott-sága és a hétköznapi ember tárgyi ténnyé „lefokozásának” élménye kínálhatja a keretet ahhoz a más *térélményhez*, amely az egyént a maga társadalmi és történelmi terének aktív alakítójává teheti vagy megfoszthatja ettől. A tárgyasítás és az ellene megfogalmazott egyéniesedés e folyamatban a tényleges és a szimbolikus politikai magatartások és gondolkodásmódok eleme, a politikai közbeszéd egyik új témája lehet. Véleményem szerint ez nem csupán a politika nyelvének pontosításokra (vagy azok látszatára) törekvéséből ered, s nem is csak az eleve „politikailag tervezett” közbeszéd formalizmusaiból következik, hanem a politikai centrum önérdékű gondolkodásmódjának, egész berendezkedésének és stabilitásának hordozója, a „centrális erőter” kiteljesítésének eszköze is. E fizikai típusú „mágneses” erőter formálását szolgáló centralizációs ideológiák viszont számtalan térbelakási, megszállási vagy felszabadítási törekvésnek lehetnek hordozói. Ez azonban már a közpolitika terébe átcsúszó kolonializmusok tárgyalásának kérdésköre, melyben például a transznacionális terekben kialakított öt legfőbb hatásterület (*ethnoscape*, *technoscape*, *finanscape*, *mediascape* és *ideoscape*) mint a legtöbb más szociopetális térhasználatot alapvetően meghatározó jelenség kap főszerepet a modernitás kulturális dimenziói között (lásd bővebben Appadurai 1996).

Korunkban a társadalom dinamikája jelentősen felgyorsult, a *térbeli mozgás* épp a látszólag kitágult *térhatárok* között folyik, a politika „térbe nyomulása” pedig a mindenki számára ismerős mozgásjelenségek politikai evidenciává avatását eredményezi. A politikai közbeszéd ilyen *proxemikai expanziója* árulkodó jele a *hatalmi befolyás térbeli kiterjedésének*, a *térbirtoklás növekvő igényének*. Ám a térrel kapcsolatos szimbolikus bánásmód nemcsak cselekvés és harci eszköz lehet, hanem az emberi lét szükségképpen térbeliségének olyan evidenciája is, amely a tér és a társadalom viszonyában az előbbinek ad prioritást az utóbbi rovására, akár a megtévesztés, a manipuláció árán is. Ami önmagában még korántsem „politikailag tematizált” viszony csupán. A kultúrából fakadó másság, a *tér élménye* és átélése viszont egészen más szintű a politika, illetőleg a társadalom szférájában. A mai politikai kultúra kutatója, szemben az antropológusok fél évszázaddal ezelőtti kötelezettségével, a gyarmati politikai befolyás hatékonyságának elősegítésével, ma már nem szorul rá a mesterséges térfogalom fenntartására, ehelyett tekintettel lehet a *változó mozgásterek* jelentőségére, valamint a centrumok és perifériák elemzésétől a hatalomérvényesítés jelképes rendszerének feltárásáig is elmehet. Ha tud, ha képes a politikai

diskurzusok kontextuális és belső határainak, jelképes jelentéstartalmainak megfejtésére.⁶ Az pedig, hogy a hatalom miként szimbolizálja magát, egyebek közt a nemverbális jelzéseknek, a szavak mögötti beszédnek, vagyis egyfajta *kulturális univerzáliának* alkalmazási lehetősége is, s mint ilyen, az adott politikai kultúrával összefüggésben (sőt attól függetlenül is) az ember társadalmi létéhez, interakcióihoz tartozó jelenség, amely a szociális szimbólumok és a társadalmi rendszer közötti korrelációkon alapul, illetve olykor pusztán érvényes minták kérdése – éppen ezért elemezhető is. A szimbolikus szféra elemi értelmezése, a társadalmi jelenségek *jelentésének* elemi szintje is árnyaltabb asszociációkat tartalmaz, vagyis a már említett *térbeli dimenziók* (kint és bent, lent és fent, közel és távol, mikro és makro, mozgás és állapot, centrum és periféria, határok és hiátusok stb.) a mindennapi élet szövetében kibomló kulturális tartalmak rétegzettségét és változékonyságát is érintően hordoznak „meggondolandó” üzeneteket, és végső soron éppen a társadalmi konstrukciók dinamikus átalakulásai által válnak alkalmassá arra, hogy a társadalmi praxis kontextusait minél árnyaltabban felfoghassuk.

A térrel élés és a térrel bánás – politikai diskurzusforma. Számos policy sajátítja ki a vonatkoztatási területeit, részlegesen és pontosan vagy egészében is, de ezek összességében és birtoklásának jogosultságait is öndefiníció részévé téve mindig hatalmi eszközzé válik. A *térbirtoklás* és a *térkiszajátítás* a reprezentativitás szintjével (így pl. a nyilvánossággal, az érintettek körével, a tematizálással, a diskurzusok fenntartóival stb.) összefüggésben marad rejtett vagy nyilvános, leplezett vagy megjelenített, informális vagy intézményesített, legitimált vagy manipulált, külsődleges vagy belsővé tett, diskurzus-elhárító vagy provokatív tartalmú. Ezáltal maga a térelsajátítás, a *tér-beélés is diskurzussá válik*, s nyilván csak addig és annyiban marad szimbolikus, ameddig sajátos feltételek, összefüggések, körülmények és kényszerek imperatív hatásúvá, eszközjellegűvé, diskurzusokizáróvá nem teszik. Egy társadalmi tér, egy települési vagy perszonális tér csupán korlátozott mértékű külső beavatkozást képes diskurzusként feldolgozni. Ennél többet már kénytelen okkupációként, erőszakként, a diskurzust nyílt konfliktussá átalakítóként definiálni. Úgy gondolom, e virtuális határ esetében a konszolidált érdekreprezentáció nyilvános konszenzuson alapul, s bár sosem állandó, lazán definiált *keretei* a hatalmi szférában is érzékelhetőek. Magyarán: ez a szimbolikus térhasználat „maximuma”, amelynek határain túl már a direkt politikai mechanizmusok érvényesülnek.⁷ A tér-beélés nyelve tehát a *politikai szemantika* tartományába vezet, amely idővel talán eszköze lehet annak, hogy segítségével körülírható vagy mélyebben megérthető legyen számos olyan jelenség, mint pl. a tanyatelepülések vagy térségi enklávéba szorult kisvárosok definiálatlan lokális státusa, a politikai reklámok hatás-szférája, a politikai nyelv stílushasználata, a politikai marketing vagy ökológiai diskurzus térbeli hatá-

⁶ Hogy csak egyet említsek: a „haza szentsége...” mint képzet mennyiben eszköze „az elveszett paradicsom” rekonstrukciójának, a rendszerváltás utáni nemzetállam-restaurációs kísérlet mi módon hordozza a „megszentelt” térhez és a múlt időhöz való viszonyt, ez mennyiben szimplán politikai, önlegitimáló vagy a törzsi társadalom emberére is jellemző örök szükséglet, beleértve a mindenkor Másik kizárását, a szekularizálás vagy magánosítás gesztusait stb.

⁷ A politika államtól való eloldásának eseteiben – pl. a tervező közigazgatás és az érintett térség népességének kommunikációja, vagy a diskurzusokat kikényszerítő állampolgári kezdeményezések esetén – a politikai döntésekben való tényleges részvétel mozgásterének tágítása a cél, amire nem kielégítő fogalom a „demokratizálódás”, de az érdekeltek mégis „megváltoztatják a nyilvánosan elismert szükségletek interpretációit” (Habermas 1994: 176.).

sainak rendszere, a társadalmi felhatalmazások megértése, a politikai nyelv mint definíciós küzdőtér határainak leírása, a nyelvileg meghatározott társadalmi terek konstrukcióinak teremtő befolyásolása stb.⁸

Tér és szuverenitás

Amikor a politikai nyelv és a politikai kultúra térbeli vonatkozásait érintjük, a legkevésbé sem tekinthetünk el a társadalmi tér olyasfajta víziójától, amely sohasem a megfogható fizikai valóságában létezik, de amelynek határvonalait a szocializált „homo politicus” mindig tisztán érzékeli. S a tér szempontjából ennek értelmezési gyökerei az ókori görög demokrácia-felfogáshoz nyúlnak vissza, azóta persze megannyi változatban formálódva. „Ha tehát a politikait a polisz értelmében gondoljuk el, akkor célja vagy raison d’être-je az volna, hogy olyan teret hozzon létre és tartson fenn folyamatosan, ahol a szabadság virtuozitásként megjelenhet. Olyan szféra ez, ahol a szabadság világi valóság: hallható szavakban, látható tettekben és megfoghatóvá válik olyan eseményekben, amelyekről az emberek beszélnek...” (írja Hannah Arendt 1995: 163). Minthogy a „polisz-beli” (politikai) beszélgetések javarészt a szabadság kérdésköréről szólnak az ókori filozófia korai szakasza óta, a szabadság eszménye immár megszűnt „virtuozitás” lenni, helyette a szabad akarat eszményévé, szuverenitássá vált, amelyet Rousseau még az egyéni akarat hatalmának szigorú képére formált, ámde az utóbb eltelt évszázadok immár lehetetlenné tették, hogy ezen a „főhatalmú akaraton alapuló közösségen” belül minden emberi lény a maga szabad akarata szerint éljen, lényegileg önmagáért valóan. Ez ugyanis azt eredményezi, hogy az ember sohasem lehet szuverén, hisz egy ember, közösség vagy politikai közösség szabadsága csakis mindenki más szabadsága és szuverenitása árán valósítható meg. Emellett az sem igaz, hogy az ember csakis akkor szabad, ha szuverén, s illúzió azt hinni, hogy a politikai közösségek híres szuverenitása fenntartható erőszak nélkül – írja Arendt. „Ahol az emberek individuumokként vagy szervezett csoportokként szuverenitást óhajtanak, ott alá kell magukat vetniük az akarat elnyomásának... Ha az emberek szabadok akarnak lenni, akkor éppen a szuverenitásról kell lemondaniuk” (Arendt 1995: 173–174). Talán Arendt érvei is segítenek megérteni, hogyan is történhetett, hogy a maguk szuverenitását mindennél fontosabbnak értékelő nagyhatalmak és dinasztiák, politikusok és nemzetállamok az imperializmus korának legkomolyabb kríziseit, legnyomasztóbb háborúit és legvéresebb totalitarizmusait tudták kialakítani. Mindeme szuverenitás-érvényesítő nagyhatalmi gondolkodás a huszadik század végére a megváltozó nemzetközi tér, a klasszikus állami funkciókat teljesíteni immár egyre képtelenebb hatalmak ellenében megfogalmazott realista (olykor csak reálpolitikai) szemléletmóddal találta magát szemben. Az újtípusú kihívások a globális és regionális összefüggések, a geopolitikák és integrációk korában már átalakították a szuverenitás fogalmát is: egy eszme volt, amely a hatalom térbeli elosztásának, érvényesítésének nemzeti kereteit szétfeszítette, s egy eszme lett, sőt gondolkodásmód,

⁸ Lásd ehhez még Szabó Márton munkásságának legjavát, közelebbről: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/diszkurziv/ch08s02.html>

amely centrális jelentőséget nyert a politika nyelvének és a nyelv politikumának szempontjából. A hatalomról folytatott legáltalánosabb diszkurzusok része ma már, amely diszkurzusoknak nemcsak a politikai és gazdasági megoldások leírása a célja, hanem hogy különbséget tegyenek „rend és anarchia, biztonság és veszélyeztetettség, azonosság és különbözőség között” (Camilieri – Falk 1992). A szuverenitás tehát mint eszme és intézmény a tér és az idő modern nyugati tapasztalatán nyugszik, s mai értelemben aligha épülhet másra, „mint az identitásválságukat leküzdő szuverén államok és nemzetek tudatos akaratára és vállalására” (Hülvely 1995: 12).

Gazdasági és politikai folyamatok, regionalizáció és integráció, kulturális sokféleség és „poszt-szocialista nemzetállami” revansizizmus, premodern és modern folyamatok párhuzamossága veszi körül a magyar politikai mezőt, a rendszerátalakulás folyamatában „végre-valahára” szuverénként vált virtuális egységet. A nemzettudat korrodálódása, valamint a kormány-szintű nemzeti propaganda teremtette „idegen-” és ellenség-képek gyártása egyszerre történik meg a magyar politikai térben, szinte egymásba karolva. A megtévesztés és az önbecsapás révén sikeressé vált propaganda a tényigazságok helyébe eszki igazságokat állított, függetlenül attól, hogy a hazai fogyasztásra szánt image-ok milyen mértékben elfogadhatatlanok a politikai társadalom számára. „A politikai nyelv tehát, amelyet egy birodalom beszél, szükségképpen az erőszak nyelve, mert a terjeszkedés a birodalom lényegéhez tartozik” (S. N. Eisenstadt 1968 – hivatkozva és ismerteti Galló 1999: 370–381). A tér átélésének társadalmi tapasztalata és eszközrendszere ezzel az erőszakkal, valamint a nyelvben, térfogalomban, szimbolikus politikai reprezentációban megjelenő úrhatnamsággal szemben nem mindig küzdésképes. A politika nyelve – s a szimbolikus politizálásé még inkább – valamiféle univerzalizisztikus egységet céloz meg, vállalva minden konfliktust, fölhasználva minden kézreeső szimbólumot, támaszkodva egyaránt premodern és posztmodern érvekre, a társadalom megosztottságára, érdekluralitására egyaránt. Térbeli tagoltság és politikai osztottság egymásra hatásai a törzsi, államnélküli társadalmak és a komplex társadalmak elemzői számára számos területen ugyanazokban a társadalmi problematikákban jelentkeznek, s lényegében három fő területen körvonalazhatók: a szimbólumok és hatalmi viszonyok összefüggéseiben, a szimbolikus személyiség- és közösség-reprezentáció szintjein, illetve a szimbólumok és változások figyelemmel kísérésében (Cohen 1974: 138). Magyarország e polarizált társadalmi fejlődés-skálán köztes, átmeneti állapotban van, politikai rendszere éppúgy őriz törzsi („fajmagyar öntudat”, „mindannyian a Turulból jöttünk” stb.), rendies („népnemzeti gerinc”), mint modern politikai jegyeket (pl. „plurális demokrácia”). Nyelv, kultúra, történelem, habitus és politikai alrendszerek egyaránt hordoznak tradicionális örökséget és posztmodern orientációkat, metális különbségeket és mesterségesen kialakított kollektív kulturális vagy nemzeti identitást. E jegyek, folyamatok és *szimbolikus valóságuk* egyaránt a politikai átmenet, a politikai rendszer, a politikai gondolkodás része, némi túlzással szólva: nemcsak Magyarországon, hanem szerte a világban, s nemcsak ma, hanem mintegy évszázada immár. Megértésük ezért nélkülözhetetlen ma már. Dolgozatom ehhez a megértő attitűdhez próbált néhány adalékot nyújtani. A szimbolizációk gondolkodástörténete és a térfogalmak (korábbi, rendies-abszolutista és a kortárs, relativista szemléletmódok különbségeibe ágyazottan) megjelenő, reprezentált és imaginált univerzumai ma már nehezen elképzelhetők, leírhatók vagy elemezhetők a téri beszédmód, a politikai földrajz, a terek interaktív működé-

sének teljesebb rajzolatai nélkül. A köztes „pozíció”, az empirikus térátélés és a politikai nyelv szemantikus gesztusainak kölcsönhatásai ezért megnevezhetetlenek a „sűrű leírás” antropológiai és a társadalmi téralakítás politikai geográfiai áthallásainak kérdező figyelem terébe idézése nélkül...

Irodalom

- A. Gergely András (1994a): Hatalom a színen – a kampányról politikai antropológiai aspektusból. *JUSS*: 20–28.
- A. Gergely András (1994b): Rendszerváltoztatás és makrostruktúra. In: Várnai Györgyi (szerk.): *Kormány a mérlegen. A magyar kormányzat 1990–1994. Korridor kötetek*, Budapest: 54–77.
- A. Gergely András (1995): Bács-Kiskun megye színeváltozása. In: Böhm Antal – Szoboszlai György szerk.: *Parlamenti választások 1994. Politikai szociológiai körkép*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest: 278–289.
- A. Gergely András – Bayer József – Kulcsár Kálmán (szerk.): *A politikatudomány arcai*. MTA PTI, Budapest: 365–425.
- Anderson, Benedict (1983, 1991): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London
- Appadurai, Arjun (1996): *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press
- Arendt, Hannah (1995): *Múlt és jövő között*. Osiris-Readers International, Budapest
- Augé, Marc (1992): *Non-Lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. Éditions du Seuil, Paris. (Magyarul: *Nem-helyek. Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába*. Elmegyakorlat. Műcsarnok-könyvek 11.) Műcsarnok Nonprofit Kft. 2012. A témakör árnyaltabb körvonalait rögzítő forrásfeltáró publikus beszélgetés elérhetése: <https://www.youtube.com/watch?v=CTUqjOFjVuU>
- Barth, Fredrik (1996): Elhatárol(ód)ások. Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 1: 3–25.
- Beck, Ulrich – Grande, Edgar (2007): *A kozmopolita Európa. Társadalom és politika a második modernitás korszakában*. Belvedere Meridionale, Szeged
- Biró A. Zoltán – Oláh Sándor (1993): Emlékmű – jelkép – identitás. *Antropológiai Műhely*, 2: 87–103.
- Bodó Julianna – Biró A. Zoltán (1993): Szimbolikus térfoglalási eljárások. *Antropológiai Műhely*, 2.: 57–85.

- Bourdieu, Pierre (1972) (magyarul 1978): A szimbolikus tőke. In: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelése. Gondolat Kiadó, Budapest: 379–400.
- Bourdieu, Pierre (1985): Az identitás és a reprezentáció. In: Szociológiai Figyelő, 1: 7–22.
- Bourdieu, Pierre – Boltanski, Luc (1975): Le fétichisme de la langue. Actes de la Recherche en Sciences Sociales, 4: 2–33.
- Buda Béla (1993): Hozzászólás a szimbólum-vitához. In: Replika, 11–12: 142–147.
- Camillieri, Joseph A. – Falk, Jim (1992). The End of Sovereignty? The Politics of a Shrinking and Fragmenting World. Edward Elgar, Aldershot
- Cohen, Abner (1974): Two-Dimensional Man. An essay on the Anthropology of Power and Symbolism in complex Society. University of California Press, Berkeley, Los Angeles
- Feischmidt Margit (szerk.) (2005): Erdély-(de)konstrukciók. Tabula Könyvek 7. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest – Pécs
- Galló Béla (1999): A „túlélés tudománya?”. Bevezetés a nemzetközi viszonyok elméletébe. In: Geertz, Clifford (1983): Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology. Basic Books Inc., New York
- Geertz, Clifford (1994): A „bennszülöttek szemszögéből”. In: Az értelmezés hatalma. Századvég, Budapest
- Geertz, Clifford (1998) Az identitás politikájáról. Magyar Lettre Internationale, 31. <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre31/geert.htm>
- Gyáni Gábor (2010): Az elveszíthető múlt. Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Habermas, Jürgen (1971): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Gondolat, Budapest: 10–13.
- Habermas, Jürgen (1994): Válogatott tanulmányok. Atlantisz, Budapest: 141–176, 183–208, 296–308.
- Hall, Edward T. (1980): Rejtett dimenziók. Gondolat, Budapest: 19–39, 137–252.
- Heller Ágnes (1996): Identitások, életterek, hatalmi terek, ismeretlen belvilágok. In: Kritika, 8: 14–17.
- Heller Ágnes – Fehér Ferenc (1993): Biopolitika. In: A modernitás ingája. T-Twins Kiadó, Budapest: 205–275.
- Hofer Tamás (1992): Harc a rendszerváltásért szimbolikus mezőben. In: Politikatudományi Szemle, 1: 29–51. http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=117294 (hofer.pdf)

- Hülvely István (1995): Néhány adalék a szuverenitás fogalomtörténetéhez. In Szuverenitás – nemzetállam – integráció. Európa-tanulmányok I., MTA PTI, Budapest: 9–16.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (1994): Értékválasztás 1994. Választási kampányműsorok szimbolikus és értékűzenetei. Societas, Budapest
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (2013): A „szellemi termelési mód”. Kossuth Kiadó, Budapest: 64–144.
- Leach, Edmund R. (1954): Political Systems of Highland Burma. Bell, London
- N. Kovács Tímea (2007): Helyek, kultúrák, szövegek: a kulturális idegenség reprezentációjáról. Csokonai Kiadó, Debrecen
- Rechnitzer János (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás? A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Pécs
- Schmitt, Carl (1992): Politikai teológia. Négy fejezet a szuverenitás tanáról. ELTE JTK: 7–126.
- Szabó Márton (1994): A metaforikus politika. In: Politikatudományi Szemle, 3: 91–111.
- Turner, Victor Witter 1968 The Drums of Affliction. Calendron Press, Oxford.
- Túros Endre (1993): Református templom egy katolikus magyar faluban. Templomépítés mint szimbolikus térfoglalás. In: Antropológiai Műhely, 2: 105–115.
- Valuch Tibor (2013): Magyar hétköznapiak. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig. Napvilág, Budapest
- Zombory Máté (2011): Az emlékezés térképei. Magyarország és a nemzeti azonosság 1989 után. L'Harmattan, Budapest

A szegények adója

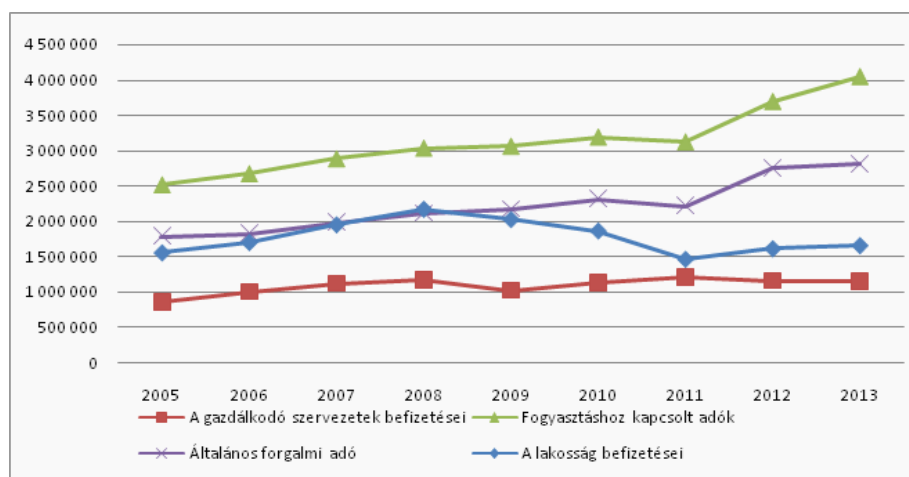
BÁNFALVI GYŐZŐ

Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola,
Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Bevezetés

Az általános forgalmi adó a forgalmi adók egyik típusa. A modern társadalmakban az állami jövedelmek egyik legjelentősebb forrása, a gazdasági társaságok eredményük után megfizetett társasági adó, és a magánszemélyek jövedelemadója mellett. Az áfa esetében az adó alanyai a kereskedelmi tevékenységet és szolgáltatást végző gazdasági társaságok, de az adót minden esetben a végfogyasztó fizeti meg. Az áfakulcsok a költségvetési bevételek képzésén túl alkalmas és hatékony eszközei a piaci, fogyasztási és társadalompolitikai folyamatok szabályozásának. A kedvezményezett áfakulcsba tartozó termékek és szolgáltatások listája tükrözi egy kormány gazdaságpolitikáját. Általában ebben a szegmensben találhatók azok az áruk, tevékenységek, szolgáltatások, melyek fogyasztását a kormányzat támogatja, mindenki számára elérhetővé kívánja tenni (pl. alapvető élelmiszerek, gyógyszerek, háztartási energiahordozók, könyvek stb.).

1. ábra: Központi költségvetés bevételei, millió Ft

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

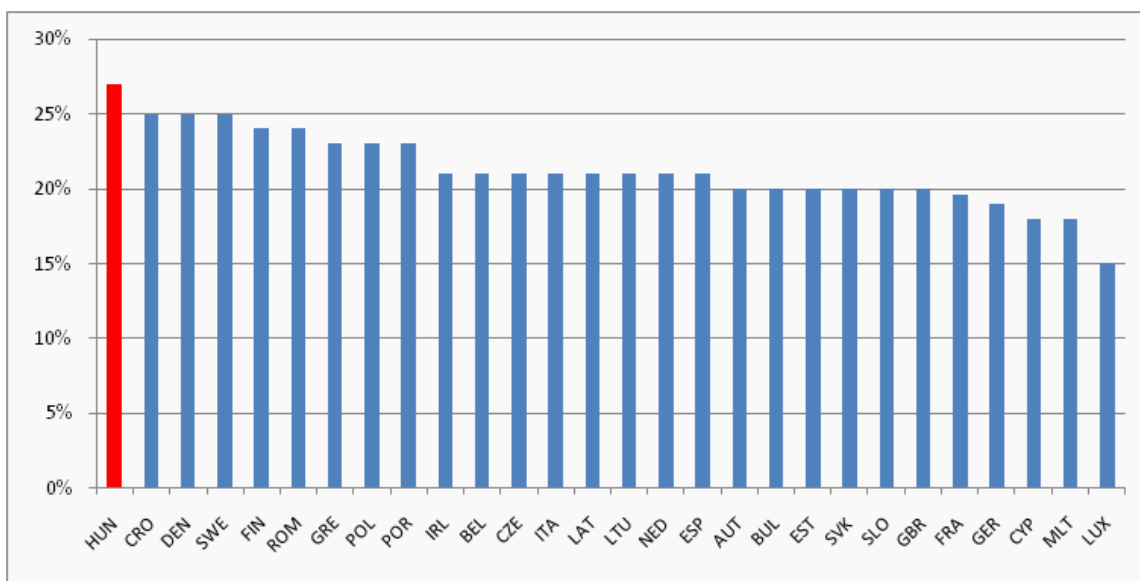
A jelenleg érvényben lévő magyar adópolitika a magas áfa és az alacsonyabb jövedelemadó kombinációján nyugszik. Az egykulcsos jövedelemadó nyilvánvalóan nagyobb jövedelemkülönbséget eredményez a felső és az alsó jövedelmi decilisben élők között. Ezt az állítást támasztják

alá az elmúlt években elvégzett KSH és TÁRKI kutatások adatai, melyek minden esetben a lakossági jövedelmi különbségek növekedését mutatták ki. De vajon milyen hatással van a magasan tartott áfakulcs a jövedelmekre? Az áfakulcs nagysága, a fogyasztási szerkezet jövedelemtől való függésén keresztül, képes mélyíteni a jövedelmi különbségeket, hatással van-e a relatív szegénységben lévők számára? Az áfa valóban a „szegények adója”?

Ezen kérdésekre szeretnék válaszokkal szolgálni jelen írásomban.

2. ábra. Az áfa felső kulcsának mértéke az EU tagállamaiban

(Forrás: Eurostat 2014 – saját ábra)

Az áfaváltozások hatása a fogyasztói árindexre

Annak a megismeréséhez, hogy az áfakulcs mértéke miként befolyásolja az árakat, és ezen keresztül a fogyasztást, a legcélszerűbb, ha megvizsgáljuk az elmúlt évek néhány jelentősebb magyarországi áfakulcs-változását. Ezen keresztül a legkönnyebb nyomon követni, hogy az adott kormányzati intézkedések milyen hatással voltak a fogyasztói árindexre¹, majd a háztartások fogyasztására. A változások a fogyasztói árindexre gyakorolt hatásának bemutatásánál felhasználtam Gábrriel Péter és Reiff Ádám az MNB-szemlében 2006 decemberében megjelent tanulmányát is, melyben 2004-es és a 2006-os áfakulcs-változás fogyasztói árindexre gyakorolt hatását vizsgálták úgy, hogy a KSH fogyasztói kosarában található 896 darab termék és szolgáltatás közül 770 reprezentáns áralakulását elemezték, ezek 2006-os együttes fogyasztói

¹ Az árindexet, mint az összehasonlított periódusokban megvásárolt adott mennyiségű áru és szolgáltatás (fogyasztói kosár) árának százalékban megadott változását definiálják, kizárva ezzel a mennyiségi változás okozta hatásokat. A gyakorlatban az ár változásának százalékban megadott súlyozott átlagával számolnak. Az egyes súlyok a meghatározott időszakokban az egyes elemek háztartási fogyasztáson belüli relatív fontosságát hangsúlyozzák.

kosárbeli súlya 76,99% volt. Adatbázisuk, ennek a 770 db terméknek és szolgáltatásnak különböző eladóhelyeken felírt árait tartalmazza, a megfigyelés intervalluma a 2002 januárja és 2006 májusa között eltelt időszak, ebben a periódusban közel 3,7 millió megfigyelést végeztek el.

Az áfakulcs-változások szempontjából vizsgált időszakok közül az első a 2004-es, mely az ország Európai Unióhoz való csatlakozásával összefüggésben szükséges uniós jogharmonizáció következménye volt. Ekkor az áfa háromkulcsos lett: a korábbi 0% kulcs helyett 5%, a 12% kulcs helyett 15% kulcs került bevezetésre, a 25% kulcs pedig változatlanul megmaradt. A csatlakozást követően 5% adó terhelte a gyógyszereket, gyógyászati segédeszközöket, valamint a könyveket. 15%-os adót kellett felszámítani többek között az élelmiszerekre, tüzelőanyagokra, vendéglátóipari étkeztetésre, személyszállításra. 25%-os kulccsal adózott minden egyéb szolgáltatás és árucikk, többek között a villamosáram is. Az áfakulcsok közül a középső 12%-ról 15%-ra emelkedésének fogyasztói árindexre gyakorolt hatását kell vizsgálnunk. *Gábrriel – Reiff* tanulmányában arra a következtetésre jutott, hogy a 2004-es áfaemelés főként az élelmiszerekre hatott, ahol a változás időpontját követően (3 hónapos időtávon), a szükséges mérték (2,68%) feletti 2,92%-os emelkedést okozott. Ugyanezen időtávon az áfaváltozás okozta teljes fogyasztói árindex-változásról (0,64 százalékpont) elmondhatjuk, hogy azt majdnem teljes egészében az élelmiszerek árának változása okozta.

A második vizsgált periódus 2005–2006-os, az ekkor történt áfakulcs-csökkentés oka a benzin árának emelkedésével volt összefüggésben, a konkrét helyzetről részletes információkhoz juthatunk a Magyar Ásványolaj Szövetség (MASZ) 2005. évi éves jelentéséből. A jelentésből kiolvasható, hogy az elmúlt esztendőkhöz képest óriási nyomás nehezedett a szövetségre 2005-ben, ugyanis a nyersolaj iránt megnőtt hirtelen kereslet az év eleji hordónkénti 40 dolláros árat augusztusra 70 dollár fölé emelte. A krízis súlyosságát mutatja, hogy a Nemzetközi Energia Ügy-nökség (IEA) intervencióra szánta el magát, és az EU számára 60 millió hordó olajat bocsájtott rendelkezésre. Bár a piaci elemzők nem tartották hatékonynak az intervenciót, ugyanis az nem eredményezett árzuhanást, mégis a kőolaj ára lassú csökkenés során, az év végére 60 dollár körüli értéken stabilizálódott. Értelemszerű, hogy a nyersolajárak drasztikus növekedése megmutatkozott a hazai kutak benzin- és gázolajáraiban, melyek megközelítették a literenkénti 300 Ft-os árat. A szállítmányozók kormányzati beavatkozást sürgetve bojkottálni kívánták a hazai benzinkutakat, így a kormány az áfa mértékének csökkentése mellett döntött, mivel azonban az EU direktívája nem engedte egy új áfakulcs bevezetését csupán az üzemanyagra, így a kormányzat „kénytelen volt” kiterjeszteni azt minden más termékre és szolgáltatásra, azonban az üzemanyagok tekintetében a csökkentés már október 1-jétől bevezetésre is került.

3. ábra. A környező országok áfa- és SZJA-kulcsai 2006-ban, összehasonlítva Magyarországgal az áfakulcs csökkentése előtt

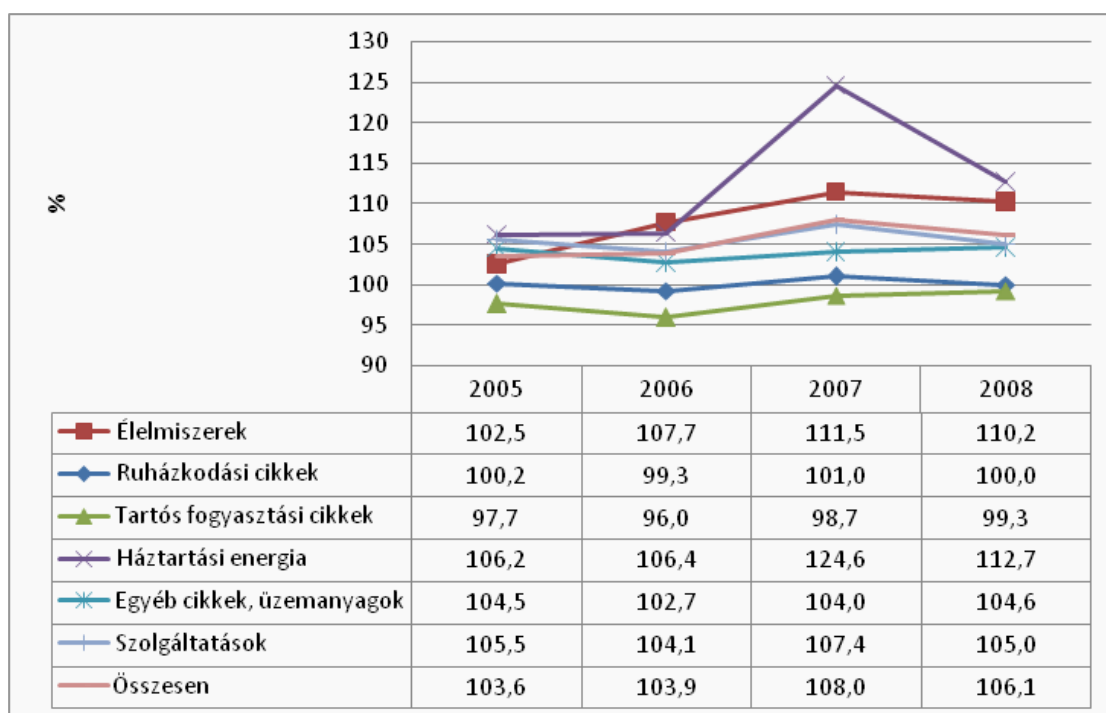
	Áfa	SZJA
Románia	19%, 9%	16%
Szlovákia	19%, 10%	19%
Magyarország	25%, 18%, 5%	32%, 17%

(Forrás: Wéber 2014)

A felső áfakulcs csökkentésének irányába tett kormányzati lépés felfogható a régiós szabályozási irányokhoz való igazodásnak is, hiszen a környező országokban ekkor már alacsonyabb egykulcsos adókat vezettek be. Magyarország a 2005–2006-os áfakulcs csökkentését követően is a legnagyobb általános kulccsal rendelkező országok között volt. Ha hozzátesszük azt is, hogy a 25% kulcs kivezetése együtt járt a 18%-os kulcs megszűnésével, akkor láthatjuk, hogy bizonyos szolgáltatások esetében az áfanövekedésről is beszélnünk kell, tehát mind a költségvetésre, mind a lakosságra gyakorolt hatásnál figyelembe kell majd venni mind a két előjeles hatást. Vizsgáljuk meg, hogy az áfakulcs csökkenése, milyen hatással volt a fogyasztói árakra, az intézkedés hatására csökkentek-e az árak, ha igen, milyen mértékben? A KSH erre az időintervallumra vonatkozó fogyasztói árindex adatai szerint a fenti, az áfacsökkentés okozta előnyök sajnos nem érték el a fogyasztókat, azok jobbára a kereskedőknél, termelőknél maradtak, tovább gerjesztve az inflációs hatásokat. A leginkább tapasztalható emelkedés a háztartási energiahordozók (24%) és az élelmiszerárak (11%) tekintetében voltak megfigyelhetők, amennyiben a 2006-os árakat tekintjük bázis évnak (KSH 2007).

4. ábra. Fogyasztói árindex változása 2005–2008 között, az értékek százalékban vannak kifejezve, a megelőző év, mint bázisévhez viszonyítva

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

A 2006-os áfakulcs-változás fogyasztói árindexre gyakorolt hatásával kapcsolatban tett megállapításaimat megerősíti Gábrriel és Reiff tanulmánya, akik a 2006-os áfakulcs-csökkenés kapcsán a 25%-ról 20%-ra csökkenő kulcs által érintett termékek és szolgáltatások árának változását vizsgálták. Azt tapasztalták, hogy az áfakulcs csökkenése leginkább az élelmiszerekre és hatóságilag nem szabályozott árú háztartási energiára volt hatással. Ezen termékek esetén

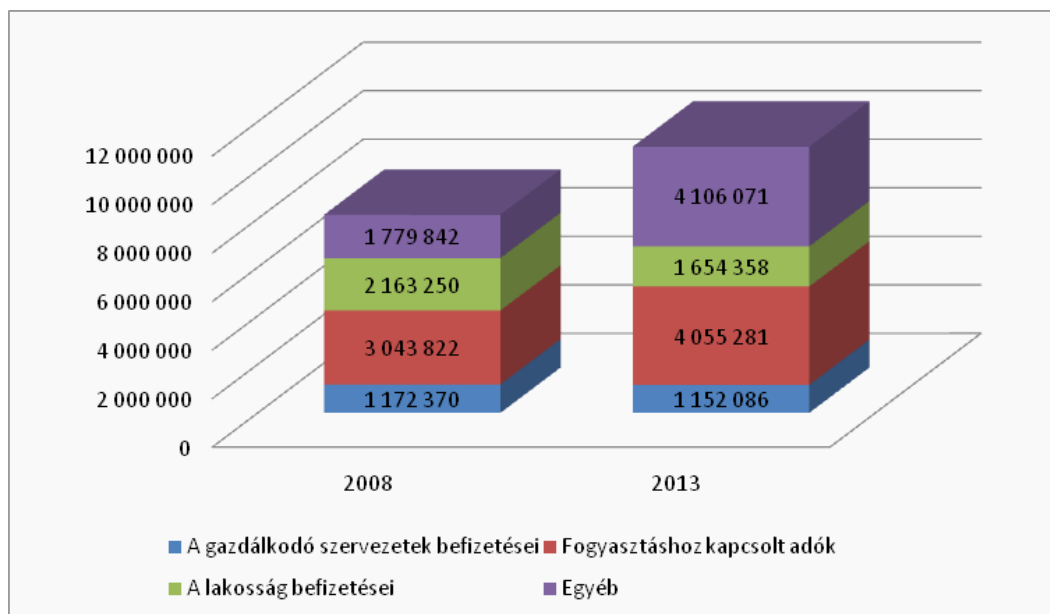

amennyiben teljes mértékben érvényesül az áfakulcs-csökkentés hatása, úgy 4%-os árcsökkenést kellett volna tapasztalnunk. *Gábrriel* és *Reiff* azonban arra a megállapításra jutottak, hogy az áfakulcs csökkentése csak jóval kisebb mértékben csökkentette a fogyasztói árakat, így – legálábbis rövidtávon – az üzletek profitját gyarapította.

A 2010-es kormányváltás merőben új gazdasági szemléletet hozott a korábban megszokott kormányzati gazdaságpolitikával szemben. A környező közép-európai országok kapcsán már korábban említett egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetésével, a költségvetési bevételek szerkezetét forgalmi típusú, fogyasztási adók irányába terelte. Azonban itt nemcsak az áfára kell gondolnunk, amely ma a forgalmi típusú adók kb. 70%-át adja, hanem a banki tranzakciós adóra, a telekommunikációs adóra, vagy éppen a baleseti adóra. A kormány elkötelezettségét a fogyasztási adók mellett jól mutatja, hogy folyamatosan keresi azokat a területeket, melyre ilyen típusú adók kivethetők. Ennek az „útkeresésnek” az eddigi legextrémebb terméke a 2015-ös költségvetésbe betervezett internetadó, melyet végül a lakosság felháborodása miatt vontak vissza.

Az elmúlt években a költségvetési bevételek az erős kormányzati centralizáció következtében jelentősen növekedtek. A centralizáció okozta növekmény az 'Egyéb' bevételek növekedésével magyarázható, melyben túlnyomó részt a 'Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok' által befizetett tételek szerepelnek. A bevételi oldal növekedésének másik oka a már említett, fogyasztási típusú adók jelentős növekedésében keresendők. Azt is láthatjuk, hogy miközben a lakosság közvetlen adóterhei jelentősen csökkentek az elmúlt években (23,5%-kal). A továbbiakban csak a fogyasztási típusú adók szerkezetének változására koncentráljunk, az előbbieken említett kormányzati ciklusok KSH adatai alapján.

5. ábra. A költségvetés bevételeinek szerkezete a 2008-as szocialista kormány, és 2013-ban a Fidesz kormányzat alatt, millió Ft-ban

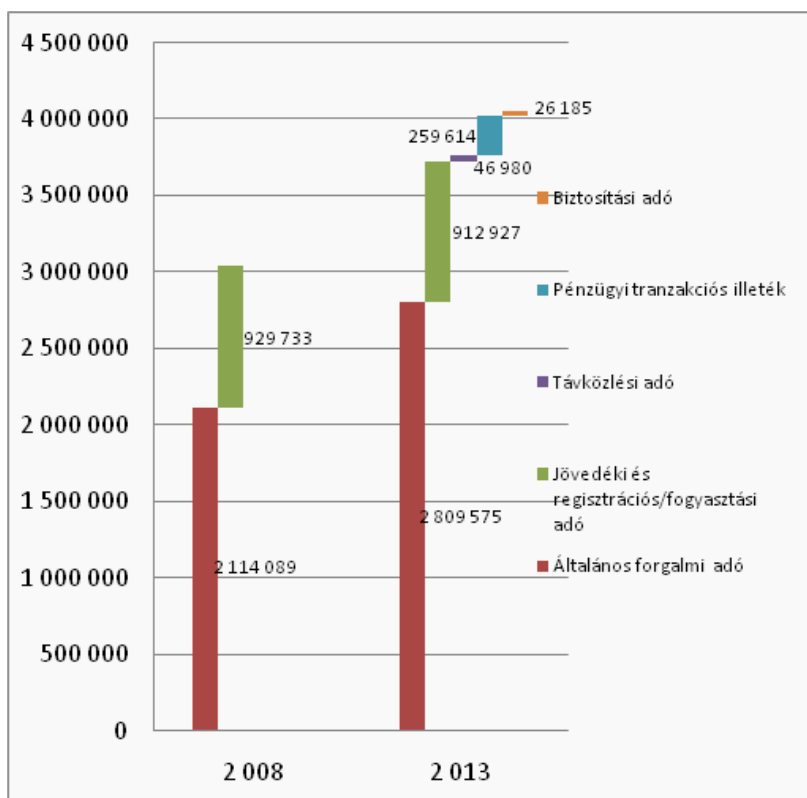

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

Az ábrákon jól láthatók, hogy a fogyasztási típusú adókból származó bevételek szerkezete is jelentősen átalakult, nemcsak több adónem került bevezetésre az ilyen típusú adókból, de az egyes adónemből is több került beszedésre. 2013-ban a központi költségvetés bevétele csak az áfából közel akkora volt, mint 2008-ban a teljes fogyasztási típusú bevétel volt, a 2010-es bevételeknek pedig a 88%-ával egyenlő.

6. ábra. A költségvetés fogyasztási típusú bevételeinek szerkezete a 2008-as szocialista kormány és 2013-ban a Fidesz kormányzat alatt, millió Ft-ban

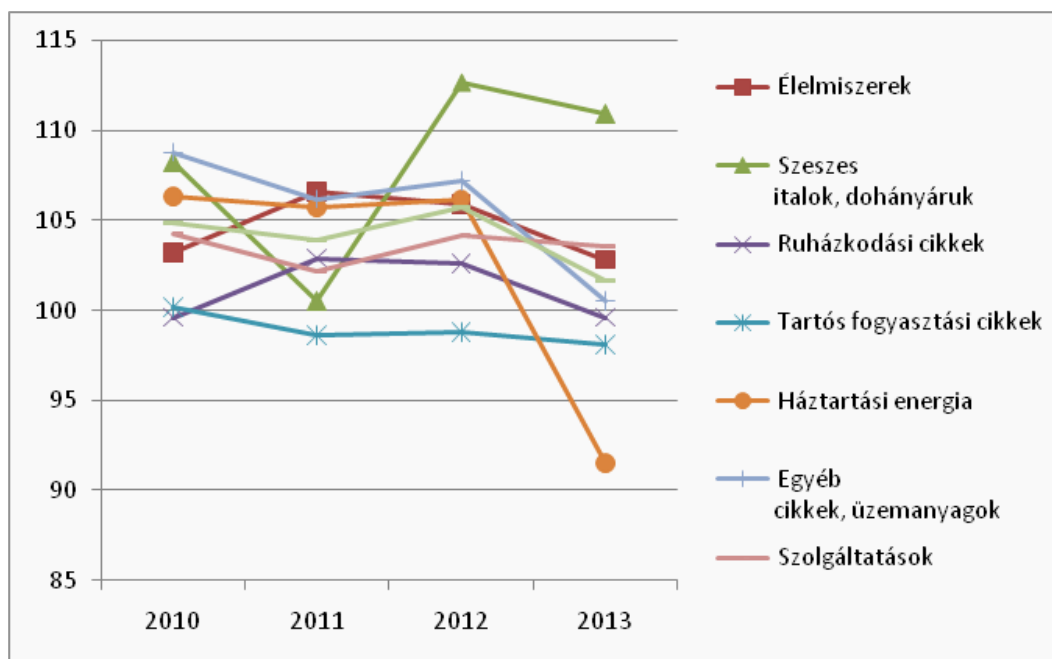

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

Ezzel párhuzamosan tekintsük meg, hogyan alakultak az áfakulcs-emelést követően a fogyasztói árindex értékek Magyarországon. Bár az áfakulcs emelkedése következtében azt várnánk, hogy az árak jelentősen emelkednek, ami majd a fogyasztói árindexben fog visszatükröződni, ám az adatok pont ellenkező tendenciát mutatnak. A szeszesitalok és dohánytermékek kivételével, melyek árindexe drasztikus és töretlen emelkedésen esett át az elmúlt években, de a további területek mindegyikén vagy gyenge erősödés (ruházat, szolgáltatások), vagy egy erőteljesebb indexálást követő látványos gyengülés volt tapasztalható (élelmiszerek, üzemanyagok, háztartási energia). Egyedüli kivételek voltak ez alól a tartós fogyasztási cikkek, melyek árindexe folyamatos, csökkenő tendenciát mutat mindvégig.

7. ábra. A fogyasztói árindex alakulása 2010 és 2013 között Magyarországon, az értékek százalékban vannak kifejezve, a megelőző év, mint bázisévhez viszonyítva

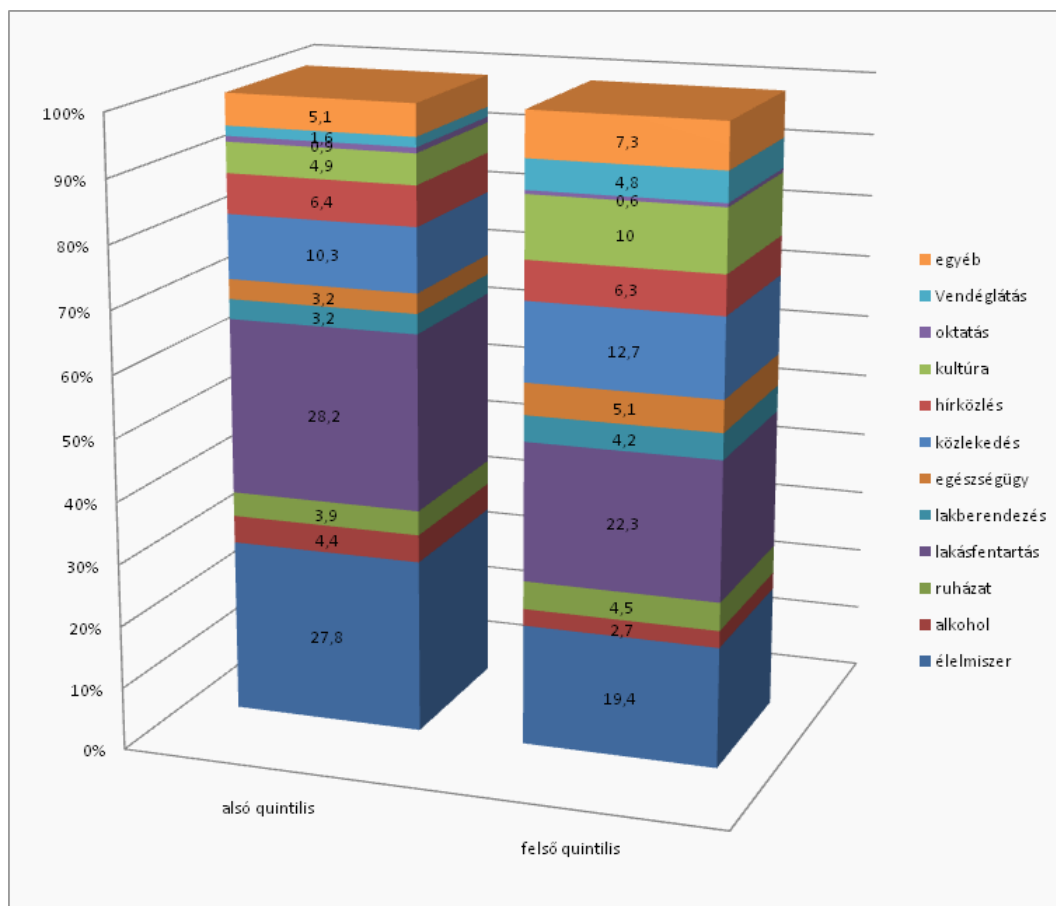
(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

Az előzőekben több példán keresztül láthattuk, hogy az áfakulcs-változások milyen hatással vannak a fogyasztói árakra, a fogyasztói kosár mely termékeire és szolgáltatásaira vannak különösképpen hatással. Azonban ahhoz, hogy megválaszolhassuk azt a kérdést, hogy az áfa mértéke milyen hatással van a jövedelmi szegénység mértékére és a jövedelmi különbségekre, ismernünk kell az egyes jövedelmi decilisekhez tartozó fogyasztási szerkezeteket. Ezen információkhoz hozzájuthatunk a KSH által összeállított Háztartási Költségvetési Felvétel adatbázisából. Az adatok vizsgálatából megállapíthatjuk, hogy az alsó jövedelmi quintilisbe tartozó háztartások fogyasztási szerkezetére jellemző, hogy jellemzően többet költenek élelmiszerekre (27,8%), mint a felső jövedelmi quintilisbe tartozók (19,4%).

Általánosságban elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelmű rétegek fogyasztási szerkezeténél kisebb a maginflációs tételek aránya, így a maginfláción kívüli tételeket érintő árváltozások az alsóbb jövedelmi szegmensben élőket jobban érintik. Ezen tételek közül is a legjelentősebb a szegényeket érintő tétel a feldolgozatlan élelmiszerek és a szabályozott árú termékek, melyeket mint úgynevezett létszükségleti termékeket, ezek a jövedelmi rétegek jellemzően nagyobb arányban fogyasztanak (Hosszú 2011).

8. ábra. Az alsó és felső jövedelmi quintilisbe tartozó háztartások fogyasztási szerkezete

(Forrás: KSH 2011 – saját ábra)

Láttuk az áfakulcs-változás kapcsán bemutatott példáinkban, hogy a változások jellemzően az élelmiszerek árára voltak hatással, ezt összevetve az egyes jövedelmi csoportokhoz tartozó fogyasztási szerkezetekkel, megállapítható, hogy az áfakulcs mértékének változása az élelmiszerek árának változásán keresztül a szegényebb társadalmi rétegeket sújtja.

Az elmúlt évek árváltozásairól elmondható – melyek jellemzően az élelmiszerek, szabályozott árú termékek és az üzemanyagok terén voltak tapasztalhatóak –, hogy az alacsonyabb jövedelműek magasabb inflációt érzékeltek, mint a tehetősebbek, minél magasabb jövedelmi decilist tekintünk, a fogyasztói árindex növekedése annál kisebb volt. Ez a szélső decilisek közötti inflációs különbség igen jelentős, akár 20–40% is lehet (Hosszú 2011). Ez viszont azt jelenti, hogy az alsó jövedelmi szegmensben tapasztalt jelentősen nagyobb inflációs hatás mellé, árnyában nagyobb áfaterhelés is társult, vagyis az áfa valóban a szegények adója.

Összegzés

Nem magyar sajátosság, hogy egy kormányzat, annak megfelelően, hogy milyen társadalompolitikai, politikai, vagy fiskális prioritásokat helyez előtérbe, változtat az áfa kulcsain. Ezen változások hatásának vizsgálatát az egyes jövedelmi decilisekbe tartozó „fogyasztói csoportok”-on keresztül érdemes megfigyelni.

A jelen dolgozatban az elmúlt évek példáin keresztül vizsgáltuk meg, hogy az áfa csökkenése, vagy éppen növelése milyen hatással van a fogyasztói árindexre. Ahhoz, hogy megtudjuk, hogy ezen árváltozások milyen hatással vannak az egyes jövedelmi csoportokba tartozó háztartásokra, ismernünk kell a háztartások fogyasztási szerkezetét. A vizsgálatok arra vezettek, hogy az alacsonyabb jövedelmi decilisbe tartozó háztartások fogyasztási szerkezetében meghatározóbb az élelmiszerek aránya, mint a tehetősebb háztartásoknál (KSH 2011). Mivel az áfaváltozások esetében empiria igazolja, hogy azok főként az élelmiszerek fogyasztói árindexére voltak hatással (Gábrriel – Reiff 2006), így bizonyítottnak tekinthető, hogy azok az alacsonyabb jövedelmi szegmensben élőkre volt nagyobb hatással.

Arra a kérdésre, hogy a tartósan alkalmazott magasabb áfakulcs arányaiban nagyobb terhet jelent az alacsonyabb jövedelmi decilisben élőkre, mint a magasabb jövedelműekre, szintén találtunk empirikus igazolást, mely az elmúlt évek árváltozásait vizsgálva az egyes jövedelmi csoportokban arra a következtetésre jutott, hogy az alsó és a felső decilisek közötti inflációs különbség igen jelentős, akár 20-40% is lehet (Hosszú 2011). Ez viszont azt jelenti, hogy az alsó jövedelmi szegmensben tapasztalt nagyobb inflációs hatás mellé arányaiban nagyobb áfaterhelés is társult, mely magas áfakulcs mellett jelentős terhet jelent a szegényebb háztartásoknak.

Irodalom

- Ékes Ildikó (1997): Adózás 1988–1996. In: Statisztikai elemzések, 1: 45–57.
- Gábrriel Péter – Reiff Ádám (2006): Az áfakulcsok változásának hatása a fogyasztói árindexre. In: MNB-szemle, 12: 14–20.
- Hosszú Zsuzsanna (2011): A lakosság fogyasztási viselkedése és annak jövedelem szerinti heterogenitása a válság előtt mikrostatisztikák alapján. In: MNB-szemle, 10: 25–35.
- Lőcsei Tamás – Molnár Péter (2009): Nő a láthatatlan adó. <http://www.pwc.com/hu/hu/challenges/no-a-lathatatlan-ado.html> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 11. 27.)
- Magyar Ásványolaj Szövetség (MASZ) 2005. évi éves jelentése. <http://www.petroileum.hu/evjel.html> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 11. 26.)
- Sugár András (2011): A benzin és a gázolaj magyarországi árszintjének és árazásának empirikus elemzése. In: Statisztikai Szemle, 89. évfolyam, 6: 624–643.
- Wéber Péter (2014): Az egykulcsos Szja neuralgikus pontjai. PhD értekezés. Gazdaságtudományi Kar, Kaposvári Egyetem

Egy mélytengeri hal szárazon

*Sértő Kálmán – az „urbánus”, a népi, a hungarista**

BARTHA ÁKOS

a Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasa a DE BTK Politikatudományi és Szociológiai Intézetében

Sértő Kálmán (1910–1941) alighanem a legellentmondásosabb tagja a magyar népi mozgalomhoz valamilyen módon kötődő írópanteonnak. Életének három évtizede alatt baranyai szegénylegényből először a fővárosi bulvárlapok állandó munkatársává, ünnevelt budapesti „celebbé”¹ avanszált (Hatvany Lajos pártfogoltjaként), miközben a *Szabadságban* is publikálva, a Nemzeti Radikális Párt tagjaként Féja Géza és Bajcsy-Zsilinszky Endre köréhez tartozott, majd a harmincas évek végén „köpönyeget fordítva” a Nyilaskeresztes Párt házi költőjeként fejezte be kalandos földi pályafutását. Az egyedi életút ellenére – vagy éppen ezért – Sértő sohasem számított a jól kutatott népi írók, költők közé. Életművét két oldalról próbálták kanonizálni: egyrészt kísérlet történt a népi mozgalomban való elhelyezésére, mely narratíva egyfajta kisiklásnak tételezi az elzúllott „parasztköltő” utolsó három évét, és azt megelőzően egyenetlen, ám méltányolandó teljesítményről értekezik (Talpassy 1966, Tüskés 1991, Medvigy – Tüskés 1996), másrészt az „eszme” örökösei által, akik egyfajta megvilágosodásként aposztrofálták/aposztrofálják Sértő hungarista korszakát, babitsi magasságokba emelve az ekkor kiteljesedni vélt *oeuvre-t*. Utóbbi csoport emléktársasággal adózik a költő előtt, gondolzza sírját és kiadványokat jelentet meg tiszteletére (Dobszay 1997,² Gellért 2002, Csontos 2006). E diverzitás következtében „Sértő igaz élettörténetének megírása és irodalmi értékelése még várat magára” (Gyurgyák 2007: 633), noha a szépirodalmi kérdések tisztázására történtek már ígéretes kísérletek.³ Tanulmányommal előbbi feladathoz igyekszem hozzájárulni a költő életútjának összefoglalásával, mely már csak azért sem tűnik haszontalan vállalkozásnak, mivel Sértő pályája a városi modernség és vidéki népiség idegenségének példázataként is sok érdekességet rejteget, amellett, hogy a korabeli közélet működési mechanizmusainak is potenciális elemzési területe.

* * *

* A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ Állításunkat érzékeltetendő: Németh László „ugyanabban az évben indította el a Tanut Kecskemétről, mikor Sértő fölbukkant. Senki nem vett róla tudomást; az »egész főváros« Sértőről beszélt.” – hangoztatja a népiek egyik első monográfiája, Juhász. 1943: 69.

² Ez a huszonöt oldalas füzet kifejezetten a Medvigy–Tüskés-féle, Püski Kiadó gondozásában megjelent kötet ellenében készült.

³ Néhány, székértáborreflexeken túlmutató, színvonalas elemzés: Poszler 1995, Hász 1998, Marczinka 2003.

Az életút elsődleges forrásai gyanánt egyrészt a költő saját munkái, például az 1934 karácsonyától 1935 augusztusáig a *Társadalmunk* című „liberális pletykalap”-ban (Medvigy – Tüskés 1996: 369)⁴ folytatásokban közölt, antropológiai reflexiókban már-már gyanúsán bővelkedő „napló”⁵ – vagyis a *Három év az aszfalton* című memoár (Medvigy – Tüskés 1996: 181–284) –, valamint a hagyaték,⁶ másrészt (egymással nehezen összeegyeztethető) népi és hungarista források, periodikák⁷, visszaemlékezések szolgáltak. Míg utóbbi értelmezési csapdákról már esett szó, érdemes tisztázni, mennyire olvashatjuk Sértő egyes szám első személyben megírt verseit, novelláit, memoárját referenciálisan igazolható „tényekként”.⁸ Meggyőződésem szerint – és ebben még az alaposan elfogult életrajzíró is megerősít⁹ – csakis komoly fenntartásokkal, vagyis célszerű cizelláltabban, a Lejeune-i önéletírói paktum felől közelíteni a korpuszhoz (Lejeune 2003: 18)¹⁰. Sértő ugyanis nemcsak életrajzban volt hajlamos a fikcionálásra, de saját életéből vett történeteit is erősen kiszínezte, ráadásul gyakran újra- és újraírta ezeket. Jól tesszük tehát, ha a sértői szövegtörzshöz bevezetjük az imaginárius fogalmát. Ez az *adott* és az *elképzelt* összjátékából tevődik össze fikcióképző, határátlépő aktusok eredményeként, melynek következtében a valós elemek a szövegbe szüremlenek és ott újrastrukturálják hozott referenciáikat. Noha az efféle, kérdéses hitelességű, töredezett és hiányos források nem segítik a történetírást a filológiai aprómunkában – vagyis az életút tisztázásában a palimpszesztszerűen egymásra íródó szövegektől indulva –, mindez nem csökkenti az írók mentalitás-, életmód- és irodalomtörténeti értékét, hiszen „az irodalmi szöveg, mely egy szerző munkájának eredménye, tanúságot tesz egyfajta sajátos magatartásról, amellyel a szerző a világhoz viszonyul” (Iser 2001: 25). Ezt

⁴ A *Társadalmunk* eredetileg „társadalomtudományi, irodalmi kritikai és közgazdasági hetilap” lett volna. Lakatos 1972–2000: 2533. Illyés alighanem erre a folyóíratra utalt, amikor azt írta, hogy Sértő „prózaírói írásai a korszak revolver-lapjainak voltak heti eseményei.” Illyés 1941. A sajtótörténész szavaival, amit a múlt század végétől a sajtó szemére vetettek „revolveres” újságírás néven, az a két világháború között „a szennécsiszító továbbfejlődéseként az ún. riportlapok típusával valóban megjelent, mint zugsajtó.” Buzinkay 1993: 99–110.

⁵ Ezt a műfaji minősítést Medvigy Endre is átvesszi (Medvigy – Tüskés 1996: 369), jóllehet nem egyidejű élményközléssel állunk szemben, hiszen Sértő 1932 és 1935 közti tapasztalatait veti papírra utólag, meglehetősen szabadszójúan. A költő ellen sajtórágalmazási per is indult, s mivel a vádlott többszöri felszólításra sem jelent meg a bírósági tárgyaláson (sokáig bejelentett címe sem volt), végül detektív vezette el a Markó utcába. A kínos ügy végül Klár Zoltán szerkesztő bocsánatkérésével rendeződött. Részletesen lásd: MTI Magyar Országos Tudósító (1929–1948), 1936. április 17–18.

⁶ Ezek a Petőfi Irodalmi Múzeum állományában találhatóak. Az egydoboznyi kézirat: versek, prózai munkák, levelek, feljegyzések sajnos nem tartalmazzak iratokat Sértő nyilas korszakára vonatkozóan.

⁷ Sértő folyóiratközléseinek akkurátus, főképp az Országos Széchényi Könyvtár állományán nyugvó összegyűjtése még várat magára.

⁸ Carl Becker amerikai történész már az 1920-as évek derekán hangsúlyozta, hogy a történelmi tény nem több mint a múltban megtörtént eseményről szóló és ránk maradt állítás. Gyáni 2006: 25.

⁹ „Gyakran nem mondott igazat még nekem se. (...) összekeverte az igazat a valótlanossággal (...). Van több novellája, melyben életrajzszerűen vele történt eseményeket mond el. Ezek legtöbbje csak a fantáziájában született meg.” Gellért 2002: 14–15.

¹⁰ Lejeune szerint az önéletírás „visszatekintő prózaírói elbeszélés, melyet valódi személy ad saját életéről, a hangsúlyt pedig magánéletére, különösképp személyiségének történetére helyezi”. A referencialitás nem a „tényekkel” történő összevetésből, hanem az olvasóval kötött „paktumból” ered, melynek következtében az nem vitatja a leírtak igazságértékét.

Szitnyai Zoltán is megerősíti Sértőre vonatkoztatva, akinek „költészete kevésbé olvasmány, mint kútfő és dokumentum a kor szelleméről és jelleméről” (Szitnyai 1971: 100).

Sértő Kálmán 1910. szeptember 29-én született a Baranya megye Siklói járásában található hatszáz lelkes Bissén, Sértő Jenő és Tamás Julianna harmadik gyermekeként.¹¹ A költő családja a múlt homályába vész,¹² annyi mindenesetre bizonyos, hogy édesapja grófi és egyházi földeken béreskedett, majd a Dreher sörgyár kocsisaként sikerült szőlőt, prэшházat és egy szőlőhegyi házacskaát vásárolnia Bissén. Talán nem túlzás Sértő többszörös *határhelyzetét* innen eredeztetni, hiszen visszaemlékezéseiben többször kitér hátrányos helyzetére („*télen nem mehettem iskolába, a nagy hó miatt*”, „*a faluba is szégyelltem lemenni a szőlőhegyről*”), ráadásul a bor mértéktelen szeretete is ide vezethető vissza (Medvigy – Tüskés 1996: 181–182).¹³ A visszahúzódo gyermek öt elemi végzett falujában, ahol kilencéves kora óta verselgetett, tizenhárom éves korától pedig napszámba járt, kapált, aratott, bányában dolgozott és téglát hordott a harkányfürdői Perczel-kastély szállodájának építkezésén. Szülei iparosnak szánták, el is kezdte a kályhás-mesterség kitanulását, de nem viselte jól a tanonclét gyötrelmeit (Medvigy – Tüskés 1996: 182, Gellért 2002: 21–24). Saját – 1934-es – története szerint egyszer egy zsidóasszony mentette meg a pécsi piacon rosszul lett édesanyját, akitől könyveket kapott, méghozzá külföldi irodalmat: Vernét, Andersent és a *Gulliver utazásait* Swifttől (Medvigy – Tüskés 1996: 182). Ez a történet természetesen kimaradt az 1941-es (nyilas) verzióból, ahol betyártörténetek (Sobri Jóska, Savanyu Pista, Patkó Bandi) ponyvafüzeteinek társaságában arról értekezik a későbbi nyilas párttárs, Gellért Vilmos,¹⁴ hogy Kálmán Ferenc bátyjával együtt Petőfit, Aranyt és Balassit olvasott, noha „nem nagyon lelkesedett a költőkért” (Gellért 2002: 19–20).

¹¹ Két, jóval idősebb – szintén írogató – testvére Jenő (1887) és Ferenc (1897). Ferenc a harmincas évek közepén fürdőellenőrként tevékenykedett, munkahelyét verseskötetben is megörökítette. Sértő F. 1934. Mind a versekből, mind a hagyatékból egyértelműen kiviláglik, hogy a testvérek kapcsolata nem volt harmonikus (ami a költő életmódját tekintve aligha meglepő).

¹² Önéletrajzi ihlettségű novelláinak (*Három év az aszfalton*) és verseinek közlései legalábbis kétséges hitelességűek. Pl.: „Egy ükapám Nagykőrösön volt református főesperes, Szelle Benjámín. Ezt papírokkal tudom bizonyítani. Iskolát alapított...” „nagynéném veje bognármesterkedett”. „Nagy István keresztapám az egyik leggazdagabb kigazda volt a faluban.” Medvigy – Tüskés 1996: 259., 312., 339. „...öregapám bíró volt”. Sértő 1933: 70. Hitelesebb adatokat a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárából és a regionális (egyházi, iskolai) iratokból remélhetünk.

¹³ Az alkohol iránti vonzódás korai kialakulásában a családi háttér mellett – a források egybehangzó állításai szerint – a bissei tanítónak, Ambrus Józsefnek és a fiatal Sértő idősebb, agglegény cimborájának, Emse Szabó Jánosnak egyaránt szerepe van. Vö.: Sértő 1940: 27.

¹⁴ Gruber Vilmos (írói neve: Gellért Vilmos). Eszéken született 1909. február 4-én, lapszerkesztő, hírlapíró, költő Gruber József, kaposvári szalámigyáros fia. Négyéves korában Kaposvárra került, itt végezte iskoláit. A felsőkereskedelmi iskolai érettségi után a hírlapírói pályára lépett. A Somogyi Ujság munkatársa volt, majd 1936 és 1938 között felelős szerkesztője a kaposvári Riport Ujságnak. Varga 2004: 461–462. A honi szélsőjobboddallal foglalkozó legfrissebb szakmonográfia – aligha tartható módon – a népi írók közé sorolja Géza Ottó, Izsák László, Terjéki László és Zempléni Fodor József társaságában. Paksa 2013: 263–264. A fenti szerzőket hiába keressük a népiekkel foglalkozó szakirodalomban, Gellértről annyi tudható, hogy a Népbíróság 1945-ben elítélte, majd közkegyelmi ügye 1948-ban okafogyottá vált, mivel a „vádolt a csatolt halotti anyakönyvi kivonat tanúsága szerint meghalt.” Dr. Szekeres Károly néppügyész a Budapesti Népbírósnak. Kelt: 1948. június 11-én. Megjegyzés: „meghalt tárgyalás előtt”. BFL.

Bárhogy is áll a dolog, a félénk fiatalember életében nem ezek az olvasmányélmények hoztak változást, hanem egy merész döntés: tizenhét évesen beállt katonának, ahol nemcsak inni kezdett el intenzívebben, de írni is, ráadásul a hadseregben pártolókra lelt főhadnagyának és egy zászlósnak köszönhetően. Gellért szerint a főhadnagy „dús és értékes könyvtárát az első könyvtől az utolsóig kiolvasta” – az idegen szavakat ekkor még pedáns módon noteszbe jegyzetelve –, míg utóbbi „roskadásig látta el könyvekkel Sértőt, fogta a kezét az irodalom rengetegében” (Gellért 2002: 25–27). Saját hagyatéka alapján Adyt, Kosztolányit, Karinthyt, Szomoryt és Heltait olvasott nagy élvezettel – egyik novellájában (*A talpraállt ember*) Szabó Dezső *Az elsodort faluját* is említi (Medvigy – Tüskés 1996: 345) –, amellet, hogy reménytelenül beleszeretett egy pécsi színésznőbe. De állítólag szót válthatott az akkor hadügyminiszterként Pécsre érkező Gömbös Gyulával is, Szitnyai Zoltán még egy közös fényképet is emleget (Szitnyai 1971: 92). A költő nótáriusa szerint „amire a katonaévek leteltek, Sértő »egészen kitanulva« és, mint ő mondta, »városi emberként« ment haza falujába” (Gellért 2002: 35). Féja Géza ugyanakkor – bissei ismerősökre hagyatkozva – arról értekezik, hogy „igazi paraszt gyerek sohase ment önként katonának” és a „puccer” (tisztiszolga) státuszára büszke ifjanc „még többet romlott: magába fogadta a léha, élvezet katonatiszti életmód élvezetét” (Féja 1965: 289). Sértő bakasága mindenestre vissza-visszatérő nyomott hagyott írásaiban és nyilas fordulatában is szerepet kapott egyik hajdani bajtársa. Ha ehhez hozzátesszük, hogy négy évig, 17 és 21 éves kora közt volt angyalbőrben,¹⁵ aligha lehet elbagatellizálni az itt kapott benyomásokat, noha olcsó pszichologizálás lenne párhuzamot vonni a hadsereg kötelékében két évtizedet eltöltő későbbi példaképével, Szálasi Ferenccel.

Nem is maradt otthon sokáig; döntésében közrejátszhatott egy reménytelen szerelem a márfai bakter lánya iránt. Reménytelen, hiszen a szakma- és földnélküli, falujában egyre inkább dologtalanként számon tartott költőifjanc nem tűnt éppen jó partinak a pünkösdistá bakter számára.¹⁶ Gellért szavaival: ekkor már „két világ küzdött” Sértőben: a „parasztsors” és a másik „ismeretlen, titokzatos” világ. „A könyvekből kiléptek a regényalakok, a hősök és szavaltak, szónokoltak, korteskedtek az új világért” (Gellért 2002: 37).¹⁷ Miután ekképp elfogyott körülötte a levegő, 1932 márciusában Sértő Kálmán gondolt egy merészre, összecsomagolt „egy csomó verset” és elindult gyalog Pestre. A költő – és nyomán a szakirodalom – „háromszáznyolcvan kilométeres” útról ad számot, ám – bár nem ismerjük a pontos útvonalat¹⁸ – a két település távolsága körülbelül két és félszáz kilométer (ami természetesen nem kevés). Ezt csak azért érdemes megjegyezni, mert egyrészt jól érzékelteti költőnk patópáli habitusát, másrészt rámutat tudatos imázs-építésére is. Sértő ugyanis a későbbiek során annyiszor említette ezt az utat, hogy nem

¹⁵ Az 1938-as mozgósítások ideje alatt – immáron nyilasként – három hétre még berukkolt. Gellért 2002: 137–140.

¹⁶ Hogy komoly dologról lehetett szó, Sértő szokatlanul hosszú, utolsó kötetében helyet kapó verse (*Juliska*) mutatja. Sértő 1940: 28–34.

¹⁷ Ezek a hősök Sértő irodalmi munkásságában is vissza-visszaköszönnek, a szelekció, a kombináció és az önfeltárás fikcióképző aktusaival textualizálva a fiatalember (olvasmány)élményeit. A fikcióképző aktusokhoz lásd: Iser 2001: 21–44.

¹⁸ Gellért szerint Székesfehérvártól egy zöldésesautón érkezett a fővárosba, tehát tett némi kitérőt. Gellért 2002: 44–45.

lehet nem észrevenni az analógiát a rá nagy hatást gyakorló Petőfivel,¹⁹ aki Debrecenből jutott el Pestre – hasonlóan hányattatott módon – 1844 februárjában (Kerényi 2008: 116–119). A Sértő-legendárium másik sarkpontja Ady, akinek nemcsak hipertrofizált énképét, küldetés-tudatát és habitusát igyekezett átvenni, de még kiadóját is: ekképp célozta meg Budapesten a Franklin Kiadót (vagy ahogy maga terjesztette vélt/valós ügyefogyottságát: „Franklin Urat”).²⁰

A költő iránt talán legkritikusabb kortárs, Féja Géza olvasatában Sértő útja a nép helyett épp a nép ellenében történt, hiszen a „dologtalan” ifjú „szakított mind a faluval, mind pedig a néppel.” Sértő szerint „távrolról sem a nép követeként indult útnak, mint Szabó Pál és Veres Péter, hanem a kalandor mohó vágyai hevítették” (Féja 1965: 289–290).²¹ Tény, hogy a harmincas évek Budapestjén hódító, reklámokkal megtámogatott²² „sértőkálmáni” brand Petőfi és Ady sajátos ötvözetéből, (félre)értelmezéséből építkezik; vagyis a fővárosba került népi sarj borissza (öntudatosan) magyar Villonként identifikálja magát. Fontos eleme e márkásításnak a vándor-motívum. „Csavargó költő volt s ebből nem engedett nagyon sokszor nyíltan bevallott tudatos-sággal” – fogalmazott a jó barát (Gellért 2002: 141).²³ Nemcsak életrajzában és önéletrajzi ihletésű publicisztikájában, de számos novellájában²⁴ és versében²⁵ vissza-visszatér az országúti csavargók, koldusok, félvilági nők, cirkuszosok, „tollas zsidók”, cigányok tarka társaságához, amellet, hogy Budapesten is javarészt kiskocsmák kétes tisztességű kisegyzisztenciái közt töltötte mindennapjait.²⁶ Aligha meglepő, hogy Sértő prózájának jelentős része road movie és minden szociális töltete mellett inkább hajaz Tersánszky Józsi Jenő Kakuk Marcijára, mintsem a népi szociográfiákra (vagy akár a népies stílművekre). Lírájának értékesebbje pedig egyfajta életkép (Juhász 1943: 66–67²⁷), „alkalom-vers” (Gombos 1940: 35),²⁸ melyben „kiábrándultabb, lemondóan negatív, »vagabundos«, szegénylegény-attitűd” dominál (Marczinka 2003).

¹⁹ Ezt a Sinka Istvánnál is megfigyelhető motívumot már Féja Géza is észrevette. „Gyalog tette meg az utat, igaz, pénze sem igen akadt, mégis inkább Petőfit utánozta.” Féja 1965: 283. Saját vallomása (lásd: *Régi-régi cserebere* című versét) szerint első verseskötete is egy Petőfi volt, amiért ebédjét adta oda osztálytársának. Vö.: Sértő 1939: 54–55.

²⁰ Gellért közlésével ellentétben a Franklin nem az *Új verseket* (1906) jelentette meg, hanem a *Vér és aranyt* (1907). Vö. Gellért 2002: 40. Ennél komolyabb tájékozatlanságra vall Thomas Mann osztrák költőként való bemutatása. Uo., 80., illetve József Attila halálának Zamárdiba helyezése. Uo., 245.

²¹ Érdemes megjegyezni, a „nép” fogalma sem a korabeli, sem a mai közbeszédben nem tisztázott: Bartha 2014.

²² Szinte minden visszaemlékezés kitér félmeztelen fotójára, mely az egyik neves belvárosi fényképészszalon kirakatában díszelgett.

²³ Vö. „Sértő Kálmán a népmesék és balladák vándorló legénye.” Erdélyi – Sinka – Sértő 1941: 60.

²⁴ Pl.: *Cirkuszcseled, Országúti emlék, Kacsasütés*. Medvigy – Tüskés 1996: 297–306, 326–330, 321–323.

²⁵ Pl. *Megáldott asszonyok* (Sértő 1933: 7–8), *Országút és Víznél* (Sértő 1939: 15, 84.).

²⁶ Gellért megemlíti, hogy egy ízben az őrsön kötött ki a költőjelölt „roppant szigorú, de igazságos” csendőrök közt, ahol kénytelen volt végighallgatni a „titkos versíró” tiszthelyettes felolvasását. Sértő „nem tudta felfogni, hogy írhat verseket egy csendőr, akitől úgy félnek a faluban, mint a tűztől”. Társadalmi mobilizációra vonatkozó megállapítása szerint „csendőruniformisban” ő is megkapta volna a mártfai bakter lányát. Gellért 2002: 42–44.

²⁷ „Fiatalkori lírája (...) nem líra voltaképp, hanem jószemű, csúfondáros életkép”, melyet később egyfajta Színházi Élet-es szókinész urbanizál.

²⁸ Okkal emeli ki Gombos a falu és a város közt hanykolódó „árva szegénylegény” sajátos „sértőkálmáni humorát” is. Uo.: 34–36.

Sértő öt nap alatt érkezett meg a fővárosba 1932 tavaszán, ugyanabban az évben, amikor a nála hét évvel idősebb földije, a szintén Bissén született későbbi miniszterelnök, Nagy Ferenc. Nagy azonban nem gyalog indult útnak 1932 őszén, hiszen elismert politikusként, a megyei pártlétrát végigjárva foglalta el a kisgazdapárt főtítkári pozícióját Budapesten.²⁹ Ezzel szemben Sértőnek nemhogy kapcsolatai, de egy éjszakai szállás erejéig számításba jöhető ismerősei sem voltak a fővárosban. Viszontagságos első napjai mégsem a nagy kedvvel ecsetelt elesettsége miatt igazán érdekesek, hanem a kalandos történetekből kirajzolódó kapcsolati háló miatt. Köl-tőjelöltünk egy rendőr instruálásával találta meg a Franklin Kiadót, ahol Erdélyi István titkár átvette az irományokat és másnapra kérte vissza a költőt. A kéziratok Erdélyitől (az urbánus) Schöpflin Aladárhoz, majd (a népi) Illyés Gyulához és (az urbánus) Hevesi Andrásához vándoroltak, miközben a várost pénz nélkül járó Sértő a Duna-parton tért nyugovóra egy kőrakáson. A másnapi találkozó után Erdélyi meginvitálta magához a szemlátomást megszeppent költő-jelöltet, aki a „körút egyik nagy palotájában lakott” – Sértő visszaemlékezése szerint legalábbis. Városi olvasóinak – három év távlatából, befutott költőként – nem mulasztja el részletezni a különböző civilizációs eszközökkel (lift, szappan, nyakkendő stb.) történő viaskodásait, hiszen a polgári lakásokban az idegenségtapasztalatok széles tárháza fogadta: „bízattak, hogy fogjam csak bátran marokra a csirkecombot (...) közben németül is beszéltek, hogy én ne értsek egy szót se” – emlékezett. Sértőt a következő napon Ignóus Pálhoz küldték az Esti Kurír szerkesztőségébe, aki Hatvany Lajos Istenhegyi úti villájába irányította a parasztköltőt (Medvigy – Tüskés 1996: 184–185).

Az emigrációból 1927-ben önként hazatérő „européer bankár”, a Horthy-érában elsősorban „oktobrista” múltja miatt számon tartott Hatvany ekkor már túl volt meghurcoltatásán, perein, aminek következtében kilenc hónapot börtönben töltött és a politizálástól is eltiltották. Életrajzírója megtört emberként jellemzi és aligha téved sokat, noha ugyanő hangsúlyozza, hogy liberális demokrata, baloldali polgárként a polgári radikalizmus „szinte teljes magányában is hű-séges, következetes túlélője” maradt. Okkal hangsúlyozza Nagy Sz. Péter, hogy Hatvany életét a „diszkrepanciák, a látványos ellentétek határozták meg” (Nagy Sz. 1992: 91, 9, 7), ám a jelek szerint ez nem csupán a racionális polgári mentalitást irodalmi ambíciókra váltó Tonio Kröger-i dilemmára értendő. A „citoyen báró” ugyanis elkérte a poros bakancsai miatt szégyenkező bis-sei parasztfiú füzeteit, félrevonult olvasni, telefonált – „németül retyegett” (Medvigy – Tüskés 1996: 186) –, majd miután az adys manír miatt kissé ledorgálta a villanycsillárok és könyvek közt szédülő „csodabogarat”, pártfogásába vette delikvensét. „Könyveket osztott ki neki olvasás-ra s pár nap múlva aztán rájuk fordította a szót” – nem sok sikerrel, mivel Sértő megfelelően tartotta saját szerény műveltségét (Talpassy 1966: 271). Ennek ellenére éveken át visszajárt az „öreghez”, ahol mindig számíthatott ebédre – jóllehet a konyhában, nem az ebédlőben –, cigaret-

²⁹ A későbbi miniszterelnök bár kisebb szociográfiát is írt szülőfalujáról, Sértőt – vélhetően politikai okokból – nem említi visszaemlékezésében. Nagy 1990: I. kötet. Mindenesetre bizonyára számon tartották egymást, hiszen Medvigy Endre szerint Nagy 1935-ben meg is látogatta Sértőt a Szent János Kórházban és megpróbálva rávenni, hogy csatlakozzon a kisgazdapárthoz. Medvigy – Tüskés 1996: 368. Továbbá, Sértő még 1938 tavaszán is publikált a *Független Kisgazdában*.

tára és rendszeresen kezébe nyomtak 10–20 pengőt. Ennél fontosabb, hogy irodalmi pályáját is Hatvany indította el, méghozzá Klár Zoltán³⁰ lapján, a *Társadalmunkon* keresztül. Az első, 1933-ban megjelent kötet címadó versét (*Falusi pillanat*) Sértő szerint Szép Ernő választotta ki, a kötetet azonban Hatvany Lajos szerkesztette, akiről Sértő még 1935-ben is „második felnevelő apám”-ként emlékezett meg (Medvigy – Tüskés 1996: 191–193, 270) – legalábbis nyomtatásban.³¹

Ha tehát gyorsan végigfutjuk Sértő pesti „receptióját”, arra a zavarba ejtő következtetésre jutunk, hogy a népi „őstehetség”³² az irodalomtörténetben „urbánusként” megragadni vélt csoport kapcsolati tőkéjének köszönhetően lett ismert (részben népi) író.³³ Ám Hatvany nem csupán népi tehetségeket istápol, de egészen meglepő módon a fajvédőkkel is tartotta a kapcsolatot, miképp költőnk további sorsa példázza. Sértő egy hétig lakott az Istenhegyi úti villában, egészen addig, mígnem egy vacsora alkalmával a báró – a „népi-urbánus vitát” néhány évvel korábban *Előőrs* című lapjával állítólag elindító (Borbándi 1989: 191) – Bajcsy-Zsilinszky Endrét látta vendégül Féja Géza, Földessy Gyula irodalomtörténész, a zeneszerző kritikus Reinitz Béla és – Sértő állítása szerint – az urbánus prominensként számon tartott Hevesi András, valamint Ignótus Pál társaságában (Medvigy – Tüskés 1996: 189–190).³⁴ Hatvany nem lehetett haragtartó típus, hiszen Bajcsy-Zsilinszky 1920-ban még defetista, pacifista „héber próféta”-ként értekezett róla, a nemzetietlen (értsd: zsidó, polgári) radikalizmus képviselői közé sorolva a bárót (Gyurgyák 2012: 134).³⁵ Mindenesetre e furcsa találkozó eredményeképp került Sértő Bajcsy-Zsilinszky *Szabadság* című folyóiratának egyik kis „poloskás” szobájába,³⁶ valamint a

³⁰ Klár Zoltán (Nyíregyháza, 1894. ápr. 1. – New York, 1965. dec. 25.): orvos, újságíró, szerkesztő; szerkesztője a *Társadalmunk* című politikai hetilapnak (1932–1938). A német megszállás után elfogták, Mauthausenbe hurcolták, ahol az orosz táborrész kórházának orvosa volt. A háborús főbűnösök budapesti perében tanú. 1945. május végétől a fővárosban tevékenykedett, majd az USA-ban telepedett le. MÉL

³¹ 1933-as bissei látogatása alatt Sértő meglehetősen szemtelenül és nyersen követelt pénzt mentorától. PIM, V. 4731/8. Sértő Kálmán (Hatvany Lajosnak), Bisse, 1933. február 24. Később már egészen alpári módon emlékezik meg Hatvanyról. PIM, V. 4731/3/1. Sértő Kálmán Egyed Zoltánnak.

³² A sárospataki népkutató tanár, Újszászy Kálmán négy periódust különített el a két világháború közti magyar falumunka korszakolásában. Az első korszakot az eszmélés idejének nevezhetjük (Kodály, Bartók, Ady, Móricz, Szabó Dezső). Ezt követte a falujárók, cserkészek, faluszeminaristák és a felbukkanó „őstehetségek” ideje, amikor az irodalom (első szociográfiák) és a politika (Gömbös) is felfigyelt a jelenségre. Harmadik epocha a falukutató perek ideje, a negyedik pedig a harmincas évek vége, a falukutatás tudományos síkra helyeződése (táj- és népkutatás). Bartha 2013: 89.

³³ „Emlékezz csak mindig vissza a faludra, hogy ott mit láttál és úgy írd meg, ahogyan azt láttad” – idézi Hatvany szavait Sértő, aki szerint saját hangjának megtalálását a „báró úrnak” köszönhette. Medvigy – Tüskés 1996: 192–193.

³⁴ Féja Hevesiről és Ignótusról nem tud(ósít). Féja 1965: 284–285.

³⁵ Nagy Sz. a „zsidó kisebbségi komplexust” emlegeti Hatvany folyamatos bizonyítási kényszere kapcsán. Nagy Sz. 1992: 8. Sánta Gábor szavaival: a „bennfentes outsider” Hatvany „asszimilálódó családja révén a korszak politikájának haszonélvezője, aki azonban szembe fordul mindezzel, és olyanokkal kezd barátkozni, akiknek elképzelései éppen az eddigiek folytonossága ellen irányulnak.” Bár ez a megállapítás a századelőre vonatkozik, úgy tűnik, 1920 után még hatványozottabban igaz. Sánta 1999: 743–746. Talán érdemes ehelyütt – a történész egyik legrettegettebb ellenségét – az emberi irracionitást, logikátlanságot is megemlíteni. Lukacs 2005.

³⁶ Féja „egészséges, de szerény” lakásnak minősíti a szerkesztőségi lakhelyet. Féja 1982: 287–288. Hatvany a poloskák miatt panaszkodó költőnek később a Ménési úton lévő üres villájában biztosított szobát. Medvigy – Tüskés 1996: 199. Az 1932 és 1944 közt megjelenő *Szabadsághoz*: Kókay-Buzinkay-Murányi 2001: 214.

Nemzeti Radikális Párt, Bajcsy-Zsilinszky és Féja Géza látóterébe, noha utóbbira nem tett jó benyomást, „urasági inasra emlékeztette” (visszaemlékezése szerint).³⁷

Ami a pártot illeti, az NRP nevében már nem vállalta a fajvédelmet, ám a pártvezető (Bajcsy-Zsilinszky) „fajvédelmi eszméin nem vagy csak alig változtatott”, vagyis miközben németellenessége rendíthetetlennek tekinthető, a szociális reformok (pl. földreform) mellett a Szent István-i Birodalom helyreállításáról ábrándozott, a zsidóság túltreprezentáltsága ellen harcolt és mintának tekintette az olasz fasiszta korporatív érdekképviselési rendszert (Gyurgyák 2012: 141–153).³⁸ Az ifjú költő nappal verseket írt, estéit pedig ebben a pártban töltötte, a „Márciusi Fiatalok” közt, ahol bár nem érezte otthon magát,³⁹ egyik beszédével mégis felkeltette a vezetés figyelmét, akik rögtön meg is bízták a „paraszsággal kapcsolatot tartó bizottság” vezetésével (Sebestény 1988: 93). A bemutatásán (1932 májusa) résztvevő Talpassy Tibor visszaemlékezése szerint – amit Féja Géza is megerősít (Féja 1965: 264) – „Hatvany állandó látogatója volt már ekkor a Márciusi Fiatalok szemináriumainak, hangját is hallatta, kezdtük magunk köré [sic] tartozónak tekinteni,” ráadásul a beszámoló szerint a másik „urbánus” potentát, Ignotus Pál is jelen volt az ifjú népi titán bemutatásán (Talpassy 1966: 268).⁴⁰ Az NRP-aktivista Sértő 1932-ben Kisvárdán korteskedik (nem sok eredménnyel),⁴¹ két évvel később pedig Szombathelyen Bajcsy-Zsilinszkyvel közösen lép fel (a pártvezér előadást tart, ő pedig verseiből olvas fel),⁴² de a nevezetes 1935-ös tarpai választási csalásokról⁴³ is megemlékezett a *Szabadságban*, mely ked-

³⁷ „Sértő nem tett jó benyomást reám, valaminő romlott szag jött belőle. Úgy éreztem, hogy ezt a gyereket úri fertőzet érthette” – utal Sértő katonaéveire az író. Féja 1965: 286. Féja ugyanúgy „megromlott, elfajzott parasztnak” (uo. 293.) tartotta Sértőt, mint Szabó Dezső. „Meg kell gondolni, hogy a degenerált paraszt degeneráltabb minden más degeneráltságnál.” Szabó 1941: 98–99.

³⁸ Nehezen magyarázható, hogy Hatvanyt hogy nem zavarták a „tőke diktatúrájáról”, a magyarság „turáni katonanép” mivoltáról stb. szóló párttételek. A Nemzeti Radikális Párt programjához lásd: Gergely – Glatz – Pölöskei 1991: 222–268. Ignotus Pál epés megjegyzése szerint a „viharvert baloldali” Hatvany belefiatlódott a ködös radikalizmusba. Egy oldallal korábban ugyanakkor Ignotus maga is arról értekezik, hogy Bajcsy-Zsilinszky „szent ellenforradalmár” volt, aki a gazdasági világválság éveiben „kezdte átlátni, hogy ha valóban »fajt« akar védelmezni, akkor minden lehet, csak fajvédő nem.” Ignotus 1998: 194. és 193.

³⁹ Bár kitörő örömmel fogadták a falujából épp csak megérkezett parasztköltőt, de lakását itt sem akarta vele senki – egy éjszaka erejéig – megosztani. „Hogy lehet egy ilyen koszos, mosdatlan embert tiszta ágyneműbe fektetni?” – merengett egyikük, Talpassy szerint mindannyiuk gondolatát megfogalmazva. Talpassy 1966: 267.

⁴⁰ Mindenesetre Hatvany és Bajcsy-Zsilinszky kapcsolata aligha lehetett felhőtlen, amit érzékeltet, hogy a párt 1932 novemberében tartott Ady-megemlékezésén Simándy Pál Hatvanyval szeretett volna beszédet tartatni, ám a pártvezér – állítólag Féja nyomására – kijelentette, hogy „a párt nem engedheti meg, hogy egyik félhivatalosnak tekintett szerve volt októbrista főelőadóval álljon ki.” Sebestény Sándor csupán az 1935-ös választásra datálja az utóbbiakkal való szorosabb kooperációt. A Bajcsy-Zsilinszky iránt nem egészen elfogulatlan szerző szavaival: „Ugyan most sem változott meg lesújtó véleménye hajdani szerepükről, de akiknél a szerinte »nemzetietlen« októbrista nézetek nemzeti szellemű revideálásnak jeleit fölfedezni vélte, a múlt nem lehetett akadálya az együttműködésnek.” Sebestény 1988: 97. és 149.

⁴¹ Saját – valószínűtlen – emlékei szerint Hatvany a Klárral történő egyeztetés alkalmával adta ki az ukázt, hogy Sértőt Kisvárdára küldik agitálni Bajcsy-Zsilinszky jelöltje mellé. Medvigy – Tüskés 1996: 195. Az NRP monográfiája – felsorolva a korteseket – nem tudósít Sértő kisvárdai jelenlétéről. Sebestény 1988: 84.

⁴² A kisebb botrányokat sem nélkülöző eseményhez lásd: Békés 2004.

⁴³ Bajcsy-Zsilinszky az addig ismeretlen mérvű hatósági erőszak ellenében kijátszotta a „zsidókártyát” is. Ellenjelöltjéről kiderítette, hogy zsidó származású, Kaufmann Mózesnek hívják és nem felel meg a választhatóság kritériumainak. Haefler 1940: 123.

vett fórumává vált időközben. Mindezek ellenére folyamatosan távolodik itteni jóakaróitól – például a Párizsból ideiglenesen hazatelepült és a lap mecénásává lett Varga Albert festőtől –, akik nem vették jó néven, hogy épphogy felfedezett „őstehetségük” bulvárlapokban kamatoztatja népiségét (Talpassy 1966: 268). 1934 tavaszán már nem is tart Bajcsy-Zsilinszkyvel, Kodolányival és Talpassyval szűkebb pátriájába, Baranyába tanulmányozni a pángermán izgatást (Sebestény 1988: 127).

Ekkor már befutott közszereplő a bissei „parasztgyerek” (Gellért kedvelt fordulata), amit érzékeltet, hogy 1934 októberében a Társadalmi Egyesületek Szövetségének a Zeneművészeti Főiskola nagytermében megrendezett irodalmi estjén együtt lép fel – többek között – Karinthy Frigyes, Márai Sándor, Kosztolányi Dezső, Illyés Gyula „és egy fiatal őstehetség, Sértő Kálmán.”⁴⁴ Népszerűsége azonban nem szorítkozott a fővárosra; egy ízben Fischer Béla⁴⁵ alispán kérette be az épp otthon pihenő költőt Pécsre, irodalmi estre (Gellért 2002: 58). Mindez igencsak legyezgette a költő hiúságát: „a megyébe való urak leveleket küldtek hozzám. És igen finom úton keresték a barátságomat” – emlékezett meg a sikerről (Medvigy – Tüskés 1996: 223). De vajon az elismerés valóban az irodalmi teljesítményének szólt? A kérdés eldöntésében segítségünkre lehet Medvigy Endre kimutatása Sértő 1932 és 1938 májusa közti publikációiról. Eszerint a tárgyalt időszakban 77 írása (53 vers, 11 elbeszélés, 13 újságcikk) jelent meg a *Szabadságban*, továbbá nagyszámú Sértő-szöveget közölt az Est-lapok közül a *Pesti Napló* (43 vers, 18 elbeszélés) és *Az Est* (40 vers), de a *Népszava* is igen sok versét hozta (Bresztovszky Ede szerkesztő rokonszenve nyomán⁴⁶). A *Színházi Életben* néhány prózai írás mellett 38 vers látott napvilágot, a *Társadalmunkban* többek között a már említett 32 részes memoár jelent meg, míg az *Új-magyarországban* szintén több tucat Sértő-írást, jórészt publicisztikát találhatunk, például az általa „Magyarország legóriásibb írójának” tartott Szabó Dezsővel és a később verssel elbúcsúztatott Kosztolányival készített interjút (Medvigy – Tüskés 1996: 284–291). Ami a népi-urbánus vitát illeti, míg Sértőnek egyetlen írása jelent meg a *Kelet Népeben*, addig a *Szép Szó* (2), a *Toll* (1) és még a zsidó társadalmi lapként számon tartott *Egyenlőség* (9) is közölt tőle verset. 1934-ben két versét is beválogatták a József Attila, Radnóti Miklós és Weöres Sándor nevével fémjelzett kötetbe (Kárpáti 1934: 55), 1935-ben pedig már nyolc versét hozta (hasonlóan illusztris társaságban) a Dénes Béla és Radnóti Miklós által szerkesztett *Korunk*-antológia (Medvigy – Tüskés 1996: 371–372). Mint Féja Géza fogalmaz: „a paraszti írók közül senkinek sem sikerült ily gyorsan áttörni a falat” (Féja 1965: 284). Az ismertség azonban nem feltétlenül eredményez társadalmi presztízsemelkedést. Szitnyai Zoltán szavaival: „Sértő Kálmán nevét ismerte, verseit olvasta már az egész ország, de a társadalmi gőg megnyilvánulását ostromozó szerkesztők a *Pesti*

⁴⁴ MTI Magyar Országos Tudósító (1929–1948). 1934. október 8. 42.

⁴⁵ Fischer Béla 1877. május 1-jén született Gyöngyösön. Pályafutása a Baranya megyei közigazgatáshoz köthető, 1925-ben alispánná nevezték ki, 1937-től a felsőház tagja a vármegye képviselőjeként. A második világháború után feleségével nehéz körülmények között élt, 1953. február 11-én hunyt el Pécsen. Tüskés 2009.

⁴⁶ Bresztovszky Ede (Nagyvárad, 1889. febr. 23. – Bp., 1963. jún. 3.): író, újságíró. 1908-tól 1920-ig a Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője volt. A Tanácsköztársaság idején az ismeretterjesztés és könyvkiadás területén dolgozott, az írói választmány tagja volt. Már egyetemi hallgató korában dolgozott a *Népszavának*, 1910-től rendes munkatársa a lapnak. 1940-ben megvált a *Népszavától* és szakított a szociáldemokrata párttal is. 1945 után mint nyugdíjas, visszavonultan élt. MÉL

Naplótól a Népszaváig és a falukutató Féja Gézáig továbbra sem szólították »úr«-nak. Mindvégig »Sértő« maradt a megszólítása. Vagy csak »Kálmán« (Szitnyai 1971: 92). Az ismertség szakmai elismertséget sem feltétlenül jelent, hiszen az irodalmi mezőben „a bestsellert nem automatikusan fogadják el legitim műalkotásnak, és az üzleti sikert akár el is ítélik” (Bourdieu 2002: 168). Ha összevetjük Sértő írásainak számát az irodalmi és az egyéb (bulvár-, politikai stb.) lapokkal, jogosnak mondható Gombos Gyula megjegyzése, miszerint Sértőnek „nemcsak élete vergődött a társadalmon kívül, de költői munkássága is az irodalmi élet sövényein kívül folyt le” (Gombos 1940: 36).⁴⁷

A fentiek tükrében megkockáztathatjuk: az egyes pártfogói által bátorított, saját maga által épített, öntudatos, naiv, ám agresszív „sértőkálmáni népi imázs” nem elsősorban szépirodalmi, hanem kulturális, szűkebben véve (kulturális) antropológiai jelenség volt, ahogyan Németh László 1934-ben,⁴⁸ Kovács Imre⁴⁹ és Illyés Gyula 1941-ben,⁵⁰ Rónai Mihály pedig 1947-ben⁵¹ érzékelte is. A költeményeit szó szerint kilóra mérő⁵² „őstehetség” a legjobbkor, a népi irodalom berobbanásakor került Budapestre, ahol „körülrajongták, mutogatták, vonultatták” (Gellért 2002: 56). Alighanem a lényegre tapintott rá Babits 1933-as könyvrecenziójában, „etno-pornográfikus költészet”-nek minősítve a sértői lírát: „A dal a falut zengi, de az intim szegénység patriarkális színeit túlrikítják a durva és furcsa pórkuriózumok, blazirt városi olvasók kedvéért mintegy gombostűre tűzve” (Babits 1933a). Babitsot élénken foglalkoztathatta a dolog, mert a *Nyugat* következő számában is visszatért Sértőre, hitet téve a folyóirat minőségcentrikus szellemisége mellett: „Nem vagyok hajlandó más mértéket alkalmazni a paraszti, s mást az úri származású költőre.” – fogalmazott, aligha félreérthetően (Babits 1933b).⁵³ Sértőt érzékenyen érintette a laudációk sorába nem illő, váratlan – irodalmi – bírálat („egyetlen ledorongoló kritikát se vett olyan nagyon a szívére, mint a Babitsét”), egyszer állítólag italos állapotban fel is hívta a

⁴⁷ Jelzésértékű, hogy Sértő saját bevallása szerint csak a *Társadalmunkért*, *Az Est* lapokért, a *Színházi Életért*, *A Reggelért* és a *Népszaváért* volt hajlandó pénzt kiadni. Ezek egyike sem szépirodalmi lap volt. Medvigy – Tüskés 1996: 223.

⁴⁸ Mint elismerő recenziójában („friss hang”) Németh megállapítja, a személye körül támadt vitához „költészetének van a legkisebb köze.” Németh László, *Falusi pillanat*, Válasz, 1934. május. Közli: Medvigy – Tüskés 1996: 351–352.

⁴⁹ Kovács Imre, *Sértő Kálmán*, Szabad Szó, 1941. június 22. Közli: Medvigy – Tüskés 1996: 352–353.

⁵⁰ Illyés szerint Sértő „élete – ez lesz a tanúság – jelentősebb, mint művei.” Illyés 1941. Ugyanakkor – tegyük hozzá – egy későbbi megjegyzése szerint Sértő költői képességeiről József Attilának „igen kedvező véleménye” volt. Illyés 1974: 329.

⁵¹ Rónai szerint a Sértő-jelenség „óriási volt, és páratlan.” Rónai 1984: 529.

⁵² A költőiségére hiú, de a parasztimidsét tudatosan futtató Sértőnél gyakoriak az efféle sorok: „Késő estéig írtam le azt az egy verset. Máskor háromnegyed kilót szoktam írni ennyi idő alatt.” Medvigy – Tüskés 1996: 252. A nyilvánvaló túlzás ellenére egyet kell értsünk Gyurgyák Jánossal, miszerint Sértő „verseit mindenféle kontroll nélkül tucatszám gyártotta, továbbá mindenfajta gondosság és szűrés nélkül közölte, szavalta, árulta, ahol csak tudta.” Gyurgyák 2009: 454.

⁵³ Jóval megértőbb volt Kosztolányi, aki egyenesen „Isten választottját”-nak minősíti a költőt. *Színházi Élet*, 1933. március 26. Egy évvel később Karinthy *Sértő Kálmán, a tősgyökeres* című gúnyversével figurázza ki Sértő „körmönfont póriasság”-át. *Színházi Élet*, 1934. pünkösöd. Közli: Medvigy – Tüskés 1996: 350–351.

költőfejedelmet (Gellért 2002: 66–69).⁵⁴ Mint az egyik irodalmi elemzés meggyőzően rámutat, Sértő – József Attilához hasonlóan – Hatvanyhoz mint „*apafigurához*”, Babitshoz pedig mint „*ellen-apához*” viszonyult és ez az attitűd végigkísérte egész pályáján (Marczinka 2003). De nem felejtette Illyés alapvetően óvó és diszkrét magánlevelét sem, melyre több fórumon (cikkben, versben, nyilvános levélben) válaszolt (Illyés 1941). A legnegatívabban a vélhetően sértett Féja ítélte, jó néhány évtizeddel később: eszerint Sértő bár „ismeri a népet, de bizonyos cinikus fölény-nyel, szinte a polgár gunyoros humorával szemléli” (Féja 1965: 291).⁵⁵

Érdemes röviden megvizsgálnunk Sértő – igencsak flexibilis – zsidószemléletét is. Már említettük édesanyja állítólagos jótevőjét, de ugyanebben a sorozatban vetette papírra egyik idevágó kávéházi konfliktusát, sőt vélt zsidófelmenőit is pedzegette 1935-ben (Medvigy – Tüskés 1996: 210–211, 259).⁵⁶ Gyurgyák János egyenesen Sértő 1938-ig tartó „kifejezetten és egyértelműen filoszemita” álláspontjáról értekezik (Gyurgyák 2009: 454). Állítását a költő hagyatéka többnyire alátámasztja,⁵⁷ noha itt is akadnak ellentmondásos adatok.⁵⁸ Mindenesetre a filoszemita Sértő mellett szól az Olaszliszván eltöltött öt hónap 1936 nyarán-őszén és e korszak költői gyümölcse, az Olaszliszka-ciklus. A költő zsidó származású barátját, Bíró Dezső tanítót látogatta meg (Gellért 2002: 110, Medvigy – Tüskés 1996: 370), de ottléte alatt összebarátkozott Gottlieb Sándor bankárral, Millig Gyulával, az állami gépgyár nyugalmazott főtisztviselőjével is, amellet, hogy folyamatosan írt és részt vett egy irodalmi esten is. Írásai alapján Sértő aktívan bekapcsolódott a helyi zsidóság életébe: megismerkedett a csodarabbival, a metszővel, eljárt a zsinagógába, még temetésen is részt vett. Kiegyensúlyozottságáról tanúskodik a hagyatékában olvasható, külön füzetben vezetett versciklus, mely iskolás vonalvezetésével, meglepően igényes külsejével élesen különbözik a hagyaték állományában szereplő egyéb, gyakorta torzóban maradt, fecnikre sietve felskiccelt, vélhetően kiskocsmákban született megélhetési költeményekkel.

⁵⁴ Lásd továbbá az alábbi írását a hagyatékban: *Babits és a második halál*. Sértő Kálmán prózai írásai. PIM, V. 4731/17/10. Talán nem függetlenül Babits kritikájától Sértő a későbbiek során ki is kérte magának a „parasztköltő” titulust (versben is). Közli: Gellért 2002: 112–113.

⁵⁵ Ítélete szerint éppen ezért karolta fel (bármely más népinél jobban) a polgári sajtó a villoni lehetőséget elmulasztó költőt, aki „a falu kultúrájából mit sem hozott magával, magas kultúra szerzésére pedig képtelennek bizonyult” és szatirikus erejét csínyekre pazarolta el.

⁵⁶ A nyilas verzió szerint természetesen „ebben az ízig-vérig magyar parasztiúban kezdettől fogva ott szunynyadt az ösztönös és szükségképpen feltörő antiszemitizmus.” Gellért 2002: 50.

⁵⁷ Meskó Zoltánék (*Nemzet Szava*) provokatív cikkére ekképp reagált például: „már ezerszer leszögeztem, hogy a zsidó nem bűnös azért, mert zsidónak született!!!” PIM, V. 4731/8. Egyik 1937-es írásában pedig a *Bajtárs* antiszemita cikkével szemben védi a zsidóságot. *A mai magyar irodalom térképe (1937. okt. 7.)*. PIM, V. 4731/17/4. Sértő Kálmán prózai írásai.

⁵⁸ Egy levelében például ekképp fogalmaz: ő nem tud „sem zsidó, sem pedig volt pap előtt meg hajolni”. PIM, V. 4731/1. Sértő Kálmán Bajcsy-Zsilinszky Endrének. Továbbá, ha hihetünk az újnnyilas apológiában közölt, forrás-megjelölés nélküli levélnek, 1936 nyarán Sértő arról panaszkodott Ferenc testvérének, hogy „ki kell szolgálnia a pénzzel rendelkező zsidóságot, aminek teljesen kitapasztalt bűneit ugyanaz a Sértő Kálmán fogja egyszer szörnyen kitergetni, aki már teljes egészében ismeri az életet, és nem törődik semmivel.” Csontos 2006: 85. Sértő labilitását saját maga sem palástolja a Márciusi Fiatalok kapcsán: „az én egyéniségem nagyon is hajszálon függött ezek között a fiatalemberek között. Beszéltem zsidóval, kereszténnyel, kommunistával, szocialistával, keresztényszocialistával, októbristával, radikálissal, horogkeresztessel, üdvhadseregbelivel és anarchistával.” Medvigy – Tüskés 1996: 204.

Nem véletlenül közölte ezeket a *Szép Szó*, az *Egyenlőség* és – némiképp meglepően – a *Szabadság*. Sajnálatos módon a sértői mesternarratívákba nemigen illeszkedő ciklus máig kiadatlan.⁵⁹

Az olaszliszakai termékeny időszak azonban csupán egy gyorsan tovatűnő reményteljes intermezzo volt a folyamatos züllésben. Könyvek helyett kocsmák mellett tört lándzsát hősünk, akit a (nem is olyan) kétes erkölcsű nők, a rendszertelen életmód, a higiéniatlanság (gyakorta dicsekedett mosdatlanságával), a hirtelen jött pénz és siker egyre mélyebbre juttatott, hiába figyelmeztette saját bevallása szerint (liberális) pártfogója, Klár Zoltán (Medvigy – Tüskés 1996: 257, 275) és (népi) jóakarója, Illyés is több ízben (Illyés 1941).⁶⁰ De hiába próbálta „a fiút” rendbe szedni, vidékre küldeni (urbánus) mecénása, Hatvany Lajos is, aki hol (a népi) Sinka Istvánhoz Vésztőre, hol (a szintén népi) Szabó Pálhoz Biharugrára (Medvigy – Tüskés 1996: 366, Szabó 1967: 452–453), hol pedig Huszár Károlyhoz Pest környékére, vagy az *Est*-konzern tulajdonos-főszerkesztőjéhez, Miklós Andorhoz Tahiba próbálta kimenteni az egyre öntudatosabb költőt (Hatvany – Rozsics 1985: 345–346). Sértő maradni akart és maradt is a „morálisan romlott” és „politikailag bűnös” fővárosban,⁶¹ folytatva korábbi életmódját. Örök témát szolgáltató mértéktelen italozását nemcsak írásaiban örököltette meg, de néha pedáns módon „fogyasztási naplót” is vezetett. Az 1938-as, januári adatok például arról adnak számot, hogy 586 nagyfröccsöt, mintegy 80 liter bort fogyasztott csak ebben a hónapban (egyéb italai mellett). Emellett a nyilas apológia sem tagadja, hogy „sohasem tudta levetkőzni, sohasem tudta elfojtani magában – ha a szebbik nem közelébe jutott – elszabadult, gátlás nélküli vágyát, amely veszedelmesen ferdült, hajolt már az aberrációk felé is.” Mindezek következtében aligha meglepő, hogy 1934-ben már klinikán ápolták két hónapig,⁶² amit 1935-ben újabb hasztalan kúra követett (Medvigy – Tüskés 1996: 366, 368).

Gellért vélhetően pontosan regisztrálta a költő kettős életét és társaságait: a pénzszastra mindig köré gyűlő kocsmaslepp mellett „szegény, furcsa, ágról szakadt művészek, vagy félbemaradt karrieriek, elkönnyelműsködött egzisztenciák” az egyik oldalról, a főváros felkapott, divatos – és drága – szórakozóhelyei, a Fészek klub, a Kolibri bár, Moulin Rouge a másíkról. A fiatal költőt Egyed Zoltán⁶³ színházi újságíró vezette be „a bárók, lokálok és a színházi öltözők világába”

⁵⁹ PIM, V. 3482/98. Sértő Kálmán – (versfüzete) – Olaszliszka 1936. VIII. 22. – Olaszliszka 1936. X. 17.

⁶⁰ Sértő válaszleveléhez és válaszverséhez: Medvigy – Tüskés 1996: 291–293. Sértőt saját beszámolója alapján sem lehet a munka hősnéneke nevezni, hiába hangoztatta mindkét oldal egykori fizikai munkásságát. Féjának bár sikerült állást szereznie számára a MAVART-nál (a válság alatt, Bajcsy-Zsilinszky miniszteri tanácsos ismerősének segítségével), hamar otthagya a fizikailag megerőltető munkát, hasonlóan, mint a Hatvanynak köszönhető útéptést (uo.: 200–202), de a lakhatásért cserébe nyújtandó kerti munka (Huszár Károlynál) is derogált neki. Uo.: 213–215. Vö. a *Dologtalan legény* című verssel. Sértő 1939: 21. Féja véleményéhez: Féja 1965: 286–288.

⁶¹ A „romlott város” már az antik pásztorköltészetben megfogalmazott toposza a modernitás korában újabb jelentésrétegekkel gazdagodott, Magyarországon pedig határozott politikai olvasatot nyert. Ekképp a hirtelen világvárossá nőtt Budapest a sokrétű (nyelvi, etnikai, szociokulturális stb.) idegenség szimbólumává vált, e képzet-társítás pedig Horthy híres beszéde által a „bűnös város” politikai asszociációjával („októbrizmus”, baloldaliság, forradalmiság) telítődött fel a két világháború között. A modern Budapest tapasztalattörténetéhez: Gyáni 2008.

⁶² A fogyasztási kimutatást fakszimilében közli: Gellért 2002: 99. Sértő vonzódásairól: uo., 75. A költő kórházi életmódja nem sokban különbözött a kintitől, így ápolása is idejekorán véget ért. Uo.: 80–82.

⁶³ Egyed Zoltán (Válaszút, 1894. ápr. 19. – Bp., 1947. jún. 8.): lapszerkesztő, kritikus, színpadi szerző. Nagyenyeden érettségizett, Kolozsvárott járt egyetemre, végigharcolta az I. világháborút. 1921-től Budapesten foglalkozott újságírással, többek között a *Reggel*ben és az *Esti Kurír*ban jelentek meg színikritikái. 1924-től rendszeresen írt a

(Medvigy – Tüskés 1996: 366), ahol megismerkedhetett neves színészekkel: Rózsahegyi Kálmánnal, Sólyom Jankával (akibe rögvest bele is szeretett), Vidor „Ferikével”, Keleti Lászlóval és Jávor Pállal. Az éjszakai élet közönsége „ovációval fogadta az attrakciót: paraszt a lokálban!” A „megkótyagosodott”, „pojácává” lett „egzotikum” pedig adta, amit vártak tőle és már egy „parasztkabaré” ötlete is komolyan körvonalazódott (Gellért 2002: 77–83, Medvigy–Tüskés 1996: 248–250). Eközben hónapokig nem volt lakása, kocsmákban lakott és viselkedése is egyre kiszámíthatatlanabbá vált. 1935 áprilisában haldokló édesapjához kéri Bissére, de hiába kap pénzt az útra szerkesztőségeitől, Pesten marad és versben búcsúzik el – végül életben maradó – édesapjától. Ezt a forgatókönyvet édesanyjával és egyik szerelmével is eljátszotta egy hónapon belül, majd 1939 májusában sem látogatott el édesanyja halálos ágyához (a begyűjtött honoráriumelőlegek ellenére (Lásd Gellért 2002: 90–96, 167–169). Nőikkel való kapcsolatát egyébként is beárnyékolta hibás önértékelése, valamint ezzel összefüggésben az őt övező alapvetően antropológiai jellegű érdeklődés.⁶⁴ Mint későbbi barátja fogalmazott, a lokálokból megismert dámák „siettek az egzotikum közelébe, fogadták a bókolást, udvarlást, de riadtan szaladtak el előle”, amint a „vadember” közeledni próbált (Gellért 2002: 85). A költő a fizetett szerelemben keresett vigaszt, aminek következtében beteges természetét vérbaj tetézte (Szitnyai 1971: 96). 1935 decemberében tűnt fel életében legkomolyabb kapcsolata, Koczán Lajosné, született Szabó Gizella, vagyis „sánta Gizi”, egy gyanús körülmények közt élő, bicegő, elvált negyvenes asszony, akit Sértő egyik versében aradi menekült postakezelőként mutat be, aki „Kémkedett magyarok javára, / egy csendőr ezredet megmentett, / Teher lett Romániára” (Idézi: Medvigy–Tüskés 1996: 366). Nemsokára a nő Röck Szilárd utca 7. szám alatti bérlakásába – Ignótusék tőszomszédságába⁶⁵ – költöztek, ahonnan előbb a Kender-utcában, majd – egy szétköltözés után – előbb egy Víg utcai garnizsálodában, végül egy Dob utcai lakásban rendezkedtek be (Gellért 2002: 150–154). Noha Sértő nem változtatta meg életmódját és erőszakos természetének gyakran a nő látta kárát, a maguk módján végig „együtt maradtak”.⁶⁶

A visszaemlékezések arról vallanak, hogy a harmincas évek második felében fogyni kezdett a levegő az ápolatlan külsejű, kontrollálhatatlan, egyre lejjebb csúszó költő körül, aki elveszítette mind báró pártfogója, mind a radikális reformerek, mind pedig a bulvárlapok támogatását.

Színházi Életbe. Rövid ideig a *Rivalda* című lapot szerkesztette (1919). 1938 és 1944 között a *Film Színház Irodalom* című hetilap főszerkesztője volt. 1937-ben fél évet Hollywoodban is eltöltött. 1944 végén a nyilasok Sopronkőhidára vitték, ahonnan betegen tért haza. 1945 után egyre kevesebb cikke jelent meg. Egyed a nyers, szókimondó újságírói stílust honosította meg a színikritikában; eredeti fordulataival, különösképpen kifejezéseivel népszerű volt. Különösen az 1940-es években volt a magyar színházművészet irányadója. Több egyfelvonásost, kabarétréfát és háromfelvonásos művet írt. Lásd: Székely főszerk. 1994.

⁶⁴ Másrészt, miközben Sértő folyamatosan reflektált saját – parasztprofiljához illő – esetlenségeire, száftos részletekben gazdag, szenzációhajász beszámolóiban maga is antropológusi szerepkörben tetszelgett, pellengérré helyezve például a kikapósnak beállított „úriasszonyokat”, vagy a hebehurgyának láttatott „művészfeleslegességeket”, sőt még saját családjának a beszédét is fonetikus („parasztosan”) idézi. Lásd: Sértő, *Három év az aszfalton...* című művét. Medvigy – Tüskés 1996: 181–284.

⁶⁵ Bár Ignótus Pál 1933-tól Budán élt, édesanyja csak 1937-ben költözött el a Röck Szilárd utca 6.-ból. Lásd: Ignótus 1989: 207, Ignótus 1998: 97–98.

⁶⁶ A Sértő-legendárium szerint (melynek ezen a ponton vélhetően hihetünk) nemcsak napokra, hetekre, de olykor (pl.: Olaszliszka) hónapokra is eltűnt „Gizi” látóköreből, anélkül hogy életjelet adott volna magáról.

Rónai Mihály emlékei szerint a *Pesti Napló* mindig kiadta a verseit, „még a rosszkat is”, ám Sértő botrányos viselkedése egyre elviselhetetlenebbé vált. „A munkatársaktól az altisztekig kunyerált rimánkodva itálra” a különböző szerkesztőségekben, „őstehetség-nimbusza” pedig erősen megkopott a józsefvárosi becsületvesztőkben (Rónai 1984: 531).⁶⁷ Talpassy Tibor szavaival: „máról holnapra probléma lett számára, hogy verseit elhelyezze” (Talpassy 1966: 271),⁶⁸ ráadásul Hatvany mellett elvesztette másik támaszát, Egyed Zoltánt is. „A vadember utóbb túlságosan vadnak bizonyult, ezért lassanként a színházi újságíró levette róla a kezét. (...) Utóbb a lokálokba már be sem engedték, teljesen a kiskocsmákba szorult, és mázsás vásárcsarnoki kofák körül sündörgött.” Végül pedig „züllöttsége folytán még a *Társadalmunk* szerkesztője [Klár Zoltán – B. Á.] is megszakította vele a kapcsolatot, midőn pedig elérkezett az ideje, hogy a népi írók szabadcsapatba tömörüljenek, Sértőt törölni kellett a listáról” –fogalmaz Féja (Féja 1965: 292–293).⁶⁹

Bár a kapcsolati háló beszűkülését valószínűsíthetjük, a költő publikációs nehézségeit a népi írók bibliográfiája nem erősíti meg. Amennyiben a nyilas fordulatig megbízhatónak tartjuk ezt az alapmunkát és évekre bontjuk az ábécé sorrendbe szedett közléseket, éppen hogy egyfajta növekedési rátát állapíthatunk meg 1932 és 1938 júniusa között. E mintába illeszkednek az 1938 első feléből származó megjelenések is, melyek arról tanúskodnak, hogy a költő – a népiek körében bevett módon⁷⁰ – nem pártpreferenciák mentén választotta ki fórumait. Ekképp lehetséges, hogy „köpönyegfordításának” előestéjén egyszerre publikált a honi szociáldemokrácia reprezentatív folyóiratában, a *Népszavában* (6), a Bajcsy-Zsilinszkyhez köthető *Szabadságban* (6), a kisgazdapárti *Független Kisgazdában* (8) és *Az Est*-konszernhez tartozó *Pesti Naplóban* (3), illetve *Az Estben* (2) (Varga – Patyi 1972: 198–207). Ezek persze továbbra sem „szakmai” (irodalmi) sikerek voltak. Sértő helyzetét Poszler György foglalja össze lakonikus tömörséggel: „Ha őstehetségből tehetséggé lenne, verselőből költő, megkapaszkodhatna. De nem lesz. Sértetté válik – göggel kompenzálja. Frusztrálttá válik – agresszivitással kompenzálja. Így találják meg a nyilasok”, akik megtanítták néhány egyszerű „igazságra” (Poszler 1995: 50).⁷¹

Sértő nyilas korszaka 1938 májusában kezdődik, amikor is – életrajzírója szerint egy volt katonatárs, szélsőjobboldali lapoknak dolgozó sztárrikkancs kapacitálására⁷² – „katonás, ke-

⁶⁷ Megerősíti: Szitnyai 1971: 97.

⁶⁸ Megerősíti: Féja 1965: 292.

⁶⁹ Későbbi – sokat kritizált – visszaemlékezésében Féja úgy fogalmaz, Sértőt a „polgári kozmopolitizmus” tette tönkre. Féja 1982: 287–288.

⁷⁰ Kodolányi metaforikus megfogalmazásában: „A ház cégtáblájával, ahol ideig-óráig szállást kaptam, sohasem törődtem.” Kodolányi 1944: 8.

⁷¹ Kovács Imre szavaival: „Verseket írt Sértő Kálmán, költő volt, s ha annak ismerik meg, költőként fogadják, akkor talán más lett volna az élete, de a város ráütötte az őstehetség bélyegét és ezzel megpecsételte Sértő Kálmán sorsát.” Kovács Imre, *Sértő Kálmán*, Szabad Szó, 1941. június 22. Közli: Medvigy – Tüskés 1996: 352–353.

⁷² Vö. *A rikkancsok királyának* c. versével. Sértő 1939: 40. A fővárosi lapterjesztés már a századelőn komplett rikkancshadseregek végezték, szinte katonai hierarchiában, és szigorúan beosztott körzetekben. A komoly konkurenciaharc okozta szennációhajhászt szabályozásokkal próbálták a hatóságok koordinálni (több-kevesebb sikerrel). „A főrikkancsok között voltak kifejezetten gazdag emberek is (...). Ők foglalkoztatták a közönséges rikkancsokat – volt, aki ötvenet –, napibérért, amely viszont nyomorúságos megélhetésre volt csak elegendő. (...) Az 1930-as évek elején *Az Est* lapkonszernjének hat és félezer alkalmazottja közül 6100 fő volt a terjesztő.” Buzinkay 1997: 16–17, 31–44. Talpassy Tibor szerint ugyanakkor Sértőt nem az említett „testvér” (Kovács László), hanem Fiala Ferenc nyerte meg „az eszmének” egy kávéházban. Talpassy 1966: 272.

mény léptekkel” átmasírozott az Andrássy út 60.-ba, Fiala Ferenchez, aki rögvest el is foglalta a Hatvanyval való szakítás óta megüresedett apafigura helyét életében.⁷³ Korábbi emlékei szerint a szélsőjobboldal már a harmincas évek első felében kacérkodott vele, mint fogalmaz, „a horogkereszt akkor kezdett Magyarországon holdkóroskodni. Engem is hívtak ebbe a társaságba. Én azonban egészséges ösztönömmel fütyültem rájuk.”⁷⁴ Gyurgyák János négy okban véli megragadhatónak, hogy 1938-ban miért jártak sikerrel. Elsőként a valamilyen (anyagi, mentalitásbeli, kulturális stb.) formában bizonyára korábban is megfogalmazott, ám masszívan faji alapra ekkor helyezett „zsidó kötődéstől való szabadulást” kell megjegyeznünk. Második okként Sértő „felpörgő” politikai-gazdasági-társadalmi radikalizmusát említhetjük, melyhez a népiek korántsem egységes, elsősorban „identitásformáló” csoportjánál (Trencsényi 2011: 217) dinamikusabb társaságnak ítélte meg az éppen politikai áttörésre készülő Hungarista Mozgalmat. Harmadik érv (az elsőhöz kapcsolódóan) az antiszemitizmus kortünete volt,⁷⁵ negyedik pedig „egyszerűen anyagi jellegű” (Gyurgyák 2009: 455–456).⁷⁶ Illyés és Babits kritikája kapcsán láthattuk, Sértő valóban küzdött művészi teljesítményének elismer(tet)éséért, melyet nem kapott meg az őt egzotikumként tálaló liberális köröktől. Okkal merül fel ugyanakkor a kérdés: hogyan is kaphatta volna meg, ha írásait nem szépirodalmi fórumokon mérettette meg, ráadásul Sértő saját magát brand-esítette kész – tehát nem fejlesztendő – „őstehetségként”, legalábbis egy pontig (a parasztkabaréig)? Az anyagiak megtélését a költő halála után kölcsönös egymásra muto-gatás jellemezte. A népiek a hungaristák garasoskodásait hangsúlyozták – Sinka Hubay Kálmán *Magyarságának* 3–10 pengős vershonoráriumait emlegette⁷⁷ –, míg a nyilasok a zsidók által kiszipolyozott költő képét erősítették úton-útfélen. Fialáék – miközben elismerik, hogy *Az Estnél* és a *Pesti Naplónál* „Sértő Kálmán mindig szép honoráriumot kapott” – az *Összetartás* húszpengős utalványairól értekeznek, noha Sértő szájába adják a szavakat, miszerint körülbelül 120 pengő volt az átlagos havi jövedelme a negyvenes évek elején (Gellért 2002: 112, 130, 229). Ami a korábbiakat illeti, a harmincas évek közepén Sértő maga tudatja olvasóival, hogy: „sok pénzem volt. Nyolcvan pengőt kaptam karácsony előtt négy versért” (Medvigy – Tüskés 1996: 219), sőt 1939-ben sem fogalmazott másképp (elkötelezettségét demonstrálandó): „ott hagytam tizenöt

⁷³ Sértő előszavában Fialának ajánlja második kötetét (*Esett a hó*), de még a Püskiéknél megjelent *Gyászjelentésben* is dedikál neki verset (*Vándorbot és barát*, Sértő 1940: 65), eléggé zavarba ejtő módon, hiszen ugyanitt Veres Péternek, Németh Lászlónak és Püski Sándornak is ajánl költeményeket (61, 70, 35.). Végrendeletében művei kiadójaként szintén Fialát nevesíti és számos írásában hitet tesz a nyilas politikus mellett.

⁷⁴ Medvigy – Tüskés 1996: 199. Festetichék állítólag havi 600 pengős fizetést ígértek neki, ha átáll. PIM, V. 4731/8. Rónai ugyanakkor átmenetet sejtet 1947-es visszaemlékezésében: „Ekkor került a nyilasokhoz, vagy félig már akkor is ott volt, csak vissza-visszajárt? – kínálgatta: tolla-lelke már csakugyan kapható volt már szegénynek.” Rónai 1984: 532.

⁷⁵ Sértő „második apja”, Hatvany Lajos épp egykori védenca új világnézetének köszönhetően távozott az országból. 1939-ben már Párizsból tagadta meg „a fiút”: „Érzést, barátságot adtam érdemteleneknek. Még Sértőnek is.” Hatvany – Rozsics 1985: 181.

⁷⁶ Gyurgyák érvelése az anyagiak kapcsán megbicsaklik és a pénzügyek elemzése helyett az irodalmi elismerésnél köt ki.

⁷⁷ Sinka István, *Szelíd és egyszerű levél Fiala Ferenchez*, Magyar Élet, 1941. augusztus. Újraközl: Medvigy – Tüskés 1996: 358. Vö. Gellért, 2002: 130, ill. Rónai 1984: 532. (Rónai szerint pontosan annyi pénzt adtak neki a nyilasok, hogy tovább ihasson.)

napilapot, öt heti újságot és hét folyóiratot, ahol annyi pénzt kerestem, amennyit akartam” – túloz „sértőkálmánosan” (idézi: Csontos 2006: 86).

Bármilyen is volt pálfordulásának oka, Sértő ezúttal sem változtatott önpusztító szokásain. „A bor lett minden ideálom” – fogalmaz végtelenül őszintén *A borról* című versében (Sértő 1939: 64). 1939 májusában és októberében mégis részt vehetett a Zeneakadémián megrendezett Turul irodalmi esteken, többek között Erdélyi József és Sinka István társaságában.⁷⁸ 1939 telén azonban ismét kórházba került, ezúttal tüdő- és gégebajjal, valamint hallásproblémákkal,⁷⁹ sőt nem sokkal később önkézevel próbált véget vetni életének (Gellért 2002: 186). A nagypolitika fordulatai, a revíziós sikerek mindazonáltal rá is jó hatással voltak, sőt 1941 tavaszán eljutott Erdélybe, ahol a *Magyarság Útja* finanszírozásával és az állítólag „fiatal népi írókat pártoló” Olympos Irodalmi Társaság szervezésében Kolozsváron vett részt irodalmi esten. Az út nem sikerült valami fényesre, mondhatni kölcsönös idegenkedéssel viseltettek egymás iránt a multikulturális környezetben szocializálódott helyiek és a toleránsnak aligha mondható „anyás” nyilasok. Sértő például arról értekezett beszámolójában, hogy a magyar munkásság szabadságát az „oláhok” is megadták volna, ha „a zsidóság le nem fizette volna őket”,⁸⁰ míg Gellért szerint „ugyanilyen fogadtatást és vendéglátást – mint Kolozsvárott – kaphattunk volna, mondjuk, a Fülöp-szigetek akármelyik városában is.” Sértő közismert antiszemita retorikával minősíti Csonka-Magyarországra „beszívárgott” írónak Nyíró Józsefet (aki szerint fizetett kormánypárti bértollnok) és Tamási Áront (aki nem fogadta köszönését).⁸¹

⁷⁸ MTI Magyar Országos Tudósító (1929–1948). 1939. május 3. 4. oldal., május 6. 16., október 20. 7. október 27. 12.

⁷⁹ Itt hasonlóan viselkedett, mint korábban. „A kórházból kiszöktem, mert nagyon jól bántak velem, rettenetes sok szeszt hoztak be a testvérek, úgyhogy több bort ittam, mint kint, nem bírtam.” – vall Árkossyné Szabó Máriaának írt levelében. Közli fakszimilében: Gellért 2002: 179.

⁸⁰ „A zsidók visszakívánják az oláh uralmat.” Sértőt idézi: Gellért 2002: 219. Érdemes összevetni Sértőék hívős fogadtatását a – többek között – Németh László, Veres Péter és Kodolányi János részvételével Kolozsvárott megrendezett népi irodalmi est (1940) sikerével: Kodolányi 1944: 191–194.

⁸¹ „Ki az a Helikon, hogy »engedélyt« kérjünk tőle?” – fortyant fel például Nyíró javaslatán, hogy kérjék a neves irodalmi társaság segítségét, akik „irigyek és féltékenyek”. Az erdélyi úthoz: Gellért 2002: 205–222. Sértő ebben a korszakában már teljesen elrugaszkodott a földtől saját szépirodalmi súlyát illetően. Miközben Babitsot „lábatlan-kodó”, „szobaforradalmár”-nak és „hisztérikazseni”-nek bélyegzi *Babits Mihályhoz* című versében (Sértő 1939: 53), *Köhögők* című opusa szerint komolyan hitte, hogy őt halála után nagy költőként fogják tisztelni. Sértő 1940: 76. Hasonló „öntudata” volt politikai síkon is. Egy jellemző példa („Kormánylapoknál”): „Van négy hatalmas újságjuk: / Csillag lehulltam hozzájuk, / Versekkel sok fényességgel / (...) De nem vettek tőlem verset”. Sértő 1940: 49.

Ebben az időszakban kiadói⁸² és az írásainak helyet biztosító lapok⁸³ támogatták legintenzívebben a költőt, akinek egészségi állapotán az Erdélyi József által kezdeményezett Tücsök Irodalmi és Művészeti Szövetkezet, Fiala Ferenc nyilas sajtópotentát, Endre László Pest-megyei alispán és még néhány kevésbé közismert jóakaró igyekezett javítani, nem sok sikerrel. 1941. június 13-án, a *Magyarság Útjában* jelent meg Sértő utolsó cikke (Gellért 2002: 239), melyben bejelentette újabb – ezúttal kúra jellegű – erdélyi útját. Mire azonban a lap megjelent, Sértő Gyalun megírta utolsó, beszédes című versét (*Fájna itt meghalni*). Hiába volt ugyanis a helyi iparos asszony gondozása, a költő ezúttal sem tudott megbarátkozni a zord erdélyi miliővel – Talpassy szerint inkább a szeszelvonnással (Talpassy 1966: 273) –, egészségi állapota pedig nemhogy javult volna, tovább romlott és június 15-én reggel holtan talált a „magyar Villon”-ra⁸⁴ gazdasszonya. Holttestének hazaszállítását a Nyilaskeresztes Párt vállalta magára, ők szervezték grandiózus temetését is, melyhez az említett lapokon túl a Turul Szövetség és a Székesfőváros is hozzájárult (Gellért 2002: 271). A nyilas propagandarendezvénynek is tökéletesen beillő gyászszertartást Paczolay György református lelkész, nyilas képviselő végezte 1941. június 21-én a Kerepesi úti temetőben, nagy tömeg előtt.

* * *

Jóllehet Sértő sem 1938 előtti korszakában (amikor antropológiai mutatóként menedzselte magát), sem nyilas érájában (amikor a politikum dominált munkásságában) nem szépirodalmi teljesítményével vívta ki népszerűségét, irodalmi örökségéért rögtön megindult a marakodás a népi és a nyilas potentátok között.⁸⁵ Előbbiek szerint élete végén Sértő azt tervezte, hogy a Dunába dobja nyilas kitűzőjét,⁸⁶ míg utóbbiak a költő végrendeleteit lobogtatták, melyekben

⁸² A Bolyai Akadémia sorozatában megjelenő, 1940-es *Gyászjelentést* a népiek fő kiadója, Püski Sándor jegyezte felelős kiadóként, aki tehát nem találta vállalhatatlannak a nyilas költőt. A kötetben egy antiszemita versrészlet található: „Amíg élek, itt senki sem szeret, / Itt délcegen csak a mágnás mehet, / Vagy szivarozva feszítő zsidó, / Nagy előttem az ellenlégio.” (*Kikelet felé*) Sértő 1940: 74. Ezzel szemben az egyik, e kötetben szereplő politikai gúnyvers (*Enyhe vád*) alighanem éppen a cenzúra áldozata lett: „Az én ellenfelem igen derék ember, / Mert az adósága nagyobb, mint a tenger, / Kettőnek tartozik, fűnek és a fának, / Azokon belül a kerek nagy világnak. / Aratni szeretne, ahol más vetett el, / Csúnya bigámiát hatszor követett el, / Vagyis igen tisztelt választó polgárok, / Sáros a lelke, mint eső után árok. / Ha kell magyar, ha kell: zsidó, ha kell: / Egykanálnyi vízben megfojtana népet”. Sértő 1940: 50. Nem kell utánélni poétikai tudás, hogy rájöjjünk a felsorolás utolsó tagjára: „ha kell: német”. (Az általam tanulmányozott kiadásba ceruzával be is írta egy jóakaró könyvrongáló.)

⁸³ Ezek jobbra nyilas lapok, pl.: *Összetartás, Magyarság Útja, Pesti Újság, Nemzetőr*.

⁸⁴ Erdélyi József nevezte ekképp búcsúversében. Újra: Medvigy – Tüskés 1996: 355.

⁸⁵ Ez az életműkiadásban is megnyilvánult, ahol Püski Sándor Magyar Élet Kiadója és Bornemissza Gábor Centrum Kiadóvállalata vetekedett egymással. Végül utóbbiak bizonyultak gyorsabbnak és jelentették meg a 728 oldalas kötetet. Sértő 1943. A filléres Nemzeti Könyvtár sorozat nyolcvanoldalas, Molnár Sándor által szerkesztett kötetében Sinka István és Erdélyi Józseffel együtt szerepelt Sértő. Lásd: Erdélyi – Sinka – Sértő 1941.

⁸⁶ Sinka verziója szerint „nyilaskeresztes gyűrűjét”. Újra: Medvigy – Tüskés 1996: 358. Gyurgyák egyenesen „legendának” tartja (2009: 459) ezt a nyilas apológiában is szereplő (Gellért 2002: 232) történetet. Sértő pártpreferenciái mindenesetre a legkevésbé sem nevezhetőek stabilnak. Már említettük a kisgazdapárti Nagy Ferenc kapacitálását 1935-ből, de a hagyatékban is található egy Bajcsy-Zsilinszky Endrének címzett levél, melyben Sértő bejelenti, hogy kilép a Nemzeti Radikális Pártból, mert nem közli írásait a *Szabadság*. Lásd: PIM, V. 4731/1. Sértő Kálmán Bajcsy-Zsilinszky Endrének.

konzekvensen a Nyilaskeresztes Párt szerepel örököséként. Gyurgyák János szavaival: „a hungaristák okkal-joggal tekintették a költőt saját halottjuknak, hiszen utolsó könyveit ők adták ki, az *Összetartás* című nyilas lapnak Sértő az egyik vezető publicistája volt, verseit Hubay Kálmánnak, Fiala Ferencnek és más hungaristáknak dedikálta, előszót írt Rátz Kálmán antiszemita könyvéhez stb.” (Gyurgyák 2007: 396). Mivel azonban a népi mozgalom sohasem volt egzakt határokkal, tagsággal bíró politikai alakulat, Sértő pedig aligha tartozott a fősodorhoz, fel lehet vetni a kérdést: tagja volt egyáltalán „őstehetségünk” a népiek amorf közösségének és amennyiben igen, pontosan miben nyilvánult meg „tagsága” és mikortól datálható a Féja által említett kizárás (ha valóban volt ilyen egyáltalán)? A válaszokhoz diskurzuselemzéssel, a korabeli folyóiratközlések alapos feltárásával juthatnánk közelebb.

Szabó Dezső megfontolandó értékelése szerint Sértő hányatott életútja nem kifejezetten „magyar sors” volt (ahogyan szinte mindenki emlegette a korban), mivel hasonló szociális háttérrel és problémákkal küzdő fiatalemberként nyugaton sem járt volna jobban. Vagyis Sértő „minden atomjában terhelt, gyógyíthatatlanul romlásra született, testében-lelkében abszolút amorális szerencsétlen öreg-fiatalember volt. (...) Versei közt kétségtelenül vannak jók és szépek is. De egészen komikus vitustánc az a mai konjunktúra kirakatában: hogy a magyar irodalom egyik múlhatatlan dicsőségévé fűjják fel. Egészen bizonyos: legjobb versei sem tudják ellenértékét adni a szörnyű élet egyetlen napjának sem, melyet megélt” (Szabó 1941: 98–99).⁸⁷ Ha az alkati adottságokon túli fogódzkodókat keressük, alighanem Poszler György antropológiai metaforája a legtalálóbb. Eszerint a szociális, egzisztenciális, családi stb. nyomás elől Budapestre szabadult költő úgy járt, mint a felszínre hozott mélytengeri hal, mely a külső nyomás hiányában belülről, saját magát robbantja fel (Poszler 1995: 50). Sértő Kálmánnak még halála (temetése) is attrakciószámba ment, látványosság volt – éppúgy, mint ő maga.

Tanulmányomból, a szerteágazó mellékszálakból remélhetőleg halványan az is kirajzolódni látszik, hogy Sértő élete nem csupán saját megítélése, besorolása miatt (valamint mentalitás-történeti szempontból) érdekes, hanem – önmagán túlmutatóan – a Horthy-korszak kulturális és politikai életének összefüggéseit illetően is. Elsősorban a népi-urbánus vita túldimenzionáltságára gondolhatunk ehelyütt (Veres 2014), melyet 1928-tól datál a szakirodalom, 1933 és 1938 közti csúcsponttal (N. Horváth 2007: 264–265). Mint láthatjuk, épp erre a fél évtizedre esett Sértő feltételezett népi korszaka, melyben urbánus patrónusainak köszönhetően a korabeli közélet ismert alakjává vált. De hogyan és pontosan milyen közös célokért működött együtt a fajvédő Bajcsy-Zsilinszky Endre, az urbánus (polgári radikális) Hatvany Lajos és a népiek számos képviselője? Ezekre a kérdésekre csak további kutatások adhatnak kielégítő választ.

⁸⁷ Borbándi Gyula szavaival: Sértőnek „ígéretes volt az indulása, de tehetségével nem tudván gazdálkodni és emberileg is gyenge lévén, magával ragadta a népies divat és az őstehetség kultusz, nem is neki való környezetbe került s amikor polgári támogatói hamarosan megunták és magára hagyták, az ellenkező végletbe, a nyilasokhoz ment, akik ugyancsak nem önzetlenül nyúltak a hóna alá.” Borbándi 1989: 375.

Forrás

BFL = Budapest Főváros Levéltára

Dr. Szekeres Károly néppügyész a Budapesti Népbíróságnak. Kelt: 1948. június 11-én. XXV. 2. b – 1949 – 1818.

MNL = Magyar Nemzeti Levéltár

Magyar Távirati Iroda, „Könyomatos”, Magyar Országos Tudósító (1929–1948). 1934. október 8. 42. oldal. MNL K 612.

Magyar Távirati Iroda, „Könyomatos”, Magyar Országos Tudósító (1929–1948). 1936. április 17. 18. oldal. MNL K 612.

Magyar Távirati Iroda, „Könyomatos”, Magyar Országos Tudósító (1929–1948). 1939. május 3. 4. oldal, május 6. 16., október 20. 7., október 27. 12. MNL K 612.

PIM = Petőfi Irodalmi Múzeum

V. A mai magyar irodalom térképe (1937. okt. 7.)

V. 4731/1. Sértő Kálmán Bajcsy-Zsilinszky Endrének

V. 4731/3/1. Sértő Kálmán Egyed Zoltánnak

V. 4731/8. Sértő Kálmán Hatvany Lajosnak, Bisse, 1933. február 24.

V. 4731/17/10. Babits és a második halál. Sértő Kálmán prózai írásai

V. 4731/17/23. Sértő Kálmán prózai írásai. Könyvnap

Irodalom

Babits Mihály (1933a): Könyvről könyvre. In: Nyugat, 4.

Babits Mihály (1933b): Könyvről könyvre. In: Nyugat, 5.

Bartha Ákos (2013): Falukutatás és társadalmi önismeret: A Sárospataki Református Kollégium faluszemináriumának (1931–1951) történeti kontextusai. Hernád, Sárospatak

Bartha Ákos (2014): Tojástan a populizmusok körül. A magyar népi mozgalom fogalmi keretei és regionális dimenziói. In: Múltunk, 4. 58–105.

Békés Márton (2004): Bajcsy-Zsilinszky Endre és Sértő Kálmán Szombathelyen: egy irodalmi délután a források tükrében. In: Vasi Szemle, 6: 727–744.

Borbándi Gyula (1989): A magyar népi mozgalom: a harmadik reformnemzedék. Püski, Budapest

Bourdieu, Pierre (2002): A gyakorlati észjárás: a társadalmi cselekvés elméletéről. Napvilág, Budapest

Buzinkay Géza (1977): Bulvárlapok a pesti utcán. In: Budapesti Negyed. 2–3, 16–17, 31–44.

- Buzinkay Géza (1993): Kis magyar sajtótörténet. Haza és haladás Alapítvány, Budapest
- Csontos Péter (szerk.) (2005): „Holtan is, mindörökre él”: in memoriam Sértő Kálmán, 1910–2005. Sértő Kálmán Emléktársaság, Budapest
- Dobszay Károly (1997): Az igazság védelmében! Ki volt Sértő Kálmán? Magyar Rezervátum
- Erdélyi József – Sinka István – Sértő Kálmán (1941): Válogatott versei. Három csillag. Stádium Rt., Budapest
- Féja Géza (1965): Szabadcsapat: életregény. Szépirodalmi, Budapest
- Féja Géza (1982): Lapszélre. Szépirodalmi, Budapest
- Gellért Vilmos (2002): Sértő Kálmán regényes élete (regényes életrajz). Gede Testvérek, Budapest (Hasonmás kiadás az alábbi alapján: Könyv- és Lapkiadó Rt., Budapest, 1941.)
- Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc (szerk.) (1991): Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Kossuth, Budapest
- Gombos Gyula (1940): Álom az országról. Bolyai Akadémia, Budapest
- Gyáni Gábor (2006): A történetírás fogalmi alapjairól: Tény, magyarázat, elbeszélés = Bevezetés a társadalomtörténetbe: hagyományok, irányzatok, módszerek. Szerk. Bódy Zsombor – Ö. Kovács József. Osiris, Budapest: 11–57.
- Gyáni Gábor (2008): Budapest – túl jón és rosszon: A nagyvárosi múlt mint tapasztalat. Napvilág, Budapest
- Gyurgyák János (2007): Ezzé lett magyar hazátok: a magyar nemzeteszme és nacionalizmus története. Osiris, Budapest
- Gyurgyák János (2009): Szélsőjobboldaliság a népi mozgalomban = A magyar jobboldali hagyomány. In: Romsics Ignác (szerk.): A Magyar Jobboldali Hagyomány. Osiris, Budapest: 449–474.
- Gyurgyák János (2012): Magyar fajvédők. Osiris, Budapest
- Haeffler István (szerk.) (1940): Országgyűlési almanach az 1939–44. évi országgyűlésről. Budapest
- Hász Erzsébet (1998): A bűnprobléma Sértő Kálmán költészetében. In: Confessio, 3: 32–33.
- Hatvany Lajosné – Rozsics István (1985): Hatvany Lajos levelei. Szépirodalmi, Budapest [Hatvany Lajos levele Kárpáti Aurélnak. Budapest, 1932. október 12. előtt (345–346), illetve Hatvany Lajos levele Földessy Gyulának. Párizs, 1939. július 3. (181)]

- Ignotus Pál (1989): Csipkerózsza: budapesti és londoni emlékek. s. a. r., az előszót és a jegyzeteket írta: Nagy Csaba. Múzsák, Budapest
- Ignotus Pál (1998): Vissza az értelemhez. Vál., szerk. és az utószót írta: Bozóki András. Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum, Budapest
- Illyés Gyula (1941): Sértő Kálmán. In: Nyugat, 7.
- Illyés Gyula (1974): Az ajtónyitó. In: Új Látóhatár, 5: 329.
- Iser, Wolfgang (2001): A fiktív és az imaginárius: az irodalmi antropológia ösvényein. Osiris, Budapest
- Juhász Géza (1943): Népi Írók. Magyar Élet, Budapest
- Kárpáti Aurél (összeáll.) (1934): Új magyar líra: fiatal költők antológiája. Vajda János Társaság, Budapest
- Kerényi Ferenc (2008): Petőfi Sándor élete és költészete: kritikai életrajz. Osiris, Budapest
- Kodolányi János (1944): Esti beszélgetés. Magyar Élet, Budapest
- Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor (2001): A magyar sajtó története. Sajtóház, Budapest
- Lakatos Éva (1972–2000): Magyar irodalmi folyóiratok. PIM, Budapest
- Lejeune, Philippe (2003): Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból. L'Harmattan, Budapest
- Lukacs, John (2005): Egy nagy korszak végén. Európa, Budapest
- Marczinka Csaba (2003): A mindenség summáslegénye és az eltévedt garabonciás: József Attila és Sértő Kálmán összehasonlító sors- és motívumelemzése. In: Tekintet, 5: 83–91.
- Medvigy Endre – Tüskés Tibor (szerk.) (1996): Sértő Kálmán, Hírért megszenvedtem: versek napló és elbeszélések. Püski, Budapest
- MÉL = Magyar Életrajzi Lexikon. Javított, átdolgozott kiadás. Főszerk. Kenyeres Ágnes. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08060.htm> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 10. 25.)
- N. Horváth Béla (2007): Sznobok és parasztok. 1934: A népi-urbánus vitáról. In: Szegedy-Maszák Mihály – Veres András (szerk.): A magyar irodalom története III.: 1920-tól napjainkig. Gondolat, Budapest: 263–277.
- Nagy Ferenc (1990): Küzdelem a vasfüggöny mögött. Európa, Budapest. I. kötet

- Nagy Sz. Péter (1992): Hatvany Lajos. Balassi, Budapest
- Paksa Rudolf (2013): Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója. Osiris – MTA BTK TTI, Budapest
- Poszler György (1995): Elfelejtett miatyánk: Urbánusan: mélytengeri halak szindrómája – népiesen: Sértő Kálmán balladája. In: Liget, 3: 49–52.
- Rónai Mihály András (1984): Sértő Kálmán őszinte története = R. M. A., Magyar lant. Szépirodalmi, Budapest: 527–534.
- Sánta Gábor (1999): Nagy Sz. Péter: Hatvany Lajos. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 5–6: 743–746.
- Sebestény Sándor (1988): Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártja: 1930–1936. Tankönyvkiadó, Budapest
- Sértő Ferenc (1934): Harkányfürdő legendája. Cserni, Siklós
- Sértő Kálmán (1933): Falusi pillanat. Genius, Budapest
- Sértő Kálmán (1939): Esett a hó. Összetartás, Budapest
- Sértő Kálmán (1940): Gyászjelentés. Bolyai, Budapest
- Sértő Kálmán (1943): Versei. Gellért Vilmos szerk. Centrum Kiadóvállalat, Budapest
- Szabó Dezső (1941): Sértő Kálmán és a magyar sorsverkli = Szabó Dezső újabb művei 69–70. augusztus–szeptember. Ludas Mátyás, Budapest: 98–99.
- Szabó Pál (1967): Levél Hatvany Lajoshoz = Levelek Hatvany Lajoshoz. Szerk. Hatvany Lajosné. Szépirodalmi, Budapest
- Székely György (főszerk.) (1994): Magyar Színházművészeti Lexikon. Akadémiai, Budapest <http://mek.niif.hu/02100/02139/html/sz06/35.html> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 10. 25.)
- Szitnyai Zoltán (1971): Szellemi tájakon. Transworldtaste Books, Chicago
- Talpassy Tibor (1966): Eltévedt garabonciás. In: Jelenkor, 3: 266–273.
- Trencsényi Balázs (2011): Antaiosz kalandjai Kelet-Európában: Agrárpopulista diskurzusok a két világháború között. Péntes Ferenc – Rácz Sándor – Tóth-Matolcsi László (szerk.): A szabadság felelőssége. Írások Dénes Iván Zoltán 65. születésnapjára. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Tüskés Tibor (1991): Sértő Kálmán a mérlegen. In: Holnap, 11: 12.
- Tüskés Tibor (2009): „Vesztét kellett látnom...” – Kodolányi János levelei Fischer Bélának a negyvenes évekből. In: Kortárs. 10.

- Varga Éva (2004): Írástudók Somogyban a két világháború között. In: Somogyi múzeumok közleményei. Kaposvár, 455–486.
- Varga Rózsa – Patyi Sándor (1972): A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom 1920–1960. Akadémiai, Budapest
- Veres Sándor (2014): A népi-urbánus ellentétről. Népi blog, 2014. október 4. <https://www.facebook.com/notes/n%C3%A9pi-blog/veres-s%C3%A1ndor-a-n%C3%A9pi-urb%C3%A1nus-ellent%C3%A9tr%C5%91l/550478455097756> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 11. 06.)

A MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement) nemzetközi kutatási program második magyar nyelvű szakpolitikai tájékoztatója¹

BERÉNYI ZOLTÁN

Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Politikatudományi Tanszék

Bevezetés

A MYPLACE (www.fp7-myplace) 7,9 millió euró költségvetésű, az Európai Községek által támogatott projekt, mely 2011 júniusa és 2015 májusa közötti időszakban futott. A kutatás 14 európai országban a fiatalok civil, politikai és társadalmi részvételét vizsgálta. Ezen belül különösen azt kívánta feltárni, hogy e részvételt hogyan alakítják az európai totalitarianizmus és populizmus múltbeli, jelenbeli és jövőbeli árnyai.

A kutatásban alkalmazott koncepciók tekintetében túllépett azon, hogy pusztán különféle nemzeti „politikai kultúrákat”, vagy a politikai örökség olyan merev kategóriáit hasonlítsa össze, mint pl. a „posztkommunista”, vagy „liberális demokratikus” jelzővel ellátott fogalmak. Ezek helyett inkább arra törekedett, hogy ne veszítse szem elől azt, hogy a vizsgálandó radikális és populista politikai tradíciók páneurópai jellegűek, s azt sem, hogy ezek jelenleg tapasztalható népszerűsége sokkal inkább visszatérő jelenségnek, mintsem korábban sohasem tapasztalt újdonságnak tekinthető.

A kutatásban alkalmazott empirikus módszereket tekintve a MYPLACE a survey-adatgyűjtés és elemzés, az interjúkészítés és az etnográfiai kutatási módszerek egyedülálló kombinálásával olyan új, páneurópai kutatható adattömeget volt képes összegyűjteni, melynek elemzésével nemcsak a részvétel szintjeiről nyerhettünk információt, hanem arról is, hogy a fiatalok milyen értelmet tulajdonítanak ennek.

Az elemzési célokat tekintve a MYPLACE ugyancsak új, korábban nem alkalmazott perspektívát képviselt. Azzal, hogy kifejezetten a fiatalokra, s azok társadalmi és politikai részvételének történelmi és kulturális kontextusba helyezésére összpontosított, meghaladta azokat a rutinszerű, s valójában gyakran pusztán elvont feltételezéseket arról, hogy a fiatalok „elzárkóznak” a politikától. Mindezt azzal érte el, hogy gazdag empirikus adatokra épülve feltérképezte, hogy a fiatalok hogyan értelmezik az Európában található civil és politikai tereket, s hogyan viszonyulnak ezekhez.

Szakpolitikai tekintetben a MYPLACE kutatás feltárta, milyen tényezők teszik lehetővé, illetve akadályozzák azt, hogy a fiatalok az európai politikai színteret magukénak érezhessék.

A jelen szakpolitikai tájékoztató célja

Az elkészítendő három szakpolitikai jelentés közül ez a második jelentés. Ez a dokumentum tájékoztatást nyújt:

- A második munkacsomag (WP2) munkájának eredményeiről. A WP2 keretében két országos múzeum bevonásával annak vizsgálatára került sor, hogy a történelmi emlékezet hogyan határozza meg napjainkban a fiatalok politikai válaszait.
- A negyedik munkacsomag (WP4) munkájának eredményeiről. A WP4 keretében „A részvétel felmérése” címmel két, eltérő jellegzetességgel bíró helyszínen nagy elemszámú (az összelemszám $n=1200$) strukturált survey-vizsgálat elvégzésére került sor.
- Az ötödik munkacsomag (WP5) munkájának eredményeiről. A WP5 keretében „A részvétel értelmezése” címmel a felmérés válaszadóinak köréből kiválasztottak kisebb számú csoportjával mélyinterjúk elkészítésére került sor.

A harmadik szakpolitikai jelentés a következő kutatási eredményekről fog tudósítani: a fiatalok Európa-szerte megnyilvánuló aktivitásának típusait vizsgáló hatodik munkacsomag (WP6) kutatási eredményeiről; a fiatalok kiválasztott csoportjának politikai aktivitását etnográfiai esettanulmányok keretében vizsgáló hetedik munkacsoport (WP7) eredményéről (minden országban három ilyen csoport került kiválasztásra); továbbá intergenerációs interjúk, a különféle esettanulmányok, valamint az egyes tematikák országok közötti összehasonlító elemzésének következményeit vizsgáló második munkacsoport (WP2) eredményeiről.

A MYPLACE kutatási program sokszínű kutatási módszertan alkalmazásával emelkedik ki az ilyen jellegű kutatások közül: annak érdekében hogy szakpolitikai és gyakorlati ismeretek holisztikus módszertan eredményeképpen álljanak elő, egyaránt épít nagy elemszámú survey-vizsgálatra, mélyinterjúkra és etnográfiai esettanulmányokra. Az ország egészét átölelő vizsgálatok által nyert információk általánosítása helyett valamennyi, fent említett munkacsoport, azaz a történelmi emlékezetet vizsgáló második (WP2), a survey-vizsgálatot alkalmazó negyedik (WP4), és a mélyinterjúk módszereket alkalmazó ötödik munkacsoport (WP5) keretében folyó kutatások az egyes országokban két, egymástól markánsan eltérő kutatási helyen kerültek lebonyolításra. Mindez annak érdekében történt, hogy ezáltal a fiatalok viselkedését és beállítódásait érintő helyi, országos és nemzetközi hatások közötti interakciók jobban ki-mutathatóak legyenek. Ez ugyanis lehetőséget teremt a fiatalok beállítódását és viselkedését meghatározó kontextus mélyebb, árnyaltabb megértésére, s ezáltal megteremti hatékonyabb szakpolitikai válaszok és beavatkozások alapját. Annak érdekében, hogy a kutatási terv elkészítése és annak gyakorlati megvalósítása, eredményeinek figyelembevétele a legszakszerűbb módon történjék, a kutatócsoportok az ifjúságpolitikai tanácsadó csoportok keretében szakpolitikai partnerekkel szoros együttműködésben végezték munkájukat.

Magyarországon a két egyedi, markánsan eltérő társadalmi és gazdasági jellegzetességekkel bíró kutatási helyszín két városban került kijelölésre. Az egyik város az osztrák–magyar határhoz közel fekvő, polgári hagyománnyal bíró Sopron, ahol nem élnek számottevő nemzeti kisebbségek, ahol a felsőfokú és középfokú oktatásban a fiatalok magas hányada vesz részt, s ahol alacsony a fiatalok munkanélkülisége. A másik ilyen város a szlovák–magyar határhoz közel fekvő, polgári hagyományokkal nem rendelkező Ózd. A városban számottevő roma kisebbség él,

a felsőfokú és középfokú oktatásban a fiatalok alacsony hányada vesz részt, s ahol magas a fiatalok munkanélkülisége. E két eltérő jellegzetességekkel rendelkező kutatási helyszín kiválasztásának oka az volt, hogy ezáltal felmérhessük, hogy az alapján eltérő társadalmi-gazdasági körülmények milyen mértékben határozzák meg a fiatalok politikai részvételét és a közügyek iránt kutatott érdeklődését.

A kutatásokat 2012 végén és 2013 elején végeztük.

Elemzések és megállapítások

Ez a rész a MYPLACE kutatás által kulcsfontosságúnak tekintett négy téma vizsgálata során feltárt eredmények átfogó ismertetését tartalmazza.

- Először is, a fiatalok formális és kevésbé formális politikai aktivitásának, részvételének mértékével, valamint a formális és kevésbé formális politikai szférában folyó tevékenységek fiatalok által történő értelmezésével kapcsolatos információk kerülnek bemutatásra.
- Másodszor, a populista és szélsőjobb oldali ideológia iránti támogatás mértéke, s ennek társadalmi-gazdasági tényezőkkel való kapcsolatát vizsgáló MYPLACE kutatás eredményei kerülnek bemutatásra.
- Harmadszor, a fiatalok oktatási és foglalkoztatási helyzetét, valamint ennek potenciális politikai és társadalmi hatásait vizsgáló MYPLACE kutatás eredményei kerülnek bemutatásra.
- És végül, negyedszer, a magyarországi történelmi emlékezet formálódását megszabó keretrendszer vizsgálatának eredményei kerülnek bemutatásra.

1. A FIATALOK FORMÁLIS ÉS KEVÉSBÉ FORMÁLIS POLITIKAI AKTIVITÁSÁNAK, RÉSZVÉTELÉNEK MÉRTÉKE, VALAMINT A FORMÁLIS ÉS KEVÉSBÉ FORMÁLIS POLITIKAI SZFÉRÁBAN FOLYÓ TEVÉKENYSÉGEK, KÉRDÉSEK FIATALOK ÁLTAL TÖRTÉNŐ ÉRTELMEZÉSE

A MYPLACE negyedik (WP4) és ötödik (WP5) munkacsomagjainak keretében a kutatásokat két helyszínen bonyolítottuk: a magyar–szlovák határ közelében található Ózd városában, valamint az osztrák–magyar határ közelében fekvő Sopron városában. A két kutatási helyszín közötti legfontosabb különbségek az alábbiak:

- Ózddal ellentétben Sopron rendelkezik polgári hagyományokkal.
- Sopronnal ellentétben, ahol nem él roma kisebbség, Ózdon Magyarország harmadik legnagyobb roma etnikumú csoportja él (a helyi népesség 37%-a).
- Ózddal ellentétben, ahol nagy számú munkanélküli található, Sopronban alacsony a munkanélküliség.
- Sopronban a fiatalok jelentősen nagyobb aránya tanul felsőoktatási intézményekben.
- Ahogyan azt az alábbi, a MYPLACE negyedik munkacsomagjának (WP4) kutatási eredményeit bemutató alábbi két táblázat jelzi, mindezen különbségek ellenére mindkét kutatási helyszínen megállapítható, hogy a fiatalok túlnyomó többségének közügyekkel kapcso-

latos beállítódását egyáltalán nem az érzéketlenség vagy az apatikusság jellemzi. Éppen ellenkezőleg: valódi érdeklődést mutatnak az ország, illetve környezetük kérdései iránt. A két kutatási helyszínen mutatott érdeklődés tekintetében némi különbség tapasztalható: a soproni fiatalok nagyobb érdeklődést mutatnak országos kérdések iránt, mint az ózdiak. Elképzelhető, hogy ennek oka a soproni fiatalok magasabb iskolázottsága.

Formális politika

A fiatalok által helyi és országos kérdések iránt mutatott általános érdeklődéssel éles ellentétben a MYPLACE negyedik munkacsoportjának (WP4) adatai azt jelzik, hogy mindkét helyszínen a fiatalok több mint kétharmada nem mutat semmiféle érdeklődést a politikai intézményrendszer keretében megjelenő politikai tevékenység iránt.

Az országos, illetve helyi választásokon, illetve diáktanács választásokon való részvételük alacsony mértékű. A többségük ezenkívül elutasítja a politikai pártokkal való azonosulást, kapcsolattartás gondolatát is. Mindezek az eredmények egyértelműen jelzik a formális politikai tevékenység és formális politikai intézmények iránti általános, magas szintű bizalmatlanságukat.

A fiatalok politikai tevékenység iránt mutatott érdeklődésének mértéke (%)		
	Nem érdeklődik	Érdeklődik
Ózd	75	25
Sopron	81	19

Ózdi és soproni fiatalok szavazási aktivitásának mértéke (2010) (%)		
	Ózd	Sopron
Országos választáson való részvétel	40	36
Önkormányzati választáson való részvétel	32	32
Diáktanács választáson való részvétel	2	3

Fiatalok politikai párttal történő azonosulásának mértéke (%)		
	Nem	Igen
Ózd	80	20
Sopron	83	17

A MYPLACE kutatás negyedik munkacsoportjának (WP4) keretében lefolytatott, a fiatalok politikai szereplőkkel és ezek fiatalok iránt mutatott érdeklődésével kapcsolatos survey-vizsgálatának eredményei közelebb visznek bennünket annak megértéséhez, hogy fiatalok miért utasítják el a formális politikai intézményeket és szereplőket. Elemzéseink egyértelműen jelzik a következőket:

- A fiatalok túlnyomó többsége mindkét helyszínen úgy gondolja, hogy a politikusokat nem érdekli, mi történik a fiatal generációval.
- A fiatalok többsége mindkét helyszínen úgy véli, hogy a politikusok korruptak és megbízhatatlanok.

„A politikusokat érdekli, mi történik az olyan fiatalokkal, mint én” állítással történő egyetértés mértéke (%)			
	Nem ért egyet	Nem tudja eldönteni	Egyetért
Ózd	73	17	10
Sopron	72	16	12

„A politikusok korruptak” állítással történő egyetértés mértéke (%)			
	Nem ért egyet	Nem tudja eldönteni	Egyetért
Ózd	10	29	61
Sopron	9	26	64

A magyar fiatalok politikai attitűdjeivel kapcsolatos országos mértékű vizsgálat 2009-ben a fiatalok körében széles körű politikai passzivitásra utaló jeleket talált. A válaszadók 60%-át nem érdekelte a politika, s a fiatalok mindössze 0,4%-a vett részt politikai szervezetek által szervezett tevékenységben (Bauer – Szabó 2009).

A kutatásaink által összegyűjtött adatok elemzése azt mutatta, hogy a pártpolitika iránti érdeklődés és tevékenység mértéke mindkét helyszínen nagyfokú hasonlóságot mutat az erre vonatkozó országos kutatások eredményeivel. Mind a survey, mind pedig a mélyinterjú vizsgálatok (WP4 és WP5) eredményei azt jelzik, hogy mindkét kutatási helyszínen:

- a fiatalok pártpolitika iránt mutatott érdeklődése rendkívül alacsony mértékű;
- a fiatalok nem bíznak a politikai pártokban és a politikusokban.

Kevésbé formális politikai tevékenység

A fiatalok formális politikai intézményekkel kapcsolatos nézeteinek, s ezekben kifejtett aktivitásának feltárásán túl a formális politikai intézményrendszerhez kevésbé kötődő tevékenységeik intenzitásának feltárására is törekedtünk. Amint azt az alábbi táblázat egyértelműen mutatja, Ózdon és Sopronban a fiatalok politikai aktivitása ezen a területen is rendkívül alacsony mértékű. A kutatás mindkét helyszínén petíció aláírása volt az egyetlen, minden más tevékenységnél gyakrabban elvégzett tevékenység. Azonban még ebben a tevékenységben is csak a fiatalok rendkívül alacsony hányada vett részt mindkét városban: az ilyen jellegű tevékenységben résztvevő fiatalok aránya Sopronban 1,8%-ot, Ózdon 2,9%-ot ért el.

Politikai tevékenységekben részt vett fiatalok aránya (%)		
	Sopron	Ózd
Önkéntesként dolgozott választási kampányban	0,5	1,2
Felvette a kapcsolatot politikussal, vagy helyi tanácsadóval (e-mailben, telefonon, SMS-ben, levélben, fax küldésével stb.)	1,2	1,7
Politikai, vagy társadalmi kérdésekkel foglalkozó közgyűlést látogatott	2,0	1,7

Politikai tevékenységekben részt vett fiatalok aránya (%)		
	Sopron	Ózd
Aláírásokat gyűjtött	0,7	0,7
Politikai beszédet tartott	0,3	1,0
Politikai tartalmú szórólapokat osztott szét	1,0	1,4
Politikai, etikai vagy környezetvédelmi okokból vásárolt terméket, vagy bojkottálta termék megvásárlását	1,2	0,5
Politikai tartalmú üzeneteket vagy graffitit írt fel falakra	0,5	1,0
Politikai üzenetet tartalmazó jelvényt viselt	1,0	0,8
Demonstrációban vett részt	1,0	0,7
Sztrájkban vett részt	0,5	0,5
Politikai csoportnak, vagy szervezetnek adott pénzt, vagy munkájával támogatta ilyen szervezet munkáját	0,7	0,5
Cikket írt pl. diákújságba, szervezeti újságba, az internetre, vagy blogra	0,8	0,7
Politikai tartalmú e-mailt írt, vagy továbbított, politikai tartalmú levelet írt, vagy továbbított	0,8	0,3
Erőszakos politikai eseményen vett részt	0,3	0,2
Épületeket foglalt el, vagy utat, utcát zárt le, vasúti forgalmat akadályozott	0,5	1,0
„Flashmob” eseményben vett részt (a szociális média által szervezett spontán demonstrációban)	0,3	0,2
Politikai jellegű anyagot töltött fel az internetre (beleértve ebbe az olyan szociális hálózati oldalakat, mint a YouTube, Twitter, Facebook)	0,5	0,8

A MYPLACE negyedik munkacsoportjának (WP4) keretében gyűjtött adatok elemzése azt mutatja, hogy mindkét helyszínen a fiatalok:

- úgy gondolják, hogy nem érdemes önállóan efféle tevékenységeket folytatni;
- úgy gondolják, hogy nem érdemes bekapcsolódni ilyenfajta, kevésbé formális politikai tevékenységekbe sem.

Mindez azzal az eredménnyel jár, hogy a fiatalok kevésbé formális politikai szférában kifejtett tevékenysége is rendkívül alacsony intenzitású. Például a politikai vagy társadalmi jellegű kérdésekkel foglalkozó közgyűléseket látogató fiatalok aránya 2%-ot ért el Ózdon és 1,7%-ot ért el Sopronban; a demonstráción résztvevők aránya 0,7%-ot tett ki Ózdon és 1%-ot ért el Sopronban. Az összes többi, kevésbé formális politikai szférába tartozó politikai tevékenységekben résztvevők aránya mindkét városban 1% alatt maradt. Mivel demokratikus normák, értékek tanulására ilyen jellegű interakcióban nyílik lehetőség, az efféle területeken tapasztalható rendkívül alacsony szintű interakció következményeként a demokratikus politikai szocializáció terén magas deficit alakul ki.

2. A POPULISTA ÉS SZÉLSŐJOBBOLDALI IDEOLÓGIA IRÁNTI TÁMOGATÁS MÉRTÉKE, S ENNEK TÁRSADALMI-GAZDASÁGI TÉNYEZŐKKEL VALÓ KAPCSOLATA

2.1. Az országos szintű jelenség, s az országos szintű támogatottság mértéke

A 2008-as gazdasági válság a magyar GDP drasztikus visszaesését, és a munkanélküliség erőteljes növekedését eredményezte Magyarországon. Az elszegényedés és relatív depriváltság mértékének erőteljes növekedése eredményeképpen a bűnelkövetés mértéke a magyar társadalom leginkább elszegényedett, relatív depriváltságnak leginkább kitett csoportjaiban erőteljesen megnövekedett. A vidéki területeken az elsődlegesen cigányoknak tulajdonított bűncselekmények erőteljes növekedése a magyar társadalomban a cigánysággal kapcsolatos negatív érzések és előítéletek erőteljes növekedését eredményezte.

A 2010-es országos választás az ezekre az érzelmekre építő politikai párt felemelkedését hozta: a „Jobbik Magyarországért Mozgalom”, vagy röviden „Jobbik” megjelenését. A párt ideológiájának alapelemei a következők:

- a jelenlegi, liberálisnak nevezett politikai berendezkedés és a globális gazdasági rendszer elutasítása;
- az első világháborút lezáró trianoni békerendszer elutasítása és nacionalizmus;
- az 1990 után Magyarországon kialakult politikai és gazdasági rendszer általános és rendkívül erőteljes kritikája.

A jelenlegi közvélemény-kutatások azt találták, hogy a Jobbik legnagyobb mértékű támogatottságot a fiatal generáció körében élvez, s ez különösen így van azokban a térségekben, ahol a helyi népességben jelentős arányban találhatóak roma származású csoportok. A MYPLACE kutatás ugyancsak azt találta, hogy a nagy lélekszámú roma kisebbséggel rendelkező Ózdon a fiatalok körében különösen erőteljes a Jobbik támogatottsága.

2.2. A MYPLACE kutatási helyszínein jelentkező támogatottság mértéke

A 2010-es országos választásokon a fiatalok valamivel több mint 50%-a szavazott Sopronban és Ózdon a Fiatal Demokraták Szövetsége–Magyar Polgári Párt–Kereszténydemokrata Párt szövetségre (53–53%). A MYPLACE négyes munkacsoportjában végzett kutatás azt találta, hogy a fiatalok jelentős csoportja mindkét kutatási helyszínen 2013-ban erőteljesen támogatta a Jobbikot.

- Ózdon a fiatalok több mint 50%-a (52%) támogatta a Jobbikot.
- Sopronban a Fiatal Demokraták Szövetsége–Magyar Polgári Párt–Kereszténydemokrata Párt szövetséget (48%) támogatta. A Jobbik támogatottsága azonban a fiatalok körében itt is magas volt (40%).

A MYPLACE keretében elvégzett kvalitatív interjúk a kisebbségek iránti előítéletek tekintetében a két város között az alábbi különbségeket tárták fel:

Politikai pártok támogatottsága Ózdon és Sopronban (2013)		
	Ózd	Sopron
„Jobbik” – Jobbik Magyarországért Mozgalom	52	40
„Fidesz” – Fiatal Demokraták Szövetsége – Magyar Polgári Szövetség	38	48

Az erre vonatkozó soproni adatokhoz képest a fiatalok Ózdon szignifikánsan nagyobb mértékben táplálnak pozitív érzelmeket a cigányok iránt, de kritikusabbak a zsidókkal kapcsolatban.

Ezzel szemben a soproni fiatalok jelentősen nagyobb mértékben hajlanak arra, hogy diszkriminálják a cigányokat, de ugyanakkor pozitív nézeteket táplálnak a zsidók iránt.

Röviden összefoglalva, a MYPLACE kutatási projekt keretében összegyűjtött adatok elemzése mindkét kutatási területen azt mutatta, hogy a fiatalok:

- magas szintű érdeklődést mutatnak a helyi és országos közügyek iránt;
- a jelenlegi formális politikai intézményi keretrendszer politikai érdekeik kifejezésére és megvalósítására alkalmatlannak tartják;
- elutasítják a formális politika pártklientúra hálózataival átszőtt intézményeit és szereplőit;
- fogékonnyá váltak azokra a radikális politikai tézisekre, melyek azt állítják, hogy ezeket az intézményes keretrendszereket meg kell változtatni.

3. A FIATALOK OKTATÁSI ÉS FOGLALKOZTATÁSI HELYZETE, VALAMINT ENNEK POTENCIÁLIS POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HATÁSAI

3.1. A jelenség országos szinten

A szocializáció folyamatát vizsgáló társadalomtudományi kutatások arra mutattak rá, hogy az iskolából a munka világába történő zökkenőmentes átmenet kulcsfontosságú szerepet tölt be a szocializációban, és erőteljes hatást gyakorol az élet ezután következő szakaszaira. A munka nélkül töltött időszak és az ennek során felhalmozódó negatív tapasztalatok az egyén munkaerő-piaci helyzetét és az ennek eredményeként alakuló társadalmi helyzetét évtizedekre meghatározhatják. Mindezen okokból kifolyólag a fiatalok munkaerőpiacról történő belépése napjaink társadalmának egyik legjelentősebb gazdasági és társadalmi kérdésévé vált. Napjaink Magyarországon azonban az ezzel kapcsolatos adatok a következőket jelzik:

A magyar fiatalok gazdasági aktivitása nemzetközi összehasonlításban rendkívül alacsonynak mondható: 2005-ben a magyar fiatalok gazdasági aktivitásának mértéke a 15–24 éves korosztályban csak 27,1% volt Magyarországon. Az Európai Unióban ugyanez az érték ugyanakkor átlagosan 47,8% volt az Európai Unió régebbi 15 államában, s átlagosan 45,2% volt az Európai Unió 25 tagállamában.

A 2008-as gazdasági válság Magyarországon a fiatalok körében a munkanélküliség szintjét 35–40%-ra növelte.

A munkanélküliség a magyar fiatalok körében történt rendkívül erőteljes növekedése soha nem látott emigrációs hullámot eredményezett. Ugyan magyarországi statisztikai adatok nincsenek az országot elhagyó, s állandóan külföldön tartózkodó magyar állampolgárok számáról, ám a német és brit foglalkoztatási statisztikai adatok azt jelzik, hogy 2004 óta több mint 500 000 magyar hagyta el az országot, s dolgozik az Európai Unió régebbi tagállamaiban.

3.2. A jelenség megnyilvánulása a MYPLACE kutatási helyszínein

A MYPLACE két kutatási helyszínei közül Ózd az, amely Magyarország egyik legsúlyosabb gazdasági válságokkal küszködő zónájában található. A gazdasági aktivitás mértékére vonatkozó mutatók egyértelműen jelzik a két helyszín közötti, e téren fennálló különbségeket:

- A fiatalok foglalkoztatottságának szintje Ózdon (40%) alacsonyabb, mint Sopronban (49%).
- A teljes időben foglalkoztatottak aránya szignifikánsan alacsonyabb Ózdon (9%), mint Sopronban (23%).
- A fiatalok körében levő munkanélküliség szignifikánsan magasabb Ózdon (14%), mint Sopronban (1%).
- Azok aránya, akik még mindig az oktatási rendszerben vannak, szignifikánsan magasabb Ózdon (14%), mint Sopronban (4%).

A válaszadók aktivitási státusza a két régióban (%)		
Foglalkoztatási jellemzők	Sopron	Ózd
Teljes munkaidőben, fizetett munkakörben dolgozik	23	9
Teljes munkaidőben, fizetett munkakörben dolgozik	26	31
Tanul	4	14
Munkanélküli	1	14
Háztartásbeli	8	7
Egyéb	38	25

Az ötödik munkacsomag (WP5) kutatási adatainak elemzése a továbbiakat tárták fel:

- A soproni alacsonyabb szintű munkanélküliség nagy mértékben annak tulajdonítható, hogy a szomszédos Ausztriában kedvező lehetőség nyílik munka vállalására.
- A ötödik munkacsomag (WP5) keretében választ adó személyek közül sokan Sopronban kifejezték az iránti vágyukat, hogy elhagyják Magyarországot és külföldön dolgozzanak.

4. A MAGYARORSZÁGI NAPJAINKBELI ÉS KÖZELMÚLTBELI (20. ÉS 21. SZÁZAD ELEJI) TÖRTÉNELMI EMLÉKEZET FORMÁLÓDÁSÁT MEGSZABÓ KERETRENDSZER VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYEI

A MYPLACE második munkacsomagjának (WP2) keretében végzett kutatás azt találta, hogy Magyarországon:

- A kollektív emlékezet kialakításának legszélesebb keretrendszerét a nyilvánosság szférájában folyó politikai diskurzusok képezik. Ezeket a diskurzusokat két, egymással tradicionálisan szembenálló politikai erő uralja: a *liberális baloldali* blokk és a *konzervatív jobboldali* blokk.
- E két, egymással szembenálló politikai erő egymástól élesen eltérően értelmezi a következő, kulcsfontosságú történelmi eseményeket: az első világháború végét lezáró trianoni békeszerződést; a két háború közötti Horthy-korszakot; a második világháborút; a holokausztot; az 1950-es évek sztálinista korszakát; az 1956-os forradalmat; az 1956 utáni Kádár-korszakot.

A MYPLACE kettes számú munkacsomagjának (WP2) keretében a nemzeti identitás kialakításával kapcsolatosan végzett kutatás azt találta, hogy a két egymással szembenálló politikai blokk:

- a fent említett kulcsfontosságú történelmi események következményeivel kapcsolatban eltérő értelmezéseket fogad el;
- az eltérő értelmezések által előállított, egymással szembenálló nemzeti identitásokat tesz magáévá;
- ezeket az eltérő nemzeti identitásokat politikai tevékenységeik legitimációs bázisaként használják.

A MYPLACE második munkacsomagja (WP2) keretében végzett, a megjelenő radikális nemzeti identitásokkal kapcsolatos vizsgálat a következőket állapította meg:

- A múltbeli események radikális értelmezése és az ennek következtében megjelenő radikális nemzeti identitások nagymértékben a fent említett kulcsfontosságú történelmi eseményekkel kapcsolatos értelmezésbeli konszenzus hiányának következtében bukkannak fel.

A MYPLACE második munkacsomagja (WP2) keretében végzett vizsgálat ugyancsak feltárta az alábbiakat:

- A fiatalok civil vagy radikális politikai tevékenységekben való részvételi hajlandóságát, illetve politikai passzivitását nagymértékben a történelmi emlékezet formálódásának keretrendszere határozza meg.

A MYPLACE második munkacsomagja (WP2) keretében végzett, a megjelenő radikális nemzeti identitásokkal kapcsolatos vizsgálat a következőket állapította meg:

- Azok a fiatalok képesek a történelmi események súlyának megfelelő szintű felmérésére és megértésére, akiknek a 20. század kulcsfontosságú eseményeire vonatkozó történelmi emlékezete, s ezáltal formálódó nemzeti identitása a család által biztosított keretrendszerben formálódik ki.
- Azok a fiatalok, akik számára a történelmi emlékezetformálódás folyamatában forrásként csakis a két egymással politikailag szembenálló erő által elfogadott nézetek média által

közvetített anyaga áll rendelkezésre, s a hiányzó családi emléktöredékeket nem kísérlik meg kiegészíteni pótlék-, kitalált emlékanyagokkal, a nem formális politikai tevékenységre való bekapcsolódásra alacsony szintű hajlandóságot mutatnak.

- Azok a fiatalok, akik számára a történelmi emlékezetformálódás folyamatában forrásként csakis a két egymással politikailag szembenálló erő által elfogadott nézetek média által közvetített anyaga áll rendelkezésre, ám a hiányzó családi emléktöredékeket megkísérlik kiegészíteni pótlék-, kitalált emlékanyagokkal, radikális, megkérdőjelezhetetlen és túlzott leegyszerűsítéseket tartalmazó világnézeteket alakítanak ki, s nagymértékű hajlandóságot mutatnak radikális politikai tevékenységekben való részvételre.

Szakpolitikai következtetések és javaslatok

Az ebben a jelentésben meghatározott problémák egyik legfontosabb jellegzetessége az, hogy kialakulásuk okai egymással összekapcsolódnak. Az ezek kezelésére szolgáló szakpolitikák tervezésekor ezt az összekapcsoltságot tekintetbe kell venni. A Magyarországon folytatott MYPLACE kutatás nemcsak azt tárta fel, hogy a magyar fiatalok a 20. századi magyar történelem jelentős eseményeivel kapcsolatban széleskörű zavarodottságot mutatnak, hanem azt is, hogy a demokrácia értelmezésével kapcsolatosan is komoly nehézségekkel küszködnek: nem ismerik annak előfeltételeit, nem ismerik azokat az összetett kötelezettségeket, melyeket egy jól működő demokrácia mindenkitől megkíván. Az alábbiakban ismertetjük azokat a szakpolitikai javaslatainkat, amelyekkel a szélsőjobboldali ideológia iránt mutatott erőteljes vonzódás, valamint az ebben a jelentésben feltárt további problémák megoldását célozzák.

1. A POPULISTA ÉS SZÉLSŐJOBBDALI IDEOLÓGIÁK IRÁNTI VONZALOM CSÖKKENTÉSÉT, VALAMINT AZ EGYMÁSSAL SZEMBENÁLLÓ TÖRTÉNELMI NARRATÍVÁK LÉTÉBŐL FAKADÓ PROBLÉMÁK ENYHÍTÉSÉT CÉLZÓ SZAKPOLITIKAI JAVASLATOK

A két városban folytatott MYPLACE-kutatás megerősíteni látszik azoknak a társadalomtudományi kutatásoknak a megállapításait, amelyek arra mutattak rá, hogy az emberek nagyobb hajlandóságot mutatnak előítélet kialakítására olyan csoportokhoz tartozó emberek iránt, amely csoportokkal vagy emberekkel nem találkoznak mindennapi életük során, mint az olyan csoportokhoz tartozó emberek iránt, akikkel többé-kevésbé rendszeresen találkoznak. A két kutatási helyszín közül Ózdon jelentős nagyságú roma kisebbség él. Ennek ellenére a romák iránt szignifikánsan kisebb mértékű előítéletességet tártunk fel az ózdi fiatalok körében. Kutatási eredményeink figyelembe vételével a kisebbségi csoportok irányában megnyilvánuló előítéletek csökkentése érdekében az alábbiakat javasoljuk:

- Nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a kérdéses kisebbségi csoport hagyományaira, szokásaira vonatkozó ismeretek bővítésére. Azt is javasoljuk, hogy a szakpolitika alakítói fontolják meg olyan keretrendszerek kialakítását, melyekben a többségi társadalom tagjai és a

kisebbségi csoport tagjai gyakrabban kerülhetnek interperszonális kapcsolatba egymással.

- Ugyancsak javasoljuk, hogy az előítéletesség csökkentését célzó szakpolitikai intézkedések olyan hatékony gazdasági intézkedésekkel párosuljanak, melyek hatékonyan és nagymértékben képesek csökkenteni a fiatalok munkanélküliségét, a gyermekszegénységet, valamint a növekvő roma populáció körében kialakuló tömeges depriváltságot.

Amint arra e szakpolitikai összefoglaló harmadik, „Elemzések és megállapítások” című részében már rámutattunk, habár a fiatalok mindkét kutatási helyszínen erőteljesen érdeklődnek az országos és a helyi kérdések iránt, mégis:

- az a véleményük, hogy a politikusok korruptak és nem törődnek velük;
- a legtöbb fiatal nem megy el szavazni;
- a politikai részvétel jelenlegi intézményeit nem tekintik érdemesnek arra, hogy megbízzanak bennük.

Az interakció demokratikus normáinak elsajátítására lehetőséget adó, kevésbé formális politikai tevékenységekben való rendkívül alacsony részvételük eredményeként

- a jelenlegi politikai rendszer a fiatalok szemében nagymértékű demokratikus deficittel bír;
- a demokratikus politikai szocializáció területén rendkívül komoly hiányosságok állnak fenn.

A MYPLACE-kutatás eredményei azt jelzik, hogy ez a két tényező az alapvető oka annak, hogy a nemzeti radikalizmus gondolatai egyre növekvő népszerűsége tesznek szert a fiatalok körében. Ugyancsak e két tényező jelölhető meg a Jobbik Magyarországért Mozgalom erősödő népszerűségének legfőbb okaként. A fiatalok demokratikus értékekhez való vonzódásának erősítése érdekében az alábbi intézkedéseket javasoljuk:

- Olyan szakpolitikai intézkedések bevezetését, amelyek eredményeképpen növekszik fiatal emberek egymással való interakciójának gyakorisága önkéntes alapon létrehozott szervezetekben.

Az önkéntes alapon létrehozott szervezetekben való tagság fiatalok számára való vonzóvá tétele érdekében azt javasoljuk, hogy:

- Szakpolitikai intézkedések kidolgozásakor az önkéntes alapon létrehozott civil szervezetek több lehetőséget kell kapjanak a döntéshozatali folyamatokban való részvételre.
- Helyi, regionális és országos kormányzatok a fiatalok életét alapvetően érintő döntések meghozatalakor kötelesek legyenek a fiatalokat döntéshozatali folyamatokban való részvételéhez megfelelő formákat biztosítani.

2. A FIATALOK FORMÁLIS ÉS KEVÉSBÉ FORMÁLIS POLITIKAI AKTIVITÁSÁNAK, RÉSZVÉTELÉNEK FOKOZÁSA, VALAMINT A FORMÁLIS ÉS KEVÉSBÉ FORMÁLIS POLITIKAI SZFÉRÁBAN FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK FIATALOK ÁLTAL TÖRTÉNŐ ÉRTELMEZÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSE ÉRDEKÉBEN JAVASOLT SZAKPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK

Az alkotmányos demokratikus rendszer és a piacgazdaság bevezetése után eltelt 24 év alatt a magyar ifjúsági szervezetek munkájukat olyan környezetben voltak kénytelenek végezni, melyet az állandó reformálás, az intézmények állandó átalakítása, feladataiknak állandóan változó meghatározása, a különböző kormányzati intézmények felhatalmazásának és felelősségének állandó változása, s nem utolsósorban intézményi szinten megnyilvánuló erőteljes pártpolitikai érdekek határoztak meg. A fiatalok részvételének növelése érdekében a következőket javasoljuk:

- A fiatalokat érintő kérdéseket el kell szigetelni pártpolitikai és potenciális politikai kérdésektől és változásoktól. Ennek eredményeképpen ifjúsági szervezetek számára lehetőség nyílna arra, hogy részt vegyenek döntéshozatali folyamatokban, s nemzetközi hálózatokban való részvételre is lehetőséget kaphatnának.
- Rendszeres konzultációkat helyi szinten.

Tekintetbe kell vennünk azonban azt is, hogy még ha a részvételre lehetőséget adó struktúrák jelen vannak és működnek is, az érdemi részvétel a fiataloktól és a hatalom struktúráiban tevékenykedő felnőtt szereplőktől egyaránt elkötelezettséget, képességeket és jártasságokat kíván meg. Az érdemi részvételhez elengedhetetlen elkötelezettség, a megfelelő képességek és jártasságok megszerzése érdekében javasoljuk:

- Hasznos információkat tartalmazó információs anyagok elkészítését és ezek helyi önkormányzatokhoz, iskolákhoz és ifjúsági intézményekhez való eljuttatását. Ezek az anyagok hasznos útmutatással szolgálhatnak a hatóságok számára: informálhatnak őket arról, hogy hogyan kell a sikeres részvétel feltételeit megteremteni, s ugyanakkor arra is bátoríthatná őket, hogy ennek megteremtése érdekében hatékony projekteket indítsanak el. Másrészt ezek az anyagok a fiatalokat is tájékoztathatnák arról, hogy milyen részvételi lehetőségek állnak rendelkezésükre.
- Az aktív állampolgári lét megvalósítását elősegítő különleges képzés elindítását mindkét fél számára.

Az aktív állampolgári tevékenység több mint civil szervezetekben való egyszerű tagság, több mint a meglevő struktúrák egyszerű használata. A fiatalok életével kapcsolatos számos közéleti területen a részvétel lehetőségeinek tágítása érdekében javasoljuk:

- azok, akik hatalmi döntéshozatali helyzetben vannak, vegyék tekintetbe, hogy az új infokommunikációs technikák használatával a részvétel új lehetőségei nyílnak meg;
- más országokban már bevált jó gyakorlatok megvizsgálását és adaptálását.

3. SZAKPOLITIKAI JAVASLAT AZ ERŐSÖDŐ MEGSZORÍTÓ PROGRAMOKKAL ÉS SZŰKÜLŐ SZOLGÁLTATÁSOKKAL JELLEMEZHETŐ KÖRNYEZETBEN A FIATALOK OKTATÁSÁNAK ÉS FOGLALKOZTATÁSI HELYZETÉBEN BEKÖVETKEZETT NEGATÍV VÁLTOZÁSOK ÁLTAL GENERÁLT PROBLÉMÁK KEZELÉSÉRE

A jelenlegi, a fiatalok külföldre történő vándorlását mesterségesen nehezíteni kívánó kormányzati intézkedések helyett javaslatunk a következők:

- Olyan szakpolitikai intézkedések bevezetése, melynek célja, hogy a fiatalok számára Magyarországon kedvezőbb munkavállalási lehetőségek nyíljanak. Ennek érdekében javasoljuk a bérekre és a munkára nehezedő adóterhek további csökkentését. Javasoljuk azt, hogy a vállalatok fiatalok foglalkoztatásakor jelentős adókedvezményben részesülhessenek.

A fiatalok foglalkoztatottságának növeléséhez javasoljuk:

- Az oktatásra, képzésre és tudományos kutatásra fordítandó közpénzek jelentős mértékű növelését annak érdekében, hogy nagyobb számú magyar fiatal tanulhasson felsőoktatási intézményben és tehessen szert a munkaerőpiacon keresett jártasságokra és képességekre.

A nemzetközi kutatási paraméterei

A MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement – FP7-266831)

- Négyéves, 7,9 millió € összegű, az Európai Közösségek által finanszírozott kutatás.
- Annak feltárásával foglalkozik, hogy fiatalok civil, politikai és társadalmi részvételét hogyan alakítják az európai totalitarizmus és populizmus (múltbeli, jelenbeli és jövőbeli) árnyai.

A MYPLACE a survey-adatgyűjtés és elemzés, az interjúkészítés és az etnográfiai kutatási módszerek egyedülálló kombinálásával olyan új, páneurópai kutatható adattömeget képes összegyűjteni, melynek elemzésével nemcsak a részvétel szintjeiről nyerhetünk információt, hanem arról is, hogy a fiatalok milyen értelmet tulajdonítanak ennek:

- A múlt értelmezése (a történelmi emlékezet konstruálása és átadása) fókuszcsoporthoz és kb. 30 db intergenerációs interjú segítségével (második munkacsomag).
- A fiatalok részvételének felmérése 14 országban 18 000 válaszadóra alapozott survey-módszer alkalmazásával (negyedik munkacsomag).
- E részvétel értelmezése 900, a survey-t követő mélyinterjú alkalmazásával (**ötödik** munkacsomag)
- A fiatalok aktivitásának értelmezése legalább 42 etnográfiai esettanulmány elemzésével (hetedik munkacsomag).

A MYPLACE kutatás rendkívül nagyméretű és gazdag adatsorra alapozott információt nyújt *fiatalok attitűdjeiről és hiedelmeiről – különösképpen a szélsőjobboldali és populista ideológiákkal kapcsolatosan. Gyakorlatilag azonban a fiataloknak az osztályokkal, a xenofóbiával, a rasszizmussal, az oktatással, a demokratikus folyamatokba helyezett bizalmával, s a társadalmi és*

politikai kirekesztettséggel kapcsolatos nézeteiről és attitűdjéről is ugyanilyen mértékben nyújt információt. Adatelemzésünk előrehaladásával üdvözlünk minden olyan lehetőséget, mely arra adna alkalmat számunkra, hogy olyan szakpolitika-alakítókkal dolgozzunk együtt, akiknek felkeltettük érdeklődését.

További információ: admin@fp7-myplace.eu

A KUTATÁS RÉSZTVEVŐI

A projekt neve	<i>Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement (MYPLACE)</i>
Koordinátor	Hilary Pilkington professzor, University of Manchester, Egyesült Királyság hilary.pilkington@manchester.ac.uk

Konzorcium	Kaukázusi Kutatási Források Központja Tbiliszi, Grúzia Centro Investigacao e Estudos de Sociologia Lisszabon, Portugália Daugavpils Universitate Daugavpils, Lettország Debreceni Egyetem Debrecen, Magyarország Friedrich-Schiller Universitaet Jena Jéna, Németország Institut Drustvenih Znanost Ivo Pilar Zágráb, Horvátország Manchester Metropolitan University Manchester, Egyesült Királyság Panteion University of Social and Political Sciences Athén, Görögország ‘Régió’ Kutatási és Fejlesztési Központ, Uljanovszki Állami Egyetem Uljanovszk, Oroszország Syddansk Universitet Sønderborg, Dánia Tallinn University Tallinn, Észtország The University of Manchester Manchester, Egyesült Királyság The University of Warwick Coventry, Egyesült Királyság Universitaet Bremen Bréma, Németország Universitat Pompeu Fabra Barcelona, Spanyolország University of Eastern Finland Kuopio, Finnország
------------	---

Pénzügyi keret	Az Európai Unió FP7 Kutatási Keretprogramja – együttműködés keretében megvalósuló projekttevékenység SSH-2010-5.1-1: „Demokrácia és a totalitarizmus és populizmus árnyai: európai tapasztalatok”
Időtartam	2011. június–2015. május (48 hónap).
Költségvetés	EU hozzájárulás: 7 994 463 €.
Weboldal	www.fp7-myplace.eu
További információ	Kapcsolat: Martin Price (projektmenedzser) – admin@fp7-myplace.eu
További anyagok	2.1. Jelentés: Országspecifikus kutatási jelentések a diskurzusok előállításáról (az Európai Bizottság és a MYPLACE weboldal által történő publikálás feldolgozási fázisban van). 4.5. Jelentés: Országspecifikus kutatási jelentések, melyek rávilágítanak helyi történelmi és kulturális tényezőkre, s melyekben a két vizsgálati régió összehasonlítása történik meg. 5.3. Jelentés: Országspecifikus kutatási jelentések az interjúk elemzésének eredményeiről Valamennyi megjelentetett kutatási jelentés elérhető ezen a címen: http://www.fp7-myplace.eu/deliverables.php

Irodalom

Bauer, Béla – Szabó, Andrea (eds.) (2009): Youth 2008. Flash report. Budapest: Institute for Social Policy and Labour

Nemi különbségek a felsőoktatási hallgatók önkéntes munkájában

FÉNYES HAJNALKA

Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

Kutatásunkban a felsőoktatási hallgatók önkéntességének nemi különbségeit vizsgáljuk két adatbázis eredményei alapján. Napjainkban a felsőoktatási hallgatók körében egyre népszerűbb az önkéntes munka, és a tradicionális önkéntesség mellett megjelent az életrajzba beírható, munkatapasztalat-szerző önkéntesség is (Handy et al. 2010). Az önkéntesség segíti a diákok szakmai fejlődését, tanulmányi előrehaladását, fejleszti az életben szükséges készségeket (pl. munkára szocializál, és főleg az új típusú önkénteseknek később könnyebb az elhelyezkedés), valamint fejleszti az állampolgári tudatosságot és felelősségvállalást is, és ennyiben felsőoktatási eredményességi mutatónak is tekinthető (Astin, Sax 1998, Hesser 1995, Eyler – Giles – Braxton 1997, Mabry 1998).

Az önkéntesség nemi különbségeivel a felsőoktatásban kevesen foglalkoznak. Hazai felnőtt lakossági vizsgálatok (Bartal 2010) szerint általában nincs különbség nemenként az önkéntesség gyakoriságában, de a nők körében gyakoribb lehet a tradicionális önkéntes munka. Kimutatható az is, hogy a vallásosság növeli az önkéntes aktivitást (Fényes – Pusztai 2012), és mivel a felsőoktatási hallgatók között a nők a vallásosabbak, körükben gyakoribb lehet az önkéntesség is. Viszont a jobb társadalmi háttérűek is gyakrabban önkénteskednek a szakirodalom szerint (Bartal 2010) és mivel a felsőoktatási hallgatók körében éppen a fiúknak jobb a társadalmi háttér (lásd Fényes 2010), így a két hatás semlegesítheti egymást.

Czike és Kuti 2006-os eredményei szerint a felnőttek körében a feltételezésekkel ellentétben éppen a férfiak önkénteskedtek gyakrabban. A nők segítő attitűdje nemcsak az önkéntességükben jelenik meg, hanem a hagyományos nemi munkamegosztás következtében, a családban lévő feladataikban is. Kimutatható az is, hogy a nők és férfiak önkéntességének területi megoszlása jelentősen eltér. A nők jóval nagyobb arányban önkénteskednek a szociális vagy ahhoz köthető területeken (oktatás, egészségügy, adománygyűjtés), míg a férfiak nagyobb arányban töltenek be vezető tisztséget civil szervezetekben és pártokban. A férfiak és nők önkéntességének motivációi is különböznek. A nőkre jellemző a családi indíttatás, a segítség által okozott jó érzés, az önismeret fejlődése, a férfiakat pedig a megfelelő munkahely megtalálása vagy a környezet szebbé tétele vezérli inkább (Czike, Kuti 2006).

A KSH 2012-es adatai szerint (www.ksh.hu) nincs jelentős különbség az önkéntesség mértékében a férfiak és nők között. Kimutatható azonban, hogy a nők a szociális szférában, oktatásban, a fogyatékosok segítésében, egyházzal kapcsolatos tevékenységekben és adminisztratív területeken felülreprezentáltak, a férfiak pedig a ház körüli tevékenységekben, közbiztonságban, katasztrófaelhárításban, településfejlesztésben és környezetvédelemben. Újszerű jelenség,

hogy a nők a korábban tipikus férfias területeken (pl. civil szervezetek, pártok vezető tisztségeiben) utolérrik a férfiakat.

Elméleti háttér és hipotézisek

A felsőoktatási hallgatók önkéntes munkája viszonylag új jelenség Közép-Kelet-Európában. Az önkéntes tevékenység közös elemei: a nem kötelező jelleg, az, hogy mások (egyének, szervezetek vagy az egész társadalom) érdekében történik, nem fizetett tevékenység és általában szervezett keretek között folyik (Wilson 2000, Chaan – Amroffell 1994, Handy et al. 2010, Dekker – Halman 2003).

Az önkéntesség motivációi lehetnek altruista, instrumentális (egoista) és vegyes motivációk. A tradicionális önkéntesség altruista motivációkra épül (jó másokon segíteni), és fontos benne a szociális interakció és a közösség. A modern önkéntesség motivációi között találjuk a karrierépítést, a személyes és szakmai fejlődés igényét, a szabadidő hasznos eltöltésének, a kapcsolatépítésnek és a munkatapasztalat szerzésének szándékát (Perpék 2012, Czike – Kuti 2006).

A felsőoktatási hallgatók körében népszerű az életrajzba beírható, munkatapasztalat-szerző önkéntesség. Ennél a típusnál a fiatalok az önkéntességgel szerzett kulturális és kapcsolati tőkét később (a munkavállaláskor) anyagi tőkévé konvertálják. Azokban az országokban (pl. USA, Kanada), ahol az önkéntesség erős pozitív jelzés a munkáltatók felé, egyre több fiatal lesz önkéntes (Handy et al. 2010). Emellett Inglehart (2003) eredményei szerint az önkéntesség napjainkban nem csökken, ugyanakkor a fiatalok új, rugalmasabb, kevésbé állandó szervezeti keretek között végeznek önkéntes tevékenységet (például karitatív és sport szervezetekben).

A közép-európai országokban az új típusú önkéntességet viszonylag kevesen vizsgálták. Stefanescu és Osvat (2011) a Nagyvárad Állami Egyetem szociális területen tanuló hallgatói körében végzett kismintás vizsgálatában a fiatalok önkéntességének motivációit két csoportba sorolta. Az önérdekű, szakmai tapasztalatszerző motivációk (pl. kapcsolatépítés, hasonló érdeklődésű körűekkel való találkozás, a szabadidő hasznos eltöltése, sport és kulturális aktivitások tanulása és végzése, információszerzés, készségfejlesztés, könnyebb munkához jutás) és az altruista motivációk (hogy hasznos legyen a társadalomnak, másokért cselekszik, a saját és mások jogainak és érdekeinek védelme). Eredményeik szerint Romániában az új típusú motivációk gyakrabban fordultak elő, azaz fontos volt a diákok számára a szakmai tudás- és tapasztalatszerzés, a kapcsolatépítés és a szervezet jobb megismerése, míg a régi típusú motivációk kevésbé voltak jellemzőek rájuk (Stefanescu – Osvat 2011).

Számos nemzetközi kutatás kimutatta, hogy a társadalmi-demográfiai háttérváltozók kevésbé hatnak az önkéntesség előfordulására, mint a vallásosság vagy az értékek. Bartal (2010) eredményei szerint Magyarországon a felnőtt lakosság körében a vallásosság növelte az önkéntesség gyakoriságát. Voicu és Voicu (2003) romániai adatai szerint pedig a vallásos közösséghez tartozás növelte elsősorban az önkéntességet és nem a személyes vallásgyakorlat (pl. a rendszeres imádkozás).

Hipotézisünk szerint a felsőoktatásban tanuló nők és férfiak hasonló arányban végeznek önkéntes munkát tanulmányaik alatt. (Ez az eredmény kissé módosulhat, ha figyelembe vesszük regressziós modelljeinkben a társadalmi háttér és a vallásosság különbségeit is a változók lépéscsozatos bevonása során.) Második hipotézisünk szerint a hallgatóknak körében gyakoribb lehet a tradicionális típusú önkéntesség, a férfiakra pedig inkább az új típusú önkéntesség a jellemző.

Adatok és kutatási módszerek

Kutatásunkban egy 2010-es és egy 2012-es adatbázis adatait használtuk fel. Az első a Campus-lét kutatás (OTKA, K-818585) online kérdőíves adatbázisa. Az adatfelvétel a Debreceni Egyetem nappali tagozatos hallgatói körében zajlott 2010-ben. A súlyozott adatbázist használtuk (N=2384), mely nemek és karok szerint reprezentatív. A 2012-es adatok a HERD („Higher Education for Social Cohesion Cooperative Research and Development in a Cross-border Area” – HURO/0901/253/2.2.2.) kutatásból származnak, mely a „partiumi” történelmi régióban zajlott. A minta karok és intézmények szerint reprezentatív, mi csak a magyarországi almintával dolgozunk (N=1295).

Vizsgálatunkban egyszerű megoszlásokat, kereszttáblákat, logisztikus regressziókat és klaszterelemzést futtatunk az SPSS program segítségével.

Eredmények 2010

Korábbi kutatásainkban látható volt, hogy a felsőoktatásban tanuló nőknél szignifikánsan gyakoribb munkamotiváció volt a társadalmilag hasznos munka végzése és a másokon segítség (Fényes 2010). Ennek ellenére a rendszeres önkéntes munkában alig látható különbség nemek szerint 2005-ben és 2010-ben.

1. táblázat. A hallgatók munkavégzése az egyetemi évek alatt nemenként, 2005-ben és 2010-ben (%)¹

	2005		2010	
	Fiúk	Lányok	Fiúk	Lányok
Rendszeres fizetett munka	16,5	11,2	11,2	10,5
Alkalomszerű	33,3	31,2	44,6	38,8
Nem fizetett munka	3,3	2,3	7,1	7,0
Nem dolgozott	46,9	55,3	37,1	43,8

¹ A 2010-es adatok a Campus-lét kutatásból származnak (csak a Debreceni Egyetem hallgatói), a 2005-ös adatok pedig a „Regionális egyetem” kutatásból, ahol a partiumi régió felsőoktatási hallgatóit kérdezték le.

Az eredmények szignifikánsan különböztek nemenként mindkét évben (a Chi-négyzetpróba szerint)

Kimutatható, hogy a rendszeres önkéntes munkát végzők aránya több mint kétszeresére nőtt 2005 és 2010 között, de nemenként alig volt különbség a két adatfelvétel során. Az is látható, hogy a rendszeres önkéntesség viszonylag kis arányban jellemző a diákokra. 2010-es kutatásunkban rákérdeztünk a rendszeres és alkalmi önkéntesek együttes arányára is. Az évente vagy gyakrabban önkénteskedők aránya 26% volt a Debreceni Egyetemen, ami már valamivel magasabb érték.

A továbbiakban az önkéntességre ható tényezőket vizsgáljuk egy regressziós modell keretében, ahol a függő változó az önkéntes munka gyakorisága (0: soha nem volt önkéntes tanulmányai alatt, 1: az alkalmi és rendszeres önkéntes). Ebben a tanulmányban a hatótényezők közül elsősorban a nemi különbségekre koncentrálnak.

2. táblázat. Logisztikus regressziós modell eredményei az önkéntesség előfordulására (az értékváltozók közül csak a szignifikáns hatásokat tüntettük fel) (2010)

	Exp(B)	Sig.
Nem	0,94	0,64
Életkor	0,99	0,78
Apa iskolai végzettsége ²	0,95	0,08
Anya iskolai végzettsége	1,06	0,03
A diák anyagi helyzete ³	1,11	0,00
Településtípus ⁴	0,81	0,07
Vallásosság ⁵	1,47	0,00
Anyagi jólét	0,79	0,00
Boldogság	1,86	0,00
Igaz barátság	1,38	0,01
Élvezetes élet	0,76	0,01
Segítőkészség, másokért cselekvés	1,35	0,00
Szeretetteljes, ragaszkodó, gyöngéd	0,79	0,03

-2*Loglikelihood csökkenése: 6,8%. A hatások szignifikánsak, ha a szign < 0,05.

Hipotézisünkkel összhangban, adataink szerint, ha a társadalmi háttér, a vallás és az értékváltozókat is bevonjuk, nem mutatható szignifikáns különbség a férfi és női hallgatók között az önkéntesség esélyében. Látható az is, hogy az anyák magasabb iskolázottsága, a diák jobb

² Az apa és az anya iskolai végzettségét elvégzett osztályok számával mértük.

³ A diák anyagi helyzetét a tartós fogyasztási cikkek számával mértük.

⁴ Értékei: város vagy falu.

⁵ Értékei: vallásos (a maga módján, vagy egyháziasan), vagy nem vallásos.

anyagi helyzete és a diák vallásossága növelte az önkéntesség esélyét, emellett az értékváltozók egy része szintén növeli, más része viszont csökkenti az önkéntesség esélyét. Itt tehát a nők nagyobb vallásosságának és a felsőoktatásban tanuló férfiak jobb társadalmi háttérének hatása feltehetőleg semlegesítette egymást az önkéntesség vonatkozásában.

3. táblázat. A diákok részvétele egyetemi szervezetekben, 2010-ben, nemeként szignifikáns különbségek (%)

	Férfiak	Nők	
Sportegyesület, klub	19,8	8,2	Férfiak inkább szeretnék
Kulturális csoport	9,3	8,6	Nők inkább szeretnék
Ifjúsági diákszervezet	6,0	5,6	Nők inkább szeretnék
Extrém sportot űző csoport	4,1	1,2	Férfiak inkább szeretnék
Civil szervezet	3,9	2,9	Nők inkább szeretnék
Természet-, állat- és környezetvédelem	3,5	2,8	Nők inkább szeretnék
Politikai szervezet, párt	3,2	1,3	Férfiak inkább szeretnék
Segítő szolgálat, karitatív munka	3,9	7	
Önkéntes szervezet, csoport	4,1	6,3	Nők inkább szeretnék
Lelki és szociális problémák szervezete	1,1	1,5	Nők inkább szeretnék

Az egyetemi szervezetekben való részvétel utalhat esetleges önkéntes munkavégzésre is. A harmadik táblázatból látható, hogy a lányokra inkább a tradicionális önkéntesség a jellemző (segítő szolgálat, karitatív munka, önkéntes szervezeti tagság). A fiúk körében pedig viszonylag népszerű a sport és a kultúra, de a civil szervezetekben, természetvédő csoportokban, politikai szervezetekben is gyakrabban vesznek részt. Az adatok alapján feltehetőleg a nőkre inkább a tradicionális önkéntes munka, míg a férfiakra inkább az elméleti részben bemutatott új típusú önkéntesség lesz a jellemző.

A következőkben az önkéntesség kari különbségeit vizsgáljuk.

4. táblázat. Az önkéntes munkavégzés gyakorisága karonként a Debreceni Egyetemen (%)
(2010, Campus-lét adatbázis)

	Önkéntes munkát		N
	végez	nem végez	
Állam- és Jogtudományi Kar	22,1	77,9	163
Általános Orvostudományi Kar	29,3	70,7	205
Bölcsészettudományi Kar	29,8	70,2	349
Egészségügyi Kar	33,0	67,0	97
Fogorvostudományi Kar	18,7	81,3	32
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar	18,9	81,1	217
Gyermekevelési és Felnőttképzési Kar	44,0	56,0	50
Gyógyszerésztudományi Kar	33,3	66,7	39
Informatikai Kar	19,6	80,4	214
Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Kar	24,5	75,5	147

	Önkéntes munkát		N
	végez	nem végez	
Műszaki Kar	24,1	75,9	249
Népegészségügyi Kar	25,0	75,0	56
Természettudományi és Technológiai Kar	24,2	75,8	367
Zeneművészeti Kar	29,2	70,8	24
Összesen	26,1	73,9	2375

A kar és az önkéntes munkavégzés összefüggése szignifikáns a Chi-négyzet próba adatai szerint.

A negyedik táblázat szerint jóval az átlag feletti önkéntességarány jellemzi a gyermeknevelési és felnőttképzési (Hajdúböszörmény), egészségügyi, bölcsészettudományi, orvosi, zeneművészeti, mezőgazdasági, élelmiszer-tudományi és környezetgazdálkodási, és a gyógyszerészeti kar hallgatóit. Jóval az átlag alatti önkéntesség figyelhető meg az informatikai, agrár, fogorvosi és jogi karokon. Végül átlagos önkéntesség jellemző a közgazdasági, műszaki, népegészségügyi és a természettudományi karokon.

Látható, hogy a tradicionális férfias képzési területeken (műszaki, TTK, informatika) átlagos vagy átlag alatti az önkéntesség. A tradicionális segítő (nőtöbbségű) szakmáknál (óvónő, egészségügyi, orvosi, gyógyszerészeti) viszont átlag feletti az önkéntesség. Azonban korábbi eredményeink szerint nemeként nem volt különbség az önkéntességben. Ennek hátterében az állhat, hogy a „nőtöbbségű” karokon mind a nők, mind a férfiak gyakrabban önkénteskednek (a férfiak „elnőiesednek”, vagy eleve a „nőies” férfiak tanulnak itt), míg a férfitöbbségű karokon tanuló nők is kevésbé önkénteskednek, azaz ebben a vonatkozásban „elférfiasodnak”.

Eredmények 2012

2012-es adataink szerint sincs szignifikáns különbség a férfiak és nők között az önkéntességben (a feltett kérdés az volt, hogy volt-e önkéntes az egyetemi tanulmányai során), pedig az elméleti részben láthattuk, hogy a vallásosság növeli az önkéntesség előfordulását és a nők gyakoribb közösségi vallásgyakorlók (lásd az 5. és 6. táblázatot). Ezt a hatást azonban semlegesítheti, hogy a felsőoktatásban tanuló férfiaknak jobb a társadalmi háttere, és általában a jobb háttérű diákok önkénteskednek gyakrabban.⁶

⁶ Érdekes eredmény, hogy a 2012-es magyar almintában az egyetemi tanulmányaik alatt valaha önkéntesek aránya kisebb (20%), mint 2010-ben (akkor a Debreceni Egyetemen az alkalmi és rendszeres önkéntesek együttes aránya 26% volt). Az eredmény hátterében reményeink szerint nem az önkéntesség népszerűségének csökkenése, hanem az eltérő kérdésfeltevés, illetve az állhat, hogy a két lekérdezés során a diákok mit értettek önkéntesség alatt. Ennek kiderítésére kvalitatív interjúk vizsgálatokat tervezünk a továbbiak során.

5. táblázat. Az önkéntesség előfordulása nemek szerint (HERD 2012)

	Férfiak	Nők
Önkéntes volt	20,4%	21%
Nem volt önkéntes	79,6%	79%
Összesen	382	818

Chi-négyzet nem szignifikáns.

6. táblázat. A vallásos önbesorolás nemek szerint (HERD 2012)

	Férfiak	Nők
Egyházas	10,4%	13,1%
Maga módján	40,7%	45,8%
Nem tudja	9,9%	8%
Nem vallásos	25%	27,2%
Explicite nem vall.	14%	6%
Összesen	364	804

Chi-négyzet*** szignifikáns

A továbbiakban az önkéntesség nemi különbségeit vizsgáljuk most már egy regressziós modell keretében, hogy több változó együttes hatását is vizsgálni tudjuk. A függő változó: végzett-e önkéntes tevékenységet a hallgató tanulmányai során, a magyarázó változók pedig a diák neme, a társadalmi háttér (több változó a diák kulturális és anyagi hátterére) és végül a vallásosság (külön az egyházas és a maga módján vallásos változó). A magyarázó változókat négy lépésben vontuk be, hogy láthassuk az interakciós hatásokat is.

7. táblázat. Logisztikus regressziós modellek az önkéntesség előfordulására, lépcsőzetesen bevonva a változókat⁷ (N=1295, HERD 2012)

	Exp(B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Nem	NS	NS	NS	NS
Apaisk		NS	NS	NS
Anyaisk		NS	NS	NS
ApaoLv		NS	NS	NS
AnyaoLv		1,64**	1,7**	1,66**
Anyprobl (1 igen)			NS	NS

⁷ Függő változó: volt-e önkéntes egyetemi évei alatt, vagy nem. Magyarázó változóink: nem (1: férfi, 0: nő), apaisk és anyaisk (a szülők elvégzett osztályainak száma), apaolv, anyaoLv (1: rendszeresen olvas a szülő, 0: nem), anyprobl (1: vannak anyagi problémák a családban, 0: nincsenek), szülőindex, gyerekindex (tartós fogyasztási cikkekkel való rendelkezés indexe a szülők és a diákok körében 1–10), nyaralás (1: jár nyaralni a család, 0: nem), szubanyagi (az adott országban átlagos családhoz mért anyagi helyzet 1–10), teltip (1: város, 0: község), egyházas (1: a vallásos önbesorolás szerint az egyház tanításait követi, 0: nem), mmvall (1: a vallásos önbesorolás szerint maga módján vallásos, 0: nem).

	Exp(B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Szülőindex			NS	NS
Diákindex			NS	NS
Nyaralás			NS	NS
Szubanyagi			NS	NS
Teltp			NS	NS
Egyházas				2,35***
Mmvall				NS
R^2_L	0%	1,1%	2,1%	3,3%

R^2_L jelöli a modell illeszkedését (-2LL csökkenését százalékban). Exp (B) értékek mellett tüntettük fel a Wald statisztika szignifikanciáját, *** jelöli a 0,000 alatti, ** a 0,001 és 0,01 közötti, * jelöli a 0,01 és 0,05 közötti szignifikanciát.

Legfontosabb eredményünk, hogy a diákok neme nem hat az önkéntességre a többi magyarázó változó bevonása előtt és után sem. A sokat olvasó anyák, illetve az egyházas vallásosság viszont növeli az önkéntesség esélyét. Fényes (2010) kutatásaiból tudjuk, hogy a felsőoktatásba a férfiak jobb háttérrel érkeznek, ami éppen körükben növelheti az önkéntesség esélyét, viszont a lányok közt több az egyházasan vallásos (lásd a 6. táblázatot), ami éppen a lányok önkéntességének esélyét növelheti. A magyarázó változók lépcsőzetes bevonásával azonban a nem hatása végig nem volt szignifikáns, pedig a társadalmi háttérváltozók bevonása után a lányok előnyére számítottunk, a vallásosság változóinak bevonása után pedig arra, hogy csökkenni fog, vagy el fog tűnni a lányok előnye.

A 2012-es kérdőívben rákérdeztünk arra is, ha volt valaki önkéntes tanulmányai alatt, mi motiválta (hat válaszlehetőség közül választhattak az önkéntesek, és több választ is megjelölhettek). A motivációk alapján klaszterelemzést végeztünk az SPSS program segítségével.

8. táblázat. Klaszter középpontok (K-means clusters) az önkéntesség motivációi alapján (1: igen 2: nem) (csak akik önkénteskedtek a teljes HERD-mintában N=775), 2012

	Klaszterek		
	Mix	trad	Mix2
Életrajzba beírható	1,00	1,89	2,00
Munkatapasztalat	1,03	1,65	1,05
Barátok, ismerősök szerzése	1,05	1,81	1,01
Másokon segíteni	1,09	1,22	1,05
Szabadidő hasznos eltöltése	1,24	1,53	1,30
Nyelvtanulás	1,35	1,93	1,46
N	259	220	296

Az első klaszterben az összes felsorolt motiváció fontos volt (mix), a második klaszterben csak a segítsek másokon motiváció, így ez a tradicionális önkéntes csoport, és végül a harmadik klaszterben az életrajzba beírhatóságon kívül az összes motiváció fontos volt (mix2). A három klaszterben az önkéntesek viszonylag egyenletesen helyezkednek el, bár csak 220-an voltak a tisztán tradicionális önkéntesek (a többiek motivációja vegyes volt). Látható az is, hogy a másokon való segítség az összes önkéntesnek fontos volt, tehát tisztán új típusú önkénteseket nem találtunk.

A továbbiakban kíváncsiak voltunk, vajon a lányokra jellemző-e inkább a tisztán tradicionális önkéntesség (2. klaszter), vagy éppen sincs nemi különbség.

9. táblázat. Az önkéntesség motivációinak eltérése a nők és férfiak között, csak a magyar önkéntesek almintája.
(HERD 2012, N= 250)

	Mix	Trad	Mix2	Összesen
Nők	30,2%	33,1%	36,6%	172
Férfiak	21,8%	34,6%	43,6%	78

Chi-négyzet NS

Adataink szerint a nemek aránya nem tért el szignifikánsan a három klaszterben, sőt a tisztán tradicionális motívumok (2. klaszter) a férfiaknál árnyalatnyit gyakoribbak, hipotézisünk tehát nem igazolódott.

Összegzés

2005-ös kutatásunk szerint a nőknél szignifikánsan gyakoribb munkamotiváció a társadalmilag hasznos munka végzése és a másokon segítség. A 2010-es Campus-lét kutatás eredményei szerint az is kimutatható, hogy a rendszeres segítő szolgálat (karitatív munka) és önkéntes csoporttagság szignifikánsan gyakoribb a lányoknál. Emellett 2010-ben a tradicionális férfias képzési területeken (műszaki, TTK, informatika) átlagos vagy átlag alatti az önkéntesség, viszont a tradicionális segítő szakmáknál, ahol nőtöbbség van (óvónő, egészségügyi, orvosi, gyógyszerészeti) átlag feletti az önkéntesség. A szakirodalom és a mi kutatásunk eredményei szerint is azonban az önkéntesség nem gyakoribb a nők körében. 2010-es és 2012-es kutatás logisztikus regressziós modelljeink alapján a nem hatása nem szignifikáns a társadalmi háttér és a vallásosság bevonása előtt és után sem, ami összhangban van hipotézisünkkel. A 2012-es kutatásunkban rákérdeztünk az önkéntesség okaira is. Hipotézisünkkel szemben a nemek aránya nem tért el szignifikánsan az önkéntesség motivációi alapján képzett klaszterekben. A lányokra is inkább a vegyes motivációk voltak a jellemzők, a tisztán tradicionális motiváció (a másokon segítség) mellett más szempontok (pl. a munkatapasztalat-szerzés) is szerepet játszottak önkéntes munkavégzésük során, talán fiatal koruk miatt. Emellett fontos eredmény, hogy tisztán új típusú motivációs csoport nem volt a diákok körében (ahol a fiúk túlsúlyát vártuk volna), a másokon való segítség az összes önkéntesnek fontos volt.

Irodalom

- Astin, Alexander – Sax, Linda (1998): How Undergraduates Are Affected by Service participation. *Journal of College Student Development* Vol. 39, No 3. 251–263.
- Bartal Anna Mária (2010): Élnek köztünk boldog emberek is... – a magyar önkéntesek és nem-önkéntesek jellemzői a 2008. évi Európai Értékrend Vizsgálat tükrében. In: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei. Budapest, OCIPE Magyarország, Faludi Ferenc Akadémia, 143–186.
- Cnaan, Ram – Amroffell, Laura (1994): Mapping Volunteer Activity. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23 (4): 335–351.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótekonyság és társadalmi integráció. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport Egyesület, Önkéntes Központ Alapítvány
- Dekker, Paul – Halman, Loek (ed.) (2003): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow
- Eyler, Janet – Giles Dwight – Braxton, John (1997): The impact of service-learning on college students. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 4: 5–15.
- Fényes Hajnalka (2010): A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása? Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Fényes, Hajnalka – Pusztai, Gabriella (2012): Religiosity and Volunteering among Higher Education Students in the Partium Region. In: Györgyi Zoltán – Nagy Zoltán (eds.): *Students in a Cross-Border Region. Higher Education for Regional Social Cohesion*. Nagyvárad (Oradea, Románia) University of Oradea Press, 147–167.
- Handy, Femida – Cnaan, Ram – Hustinx, Lesley – Kang, Chulhee – Brudney, Jeffrey – Haski-Leventhal, Debbie – Holmes, Kristen – Meijs, Lucas – Pessi, Anne Birgitta – Ranade, Bhagyashree – Yamauchi, Naoto – Zrinscak, Sinisa (2010): A Cross-Cultural Examination of Student Volunteering: Is It All About Résumé Building? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 3: 498–523.
- Hesser, Garry (1995). Faculty assessment of student learning: Outcomes attributed to service-learning and evidence of changes in faculty attitudes about experiential education. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2: 33–42.
- Inglehart, Ronald (2003): Modernization and Volunteering. In Dekker, Paul – Halman, Loek (eds.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow, Kluwer Academic/Plenum Publishers. 55–70.
- Mabry, Beth (1998). Pedagogical variations in service learning and student outcomes: How time, contact and reflection matter. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 5: 32–47.

- Perpék, Éva (2012): Formal and informal Volunteering in Hungary, Similarities and Differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 1. 59–80.
- Stefanescu, Florica – Osvat, Claudia (2011): Volunteer Landmarks among College Students. *The Yearbook of the „Gh. Zane” Institute of Economic Reserches*. 01/2011, 20 (2): 139–149.
- Voicu, Malina – Voicu, Bodgan (2003): Volunteering in Romania: A Rara Avis. In: Dekker, Paul – Halman, Loek (2003) (ed.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow. 143–160.
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26: 215–240.

The Controversy Surrounding the Intercountry Adoption

FANNI MURÁNYI

Eötvös Loránd University (ELTE) Faculty of Law

The purpose of this article is to identify characteristics of the legal framework of intercountry adoption. This study is specifically concerned with the international and Hungarian legislation.

In the first part, the international conventions and the Hungarian rules are presented. These show that a considerable progress has been made in the last century in law-making.

A short statistical analysis illustrates the role of Hungary in intercountry adoption.

The final section considers possible risks and abuses in the process: exploitation, family tracing, loss of cultural heritage, over-representation Roma children, debate over closed or open adoption and adoption agencies.

On the basis of the results of this study, it can be concluded that the intercountry adoption gives rise to a great debate and serious cause for complaining about abuses which weaken the children's rights.

This dissertation hopes to offer a comprehensive view on the advantages and challenges of intercountry adoption.

I. Introduction

I chose the presentation of the legal framework of intercountry adoption as a dissertation topic. Unfortunately, the issue of children's rights did not achieve an appropriate prominence in the education during my university years. However, I believe – as the CRC says – that the children are a vulnerable group, they have particular rights. The society has to recognize their special need for protection and help them expand their opportunities to reach their full potential.

My dissertation topic was inspired by a workshop held on March 31 2011 of the “Gyermekjogi Kör” formed by the law students of the University Eötvös Loránd. Considering the increasing trend of families consisting different nationalities, it is essential to know the international standards for an early career researcher.

This paper tries to analyze whether the legal framework helps the regulation of intercountry adoption, the tension between the theory and the practice and the most relevant issues threatening the best interest of the child.

First of all, I present the forms of appearance of intercountry adoption. The most relevant primary sources of international law are the United Nations Convention on the Rights of the Child (hereinafter referred to as CRC) and The Hague Convention on the Protection of Children

and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption (hereinafter referred to as Hague Convention). In Hungary, the Act V of 2013 on the new Civil Code (hereinafter referred to as the new Civil Code) and the Government Decree No. 149/1997. on Guardianship Authority and Child Protection and Guardianship Proceedings (hereinafter referred to as Government Decree on Child Protection) contain the most relevant provisions in this topic.

After looking at how intercountry adoption is regulated under the international and Hungarian law today, a few statistical data might be of interest.

The intercountry adoption of children in a broad sense involves a variety of bad practices. The exploitation, family tracing, loss of cultural heritage, over-representation Roma children, debate over closed or open adoption and adoption agencies are the most popular problems which have to be addressed within this context.

II. Terminology of intercountry adoption

According to the Article 20 of the CRC, every child who is temporarily or permanently deprived of his or her family environment, or in whose own best interests cannot be allowed to remain in that environment, shall be entitled to special protection and assistance provided by the State. This care could include foster placement, kafalah of Islamic law, adoption or if necessary, placement in suitable institutions for the care of children. The CRC defines the intercountry adoption as an alternative means of child's care, if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family or cannot in any suitable manner be cared for in the child's country of origin. The CRC highlights that the child concerned by intercountry adoption enjoys safeguards and standards equivalent to those existing in the case of national adoption.

The preamble of the Hague Convention recognises that intercountry adoption may offer the advantage of a permanent family to a child for whom a suitable family cannot be found in his or her State of origin. The Hague Convention shall apply – so this is the definition for the intercountry adoption – where a child habitually resident in one Contracting State (“the State of origin”) has been, is being, or is to be moved to another Contracting State (“the receiving State”) either after his or her adoption in the State of origin by spouses or a person habitually resident in the receiving State, or for the purposes of such an adoption in the receiving State or in the State of origin.

The old Hungarian Family Law Act did not expressly give the definition for the intercountry adoption. However, the Section 4:129 of the new Civil Code remedied this omission by expressing that intercountry adoption occurs when the child moves permanently to another country in consequence of the adoption, irrespectively of the adoptive parent's nationality and apart from the fact that the child's citizenship is changed.

Considering the definitions of the international conventions, the intercountry adoption is a subsidiary solution, because it only occurs if the national adoption is not successful. The relation between the national and intercountry adoption is characterized by the Section 4:129 of the new Civil Code. The intercountry adoption of a child is only allowed if the measures taken for the national adoption have failed.

The history of the adoptions suggests that the wide spread of intercountry adoption began in the 1950s, after the Korean War and was initially organised by religious groups. The number of intercountry adoptions has increased from the 1960s and more and more international efforts have been taken on the transparency of the procedures. Since the mid-1990s, the number of intercountry adoptions has almost doubled each year, from 22000 cases in 1995 to under 40 000 in 2006¹.

III. Possibility of the intercountry adoption

The possibility of the intercountry adoption gives rise to a great debate. However, most of the experts agree that the intercountry adoption may offer the advantage of a permanent family to a child for who a family in his/her country of origin cannot be found.

The UNICEF cultivated a policy position on the intercountry adoption in 2007². Guiding the UNICEF's work, the CRC states that every child has the right to know and be cared for by his or her family and to grow up in a family environment. Recognising this, and the value and importance of families, they need assistance to care about their children's rights. Despite this assistance, when a child's family is unavailable, unable or unwilling to care for his/her, the family-based solutions should be sought to enable the child to grow up in a supportive environment. Intercountry adoption is one among of these options. According to the UNICEF, for those children, who cannot be placed in a family setting in their country of origin, the intercountry adoption may be the best solution.

Relating to the practice of intercountry adoption, there are the donor countries (for example Guatemala, China, the Central and Eastern European countries and many African countries), who cannot organise the internal adoption of adoptable children due to their economic situation, their national practice or during war, famine or natural disasters (Rétiné 2011).

Most of the host countries (such as the Scandinavian countries and the Netherlands) are more likely to adopt disabled children. Their health and education systems are sufficiently developed to integrate these children into society and these adopting families have different motivations. Generally the parents decide to adopt, because they cannot have a biological child (for example in Hungary), but the parents of the host countries have an intention to adopt to help. The host families often adopt after having already biological child/children, so it is less considered as a taboo (Hegedüs 2005).

¹ A Save the children iránymutatása a nemzetközi örökbefogadásokkal kapcsolatban (The policy brief on intercountry adoption of the Save the children), 2010. www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/International_Adoption_FEBC_edit_18_01_10_1.pdf (Viewed 22 April 2013.)

² Az UNICEF állásfoglalása a nemzetközi örökbefogadásról (The UNICEF's position on intercountry adoption), 2007. www.unicef.org/media/media_41118.html. (Viewed 22 April 2013.)

IV. “The Bible of the children’s rights”, the Convention on the Rights of the Child

In 1900, a Swedish schoolmistress, Ellen Key wrote the bestseller “The century of the child” where she proposed that the twentieth century would be the children’s world³.

Unfortunately, the children’s rights are still being violated, but considerable progress has been made in the last century. As the first series of children’s rights provisions, the Geneva Declaration of the rights of the Child is drafted by the Save the children founder, Eglantyne Jebb in 1923. On 20 November 1959 (this date has been adopted as the Universal Children’s Day), the United Nations General Assembly adopted the Declaration of the Rights of the Child, which consisted of specific rights (for example the right to a name). During the 1970s, the United Nations set priorities for satisfying the children’s needs. On 20 November 1989, the Convention on the Rights of the Child was adopted by the United Nations General Assembly and it came into force on 2 September 1990, after it was ratified by twenty nations.

It is worth mentioning that this document has been ratified by every member of the United Nations except Somalia, South Sudan and the United States. Hungary promulgated the CRC by Act LXVI of 1991.

By signing the CRC, State Parties shall take all appropriate measures to ensure the guarantees and promotion of the rights set forth in the CRC. Contrary to adults, the children do not have the tools for enforcing their rights⁴.

According to Article 44, the State Parties make reports every five years on the measures they have adopted which give effect to the children’s rights and on the progress made on the enjoyment of these rights. Hungary submitted a report in 1998, 2006 and in 2013 to the Committee on the Rights of the Child. These reports may include an alternative view in the form of a shadow report. In September 2011, I participated in the edition of the Hungarian Alternative Report.

Article 3 contains the guiding principle of the CRC: the best interest of the child shall be a primary consideration.

The CRC emphasized the role of the family, as the most important unit of society. This is reflected by Article 9, which states that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when such separation is necessary for the best interests of the child.

The CRC sets out minimum requirements related to the system of adoption.

The point (a) of Article 21 highlights that the adoption of a child is authorized only by competent authorities who determine that the adoption is permissible. Regulating the process of intercountry adoption, the Government Decree on Child Protection serves the purpose of compliance with the CRC.

The point (b) recognizes the intercountry adoption as an alternative means of child’s care, if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family or cannot in any suitable manner

³ A 20. éves Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény (The 20-year-old Convention on the Rights of the Child), 2009. www.ncsszi.hu/download.php?file_id=1112. (Viewed 22 April 2013.)

⁴ A 20. éves Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény (The 20-year-old Convention on the Rights of the Child), 2009. www.ncsszi.hu/download.php?file_id=1112. (Viewed 22 April 2013.)

be cared for in the child's country of origin. According to the principle of subsidiarity, the intercountry adoption shall be the last solution. The priority should be given to measures enabling the child to remain in the care of his/her biological family (Herczog 2007).

The point (d) calls attention to the measures to ensure that the placement does not result in improper financial gain for those involved in it. In addition, Article 35 requires that States Parties shall take all appropriate national, bilateral and multilateral measures to prevent the abduction of, the sale of or traffic in children for any purpose or in any form. This principle is affirmed by the Hague Convention as well. Its Article 32 states that no one shall derive improper financial or other gain from an activity related to an intercountry adoption. Profiting from intercountry adoption is not allowed in Hungary neither. The Section 4:130 of the new Civil Code specifies that adoption shall not be authorized if it is likely to result in any financial advantage for the parties, other persons or organizations involved in the process.

In the point (e) the Committee urges actions on promoting the objectives of the CRC by concluding bilateral or multilateral agreements.

V. The basic requirements of the intercountry adoption, the Hague Convention

The main aim of the Hague Convention on the Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption is to establish safeguards to ensure that intercountry adoptions take place in the best interests of the child and with the respect for his/her fundamental rights as recognised in international law (Article 1). The Committee welcomes the ratification of the Hague Convention in its conclusions on national reports.

Hungary signed the Hague Convention in 2004 and promulgated it by Act LXXX of 2005.

As it is above-mentioned, the Hague Convention shall apply where a child habitually resident in one Contracting State ("the State of origin") has been, is being, or is to be moved to another Contracting State ("the receiving State") either after his or her adoption in the State of origin by spouses or a person habitually resident in the receiving State, or for the purposes of such an adoption in the receiving State or in the State of origin.

An adoption within the scope of the Hague Conventions shall take place only – among others – if the competent authorities of the State of origin (Article 4)

- have established that the child is adoptable;
- have determined, after possibilities for placement of the child within the State of origin have been given due consideration, that an intercountry adoption is in the child's best interests;
- have ensured that the persons, institutions and authorities whose consent is necessary for adoption, have been counselled as may be necessary and duly informed of the effects of their consent.

An adoption within the scope of the Hague Convention shall take place only if the competent authorities of the receiving State

- have determined that the prospective adoptive parents are eligible and suited to adopt;

- have ensured that the prospective adoptive parents have been counselled as may be necessary;
- have determined that the child is or will be authorised to enter and reside permanently in that State.

The Contracting States shall designate a central authority to discharge the duties which are imposed by the CRC (Article 6). In Hungary, the Ministry of Human Capacities is responsible.

VI. The relevant provisions of the new Hungarian Civil Code

The new Hungarian Civil Code entered into force on 15 March 2014. The new Civil Code introduced some important changes in the field of family law as well. It is a change in principle that the family law was incorporated into the new Civil Code as part of its Book Four on Family law. Before the new Civil Code, the family law rules were regulated in a separate act, in the Act IV of 1952 on Marriage, Family and Guardianship (Family Law Act).

The Book Four on Family law of the new Civil Code regulates the conditions and the legal consequences of the adoption. It defines the adoption as a basis of family relationships in direct line between parent and child (Section 4:97). The law adds that in the adoption process efforts should be made to ensure a degree of continuity in the child's upbringing, with particular regard to his/her family ties, nationality, religion, mother tongue and cultural background (Section 4:120).

The adoptive parent must be a major, be older than the child with minimum 16 years, but not more than 45 years and be in possession of legal capacity. The age difference is not necessary if a relative or the spouse of the adoptive parent adopts the child (Section 4:121).

The debates on the new Civil Code focused on the possibility of adoption by the couples living in a civil or registered partnership (by non-married couples including same sex couples). The Code rejects it, the guardianship authority shall give preference to married adoptive parents (Section 4: 120).

Any person whose parental custody has been terminated by judicial decision, or who has been prohibited from public affairs, and whose child is under foster care cannot adopt a child (Section 4:121). The prohibition of financial gain is expressed by Section 4:130 which states that adoption shall not be authorized if it is likely to result in any financial advantage for the parties, other persons or organizations involved in the adoption process, in excess of their justified expenses.

Unless the adoption of the minor child of the spouse occurs, a child can be adopted if his/her parents are not alive, or if his/her parents are unable to raise him/her. An adopted child can be adopted by the spouse of the adoptive parent during the term of adoption, or by others after the adoptive parent's death (Section 4:123).

It must be highlighted that the new Hungarian law extends the rights of young mothers. Accordingly, no consent is required for adoption from a parent who is legally incompetent for reasons other than being a minor (Section 4:127).

It seems very clearly that being a Hungarian citizen is not a condition for an adoptive parent, neither for an adopted child. A Hungarian child can be adopted by a foreign-born parent and a foreign-born child can be adopted by a Hungarian parent. This fact was confirmed by the ratification of the Hague Convention. The Section 4:129 gives the definition for the intercountry adoption saying that intercountry adoption occurs when the child moves permanently to another country in consequence of the adoption, irrespectively of the adoptive parent's nationality and apart from the fact that the child's citizenship is changed. The intercountry adoption of a child is only allowed if the measures taken for the national adoption have failed.

VII. The role of Hungary in intercountry adoptions

As Hungary ratified the Hague Convention in 2005, the Hungarian central authority (the Ministry of Human Capacities) has managed the application for intercountry adoption since then.

The analysis of the entire database (from 2005 to 2012) is not the aim of my dissertation, as an accurate conclusion cannot be drawn from the lack of knowledge about the legal and institutional changes of the countries of origin and host countries.

According to the data from 2007 published in the archives of Ministry of Human Capacities, 135 children moved abroad by intercountry adoptions⁵. Next to the United States, Norway and Spain, the number of children located in Italy was really high (82 children).

During a national conference (Adoption as a second chance) the data from 2008 and 2009 were provided. In 2008, 86 adopted children from 126, in 2009 84 children from 122 travelled to Italy in the hope of a loving family (Ágoston 2010).

The data from 2011 was given by Zsuzsanna Ágoston, the senior counsellor of the Ministry. The increasing trend did not break, 97 children from 165 moved to Italy.

In 2007, mostly the children from 3 to 6 (53 children), and from 6 to 8 years old found foreign-born adoptive parents⁶.

In 2008 and in 2009 six to ten years old children were mostly presented in the procedures (55 and 66 children) (Ágoston 2010).

According to the Ministry's statistics, in 2011 the number of the children from 3 to 6 years old was the highest in case of intercountry adoption procedures.

The Ministry has determined the quality of the applications since 2009 because of the increasing number of requests sent by foreign-born adoptive parents⁷. In 2009, the experience of the previous years showed that the healthy children under 6 years old or suffering from mild disease were adopted in Hungary.

⁵ Az országos és nemzetközi örökbefogadási nyilvántartás adatai 2007. évben (The database of the national and intercountry adoptions, 2007). www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16503. (Viewed 22 April 2013.)

⁶ Az országos és nemzetközi örökbefogadási nyilvántartás adatai 2007. évben (The database of the national and intercountry adoptions, 2007). www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16503. (Viewed 22 April 2013.)

⁷ Tájékoztató a külföldi örökbefogadók számára (Information for the foreign adoptive parents), 2009. www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16497&articleID=40766&ctag=articlelist&iid=1. (Viewed 22 April 2013.)

The central authority also stated⁸ that from 2009 it had not accepted any applications wishing to adopt a healthy child under 8 years old. The maximum limit of requests sent by an agency is 10 in case of wishing a child older than 8 years old and 5 in case of wishing a child under 8 years old suffering from a disease. As the new Civil Code prescribes that the guardianship authority shall give preference to married adoptive parents (Section 4: 120), the central authority does not accept any application by a single parent.

In 2010 the central authority confirmed that Hungary could offer only diseased children to adopt for foreign-born adoptive parents⁹. From 2010 the authority accepts an application for a child older than 10 years old requested by a single parent.

Italy is indisputably one of the most popular host country in case of intercountry adoptions. Next to it, the parents from Spain, Norway, the United States and the Netherlands are likely to adopt Hungarian children.

During the conference above-mentioned Maria Virgillito, the president of A.S.A. ONLUS (one of the most popular Italian adoption agency) welcomed the Hungarian-Italian relations. In Italy the juvenile court decides on eligibility of the adoptive parents. If the couple meets the general requirements, the court will ask the social services' report. Obtaining the decree of suitability, within one year, the couple have to approach an accredit agency which cooperates with foreign authorities (as the of A.S.A. ONLUS). These agencies handle the entire process and assist the couple with the procedure required by the foreign country. The president explained why the Italian families are so disposed to adopt children. In Sicily, the women usually do not work and have time for raising children. In addition, the families have close relationships, the relatives support the family which facilitates the integration of the minors. According to her, the Hungarian children are having fun in Italy, they can fit in the school environment, because the schools have been prepared for welcoming adopted children (Virgillio 2010).

VIII. Problems with the intercountry adoption

Unfortunately, it is a common point of view that intercountry adoption gives serious cause for complaining about abuses which weakens the best interest of the child. If the legal provisions are insufficient, the child trafficking, the child abduction, the blackmailing and the bribery occur. My dissertation highlights several of these problems where a child can be a potential victim of a procedure.

a. Exploitation

The Committee on the Rights of the Child expressed its worries several times about the lack of protection of the child from the sale of children, child prostitution and child pornography during the adoption procedure (Herczog 2007).

⁸ Tájékoztató a külföldi örökbefogadók számára (Information for the foreign adoptive parents), 2009. www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16497&articleID=40766&ctag=articlelist&iid=1. (Viewed 22 April 2013.)

⁹ Tájékoztató a külföldi örökbefogadók számára (Information for the foreign adoptive parents), 2010. www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16497&articleID=42013&ctag=articlelist&iid=1. (Viewed 22 April 2013.)

Remedying this omission, the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography was published and Hungary ratified it in 2009. Each State Party shall ensure that improperly inducing consent for the adoption of a child in violation of applicable international legal instruments on adoption shall be fully covered under its criminal or penal law.

The adoptive parents of the host countries are more and more determined to adopt a young, healthy child of the same ethnicity. The trend has not changed: there are far more parents wishing to adopt than children like these. As a consequence, the child trafficking is still threatening the lives of children adopted abroad (Saclier 1996).

Albania, Bulgaria and Russia reported that the hospitals involved in illegal adoptions get financial and other support (medical instruments, pills) for cooperating (Neményi 2001).

There are some cases in which a pregnant woman becomes exploited: the mothers are abducted in order to get their newborn child or they are coerced and forced to surrender their babies for adoption purposes. The victims are usually single, vulnerable mothers who are under the pressure to give their child up for adoption. She is convinced by telling her about the disadvantages of being a single mother, the possibility of growing up in a wealthy family, giving false information about their child's death (Neményi 2001).

The ACT (Against Child Trafficking) as an international organisation against trafficking in children for adoption convinced of the importance and necessity of the European Union's work against trafficking¹⁰. They welcomed the strategy on trafficking in human beings (2012), but they have found many missing points in the legislation. The Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims contains a definition for trafficking in human beings (THB). It covers many forms of exploitation such as sexual exploitation, forced labour, removal of organs, forced marriage and illegal adoption. It is the first time that the illegal adoption has been explicitly mentioned as a form of THB. The preamble prescribes that it has to fulfill the constitutive elements of THB. The ACT thinks that the EU is urged to explore the links between the two phenomena. The lack of elaboration of the definitions "illegal adoption" and "exploitation" is one of the missing points of the Directive. Firstly, the regulation of adoption falls within the competition of the national civil law. As a consequence, the definition of illegal adoption differs among Member States. It creates an obstacle to a common approach to prevent and combat trafficking, which is contrary to the aim of the Directive. Secondly – as there is no definition for illegal adoption –, any adoption is legal, if it has been approved by a judge. Becoming the part of the *acquis communautaire*, the ACT recommends that all adoptions which violate the provisions of the CRC should be considered illegal.

b. Family tracing

The child adopted abroad could access information about their biological relations under the Hungarian law.

¹⁰ ACT's commentary on the EU strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings. www.against-childtrafficking.org/wp-content/uploads/ACT-position-strategy-on-trafficking.pdf. (Viewed 22 April 2013.)

According to Section 4: 135 of the new Civil Code, the adoptee has the right to request information from the guardian authority about the following questions: Was he/she adopted?, Does his/her biological parent alive?, Does he/she have any siblings?, Does he/she have access to the identification data of his/her biological parent and sibling (allowed for the child over the age of fourteen)?

A child over the age of fourteen years can submit this request without the permission of his/her legal representative. Before informing the adoptee, the biological parent and the sibling shall be interviewed. If the adoptee is a minor, the adoptive parent or other legal representative shall also be interviewed. If the biological parent is not alive at the time the request referred, his/her identification data can be disclosed to the adopted child, except if he/she already blocked the disclosure of his/her personal data previously. No interview is needed, if the biological parent, the sibling, the adoptive parent or other legal representative cannot be located, or if any insurmountable obstacles exist. The identification data of the biological parent or sibling cannot be released if:

- it was not possible to interview the biological parent, the sibling, the adoptive parent or other legal representative, because they cannot be located, or if any insurmountable obstacles exists;
- the biological parent and the sibling did not permit the disclosure of their identification data;
- it is against the child's best interest, particularly if the custody rights of the child's biological parents were terminated because of his/her wrongful conduct causing injury to or endangering the interest of the child, including the child's physical integrity, mental or moral development.

The Article 7 of the CRC states that the child shall have as far as possible the right to know his or her biological parents.

According to the Article 30 of the Hague Convention, the competent authorities of the Contracting State shall ensure that that the child or his or her representative has access to an information concerning his/her biological parent's identity, if it is permitted by the law of that States. Many Contracting States has made a reservation to this provision of the Hague Convention, referring to the anonymity of the biological parents or the protection of the biological mother.

Zoltán Navratyil has made a research (Navratyil 2012) on the incoherence between the right to know the biological parents (the right of the adoptee) and the protection of personal data (the right of the biological parents).

The new Civil Code protects more the right of the biological parents, because their identification data cannot be released if they did not permit their disclosure.

The decision 57/1991. (XI. 8.) of the Constitutional Court dealt with the right to family tracing correlated with the presumption of paternity. The Court found that the rules violating the child's right to family tracing were unconstitutional. The child's right to family tracing was defined as a part of the personality rights emphasizing the human dignity. The research states that this right can be limited or restricted, but the relevant Section of the new Code Civil denies it. As a result of the study, it is certain that the adoptee has not got any legal instruments if the biological parents refuse to disclose their data. It is really alarming, because – as the practice of the Court shows – the child's right to know their biological parents is a fundamental right.

c. Loss of cultural heritage

Intercountry adoption is really unique, because it takes place when the adoptive parents live in another country and the child has to move to there. Leaving his/her place of birth, the child finds himself/herself in a different social and cultural environment.

The adoptive parents should be aware that a growing child starts a search for roots. Having no information about the biological family, the child can only be attached to the birthplace. The potential adoptive parents should focus on the child's long-term needs. The child should know the culture of the country of origin in order to develop his/her healthy self-concept (Pavao 2012).

The first wave of intercountry adoptions came when the Korean War left abandoned many Korean children. The parents hoped that they would never get in touch with their families. However, the 1988 Seoul Olympics attracted the attention about many aspects of Korean culture, especially the increasing number of children adopted overseas (Pavao 2012).

The studies based on the experiences of Korean and South Asian adoptees have shown that despite of the successful integration thousands of them are struggling with identity disorder and other difficulties. A young man involved says: *"I am a Norwegian soul in a Vietnamese body"* (Rétiné 2011).

It is undeniable that there was a time when a root searching seemed impossible. Today the progress is unstoppable with the development of genetic sciences and communication.

The Article 21 of the CRC states that intercountry adoption is as an alternative means of child's care, if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family or cannot in any suitable manner be cared for in the child's country of origin. It indicates that those family-based alternatives serve the most the child's best interest which are in the child's country of origin. The intercountry adoption offers an opportunity to live in a family, but outside this territory.

The intercountry adoption as a last solution appears in the Article 20 of the CRC. Highlighted regard shall be paid to the desirability of continuity in the child's upbringing and to the child's ethnic, religious, cultural and linguistic background. The new Civil Code is completed with a new thought: During the adoption procedure, efforts should be made to ensure the continuity in the child's upbringing with a particular regard to his/her family relations, nationality, religion, mother tongue and cultural background (Section 4:120).

The "continuity in the child's upbringing" firstly means that a family with the same cultural background should be found for the child. Avoiding the risk of the behavioral problems, the state must do everything to prevent the child's move between the child care institutions (Rétiné 2011).

The Article 9 emphasizes that a child shall not be separated from his or her parents against their will except when competent authorities determine that such separation is necessary for the best interests of the child. The Article 19 creates a relevant obligation, as the States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence. The Save the Children UK explains¹¹ the

¹¹ A Save the children iránymutatása a nemzetközi örökbefogadásokkal kapcsolatban, 2010 (The policy brief of the Save the children, 2010). www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/International_Adoption_FEBB_edit_18_01_10_1.pdf. Viewed 22 April 2013.

link between the two Articles. They think that the state should make more effort to support and preserve families so that the families can avoid separation or recover their children if separation occurs.

The General Comment No. 6 on the treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin highlights that the States must respect the provisions provided under Article 21 of the CRC as well as other relevant international instruments, including in particular the Hague Convention. The Committee proposes that the adoption of unaccompanied or separated children should only be considered when it has been established that the child is in a position to be adopted. In practice, this means that efforts with regard to tracing and family reunification have failed, or that the parents have consented freely to the adoption. The Comment underlines that the priority must be given to adoption by relatives in the child's country of origin. If there is no possibility for doing that, the preference will be given to adoption within the community from which the child came or at least within his or her own culture. The Committee adds that the adoption in a country of asylum should not be taken up when there is the possibility of voluntary repatriation under conditions of safety and dignity in the near future.

d. Over-representation of Roma children

The situation of Roma children should be reviewed, because they are the most concerned group in the intercountry adoption procedures.

The European Roma Rights Centre (ERRC) conducted a study in 2007 on the situation of Roma children in children's homes, in adoption and in institutions for the mentally disabled in Hungary. According to the research, the Roma children are over-represented in the Hungarian child protection system (Herczog 2013).

The Article 3 of the Act CXII of 2011 on the Right of Informational Self-Determination and Freedom of Information lists the personal data revealing racial origin or nationality as a special data. According to the Act, a special data can only be handled if the person concerned gives their written consent, if it is based on an international convention or prescribed by a law. Accurate data cannot be given because the Act XXXI of 1997 on the protection of children and guardianship administration do not authorise the child protection professionals to handle these special data. The restriction of publicity of ethnic data strengthens the prohibition of discrimination, but violates the child's right to know his/her origin.

According to the ERRC, the use of ethnic data in adoption process would make possible to match Roma adoptive parents with Roma children¹². It would also be beneficial for the child if the adoptive parents knew his/her ethnic identity to foster knowledge of the child's background and a sense of identity.

Due to the identity disorders documented by results of researches, the international practice often supports the adoption by parents of the same ethnicity (Neményi 1996).

¹² Fenntartott érdektelenség – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben (Dis-Interest Of The Child – Romani Children In The Hungarian Child Protection System). www.errc.org/cms/upload/media/02/90/m00000290.pdf. (Viewed 22 April 2013.)

According to a study of ERRC in 2011, the majority of adoptive parents are not Roma and are unwilling to adopt Roma children for several reasons (racism, not being prepared to care for a Roma child, pressure from the environment). Beyond this, the proportion of Roma children categorised as mentally disabled or having special needs is really high. However, most of the Hungarian potential adoptive parents wish to adopt a healthy child. As a consequence, during the adoption process, Roma children suffer double disadvantage in finding an adoptive family (Herczog 2013).

e. Debate over closed or open adoption

The above-mentioned problems related to the family tracing and cultural heritage raise the question of the good practice of intercountry adoption. The dispute over open or closed adoption does not facilitate the process to find a solution.

The closed adoption has a great impact on the child's health. The mystery of adoption makes the child more sensitive and confused. If the child is not sure in the person of his/her parent, the anxiety will be his/her basic attitude. This anxiety is one of the main sources of growth disorders experienced in emotional life and performance (Hoffmann 1994).

According to the report of the American National Adoption Information Clearinghouse (NAIC) in the early 1950s the intercountry adoptions were mostly organised anonymously. A study of 1974 supported that the psychological problems emerged in the adoptees' adulthood could be accounted for the secret adoptions. The study confirmed that open adoptions should have been encouraged in order to protect the children (Pavao 2012).

Maria Herczog has been supporting the open adoptions, the importance of the adoptive parents' training and the examination of decision on giving up a baby for adoption since the early 1990s. In her point of view, the secret adoption violates the right to know our origin declared in the CRC. The preparation and monitoring of the adoptive parents are the remedies of the violated children's rights. If the adoptive parents were more informed about the effects of the adoption on the child, it would be easier to accept the existence of biological parents. The behaviour of the adoptive parents has a great influence on the relation between the child and his/her biological parents (Herczog 1993).

The countries where the child's best interest takes priority over the parental interest – such as New Zealand and Australia – prohibit secret adoptions. Noemi Bényey refuses this practice explaining the fact that it is contrary to the child's interest if he/she meets with the unconcerned birth parents (Bényey 2010).

Of course the arguments of parents choosing secret adoption should be taken into account: the fear of pressure of the birth parents, the fear of disappearing intimacy, the fear of disruption of the family.

The acceptability of open adoption depends on the society. While the Hungarians are suspicious and feel pity for adoption, the Swedes celebrate the adopted child by publishing a notification message in a newspaper (Hoffmann 1994).

f. Adoption agencies

The ISS (International Social Service) and other NGOs agree that there is a gap in the Section 2 of the Article 22 of the Hague Convention. Any Contracting State may declare that the functions of the central authority may be performed to the extent permitted by the law and subject to the supervision of the competent authorities also by bodies or persons not accredited. In practice, it means that they do not have to do only non-profit activities, which weakens the fight against child trafficking. The Section 4 gives an option to refuse the application of the Section 2. What does happen if a Contracting State accepts intercountry adoption organised by a non-accredited body, but another State does not (Saclier 1996)?

Most of the States Parties of the Hague Convention take this chance and make the adoption process very expensive. According to the report in 2010 of the Save the children, the adoptive parents spend on average 20000 euros on adoption agencies (excluding travel and visa costs). Because of the high amount of money involved, the children and potential adoptive parents are at risk of being financially exploited. The US State Department reported that some 20 of the 40 countries listed as the main sources for intercountry adoption had halted (at least temporarily) adoptions due to serious concerns about corruption and procedural abuses.

Next to the agencies, a need for a hierarchy of care has to be mentioned. The intercountry adoptions reduce the development of national care services. Researches have shown that the poor quality of orphanages and institutions is significant in those countries where the rate of intercountry adoption has increased. Reducing the pressure on the national care services, these procedures act as a "safety valve" in these countries¹³.

A hierarchy of care is needed, because the solution primarily used to social problems and child abandonment is institutional child care. The family environment emphasized in the CRC, the prevention and family mediation do not play an important role in decision-making (Saclier 1996).

g. Haiti, the problems in the practice

According to the UNICEF's position on intercountry adoption, in case of children separated from their families and communities during war or natural disasters, the family tracing should be the first priority and intercountry adoption should only be envisaged if the efforts have proved fruitless, and national solutions are not available¹⁴.

The European Parliament resolution of 19 January 2011 on the situation in Haiti constates that the earthquake (7.3 on the Richter scale) which hit Haiti on 12 January 2010 left 222 750 people dead, affected the lives of 3 million people and displaced 1.7 million from their homes¹⁵.

¹³ A Save the children iránymutatása a nemzetközi örökbefogadásokkal kapcsolatban, 2010 (The policy brief of the Save the children, 2010). www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/International_Adoption_FEBB_edit_18_01_10_1.pdf. (Viewed 22 April 2013.)

¹⁴ Az UNICEF állásfoglalása a nemzetközi örökbefogadásról, 2007 (The UNICEF's position on intercountry adoption, 2007). www.unicef.org/media/media_41118.html. (Viewed 22 April 2013.)

¹⁵ Az Európai Parlament 2011. január 19-i állásfoglalása a földrengés után egy évvel Haitin tapasztalható helyzetről: humanitárius segítségnyújtás és újjáépítés (European Parliament resolution of 19 January 2011 on the situation in Haiti one year after the earthquake: humanitarian aid and reconstruction). www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+TA+P7-TA-2011-0018+0+DOC+PDF+V0//HU.

On 11 February 2010, the European Union has already dealt with the question of adoption Haitian children¹⁶. Catherine Bearder, an English politician submitted a question to the European Commission on the situation in Haiti and the threat of human trafficking. She outlined that the greatest horrors for the countless children left orphaned and unaccounted could occur after the earthquake. She asked the following: *“What steps is the Council taking to ensure that none of these children are trafficked into Europe or across European borders, and that children adopted in Europe have been subject to the usual safeguard procedures?”*

In its answer the Commission highlighted that the prevention of the sale and trafficking of children must have been a key priority in the response efforts. Referring to a report of the UNICEF, it indicated that in a disaster situation, efforts to reunite a displaced child with his or her parents or family members must have taken priority. Haiti is not a Contracting State of the 1993 Hague Convention. However, in 2000, the Hague Conference adopted a Recommendation to the effect that States parties should apply the standards and safeguards of the Hague Convention to the arrangements for intercountry adoption which they make in respect of States that have not yet joined the Hague Convention.

According to a UNICEF report in 2012, women and children in Haiti has been struggling to deal with a series of catastrophic emergencies that began in 2010¹⁷. Almost two years after the earthquake, approximately 600000 people, including more than 250000 children, were living in crowded settlements that increase vulnerability to health and nutrition problems as well as the possibility of abuse and exploitation.

Conclusion

The history of adoption goes back high in the past. Since the ancient world, the adoption as a social institution has experienced a drastic change of meaning. Although we are still having my problems with this institution, the focus shifted from the interests of the adoptive parents to those of the adoptive child.

When I chose my dissertation topic, I imagined that intercountry adoption would be the best solution for a disadvantaged child who can not find a caring family in his/her country of origin. Originally, I would have liked to present the adoptive triangle which offers a better childhood. During my research I had to face bad practices to avoid and good practices to follow and at the same time it is pointed out that intercountry adoption is not considered to be the proper solution to the impending problems. Having experienced this change of meaning, my dissertation directly focused on the problems of the legal framework.

¹⁶ Az Európai Parlament vitái, 2010. február 11. (The disputes of the European Parliament, 11 February 2010). www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+CRE+20100211+SIT+DOC+PDF+V0//HU&language=HU.

¹⁷ Humanitarian action for children, 2012, UNICEF. [www.unicef.org/lac/HAC2012_LOW_WEB_Final\(1\).pdf](http://www.unicef.org/lac/HAC2012_LOW_WEB_Final(1).pdf). Viewed 22 April 2013.

The consensus between and proponents of intercountry adoption has not yet been reached. I do not classify the intercountry adoption as a good or bad solution. It is seen as an alternative for a child to grow up in a family environment.

In recent decades, significant progress has been made on the development of the rights of the child and of the legislation of the intercountry adoption. While the intercountry adoption remained controversial for the authors of the CRC, the international human rights community opened up a new field of control and cooperation with the adoption of the Hague Convention. In my opinion, the principles presented of the United Nations and of the European Union is appropriate, but more attention should be paid on the national implementation. It is not only armed conflicts or natural disasters that contribute to the increasing number of abuses, but the legislation, administrative structures also play a major role in controlling bad practices.

The generation Z is given the possibility of changing their life by open European borders, for example they can be members of international organisations, they can marry a foreign citizen, they can study in an international environment. As I see, the intercountry adoption is also part of this possibility, which – like the examples – raises the unanswerable question: are there any limits and are they even necessary?

References

- Ágoston Zsuzsanna (2010): Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Főosztály Központi Hatóságának tevékenysége és tapasztalatai a nemzetközi örökbefogadással kapcsolatban (The activities and experiences of the central authority related to the intercountry adoption). In: Képzési és Módszertani Csoport (szerk.): Örökbefogadás mint második esély (országos konferencia), Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Gyermekvédelmi Központ, Miskolc. www.bazmgymiskolc.t-online.hu/alapanyag/konferenciakiadvany2010.pdf. (Viewed 22. 04. 2013)
- Bényey Noémi (2010): Az örökbefogadás. In: Jura, 16. 2: 128–140.
- Hegedüs Gabriella (2005): Az örökbefogadás ajándéka (The gift of adoption). Magyar Könyvklub, Budapest
- Herczog Mária (1993): Észrevételek a "Gyermejköltség és gyermekvédelem és törvényi szabályozásának koncepciójáról" szóló kormány előterjesztés tervezetéről (Observations on the government's proposal "Child well-being, child protection and the concept of legislation"). In: Család, gyermek, ifjúság, 5: 33–37.
- Herczog Mária (szerk.) (2007): Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához (Handbook for the CRC). Család, Gyermek, Ifjúsági Egyesület, Budapest
- Herczog Mária (szerk.) (2013): Figyeljete ránk! (Pay attention to us!). Család, Gyermek, Ifjúsági Egyesület, Budapest
- Hoffmann Gertrúd (1994): Az örökbefogadásról (About the adoption). In: Család, gyermek, ifjúság, 2: 19–24. Ministry of Human Capacities (2012), Budapest

- Navratyil Zoltán (2012): Észrevételek az új Polgári Törvénykönyv tervezetével kapcsolatban (Observations on the draft of the new Civil Code). In: Magyar jog, 59. 11: 691–694.
- Neményi Eszter (1996): Örökbefogadott gyermekek nevelése (The education of adopted children). In: Család, gyermek, ifjúság, 3: 58–62.
- Neményi Eszter (2001): Nemzetközi örökbefogadás (Intercountry adoption). In: Család, gyermek, ifjúság, 2: 39–44.
- Pavao, Joyce Maguire (2012): Az örökbefogadás háromszöge (Adoption Triangle). Mózeskosár Egyesület, Budapest
- Rétiné dr. Böhm Éva (2011): Az örökbefogadási és az örökbefogadás-felbontási ügyek (Adoption and disruption cases). In: dr. Katonáné dr. Pehr Erika – dr. Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nagy kézikönyve. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest
- Saclier, Chantal (1996): Egyezmény, melyben a gyermek érdeke az első (Convention devoted to the best interest of the child). Ford. Oláh Judit. In: Család, gyermek, ifjúság, V. (5): 29–34.
- Virgillito, Maria (2010): Örökbefogadással foglalkozó nemzeti szervezettek munkájának eredményei (The results of the work of the non-governmental organisations concerned with the adoption). In: Képzési és Módszertani Csoport (szerk.): Örökbefogadás mint második esély (országos konferencia), Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Gyermekvédelmi Központ, Miskolc. www.bazmgymiskolc.t-online.hu/alapanyag/konferenciakiadvany2010.pdf. (Viewed 22. 04. 2013)

TABLE OF LEGISLATION

- Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. Published: Act CLXI of 2009 on the ratification and publication of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography.
- The Hague Convention of 29 May 1993 on the Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. Published: Act LXXX of 2005 on the publication of the Hague Convention of 29 May 1993 on the Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption
- Convention on the Rights of the Child. Published: Act LXIV of 1991 on the publication of the Convention on the Rights of the Child
- Act V of 2013 on the new Civil Code
- Act CXII of 2011 on the Right of Informational Self-Determination and Freedom of Information

Act IV of 1952 on Marriage, Family and Guardianship

Government Decree No. 149/1997. on Guardianship Authority and Child Protection and Guardianship Proceedings

Az Európai Parlament 2011. január 19-i állásfoglalása a földrengés után egy évvel Haitin tapasztalható helyzetről: humanitárius segítségnyújtás és újjáépítés (European Parliament resolution of 19 January 2011 on the situation in Haiti one year after the earthquake: humanitarian aid and reconstruction). www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+TA+P7-TA-2011-0018+0+DOC+PDF+V0//HU

Az Európai Parlament vitái, 2010. február 11. (The disputes of the European Parliament, 11 February 2010). www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+C-RE+20100211+SIT+DOC+PDF+V0//HU&language=HU

General Comment No. 6. (Art. 91, Intercountry Adoption), 1 September 2005, CRC/GC/2005/6. [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/532769d21fcd-8302c1257020002b65d9/\\$FILE/G0543805.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/532769d21fcd-8302c1257020002b65d9/$FILE/G0543805.pdf)

Comparative Analyses on Youth Care in Hungary and Serbia

ANITA BURGUND¹ – ANDREA RÁCZ²

¹ University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Serbia

² University of Debrecen, Department of Sociology and Social Policy

Introduction

Last two decades there has been an increase in research area about youth leaving care. Until last decade of XX Century there has only been research on small scale samples describing needs and life of youth leaving care. After 1990 research which used different research technique and design start to appear in analyzes of the process of youth leaving care. This article provides a comparative overview of policies and practices regarding the transition from youth to independence and perceived differences in defining concepts, laws and outcomes of alternative care in Serbia and Hungary. In general, studies have shown that young people leaving alternative care face the risk of social exclusion and marginalization and a lack of political action directed at them as vulnerable group. Youth on care belong to unprivileged group because there is a high probability that they will become beneficiaries of the social protection system, become socially excluded but also dependent on social welfare services as adults.

Although in European countries there is a similarity in terms of care for young people who leave care, the differences in terms of economic, social, cultural and political context probably influence the different approaches regarding the measures taken to ensure the well-being of young people.

The strengthen of comparing different context lies in a better understanding of alternative frameworks and different perspective on solutions for a successful transition to independence of young people in alternative care.

An important role in the comparative analysis has determined conceptual apparatus. Key terms to be defined are: youth in alternative care, young people leaving alternative care and youth in need of protection. In addition, essential to analyze are the laws that define this group of young people, support availability to young people in the transition to independence, as well as research findings about children and young people who are in alternative care or leaving alternative care.

Comparative analysis aims to analyze challenges and outcomes for young people leaving alternative care, as well as to explore the social, political and legal structures that encourage or prevent the transition.

Legal framework of Youth in Care

In Hungary The Act 31 of 1997 on the protection of children and guardianship defines conditions and methods, age limits, possible locations, professional rules and the required professional field of activity in care provision and care service for young adults with public care background, as well as after care provision. In Serbia there is no Law about child protection, all child rights are determined in Social Welfare Act, Family Act and strategy for youth, as well as national strategy for youth.

Since the Act was passed in Hungary, the operation of child protection was county-level duties, but 2012 and 2013 brought significant changes since the centralization has started, in which certain tasks including the whole system of child protection were placed at state level. The state became the maintainer, financier and operator of child protection institutes. The involvement of church has been strengthened in recent years; however, there are still a few civil organizations in long-term care.

Young people who do not live with their parents due to various circumstances and are placed in foster, kinship or residential care in Serbia, are called youth in alternative care. Referring to the Guidelines for the alternative care of children (UN, 2010), as an international instrument which is closer to the interpretation of the provisions of the Convention on alternative care and “preferred orientation for policy and practice”, it comes to significant reforms in the field of social welfare in Serbia and the region. The processes of deinstitutionalization of children and youth without parental care are carried out since 2002 in the Republic of Serbia, Montenegro and Bosnia and Herzegovina and intensified since 2006 (Žegarac, 2014). It created a number of new mechanisms, standards and instruments to bring the significant changes in the practice of protection of children, paying special attention to children in alternative care.

There is ambiguity and disagreement over the use of the term youth to alternative care in Serbia. As previously mentioned, despite introduced the system of child care, until recently used the term “children in the system of social protection.” This term included the young people who live in extra familial environment, as well as young people who use social services due to behavioral problems or mental health, or due to poverty, where their parent families occurs as a recipient of financial assistance. Particular confusion in comparative research creates the term social protection because although all mentioned groups of young people are being encompassed in Serbia, the global context usually refers to young people who use specialized social services. The third obstacle is the semantic nature. Although trends in helping Professions in the world promote proactive work with young people on their strengths, advantages and potentials, the term “protection” implies their inactivity and narrows the contexts of action that is not related to prevention, development and improvement of functioning, living conditions and position in society.

Family Law of the Republic of Serbia provides a much wider definition of a child without parental care compared to other countries, and is particularly confusing in this part of the guidelines given in the law that are governing foster care (PZ 2005 ar.113). This definition is much broader than the definition of the United Nations which defines children without parental care, and includes children without parental care directly (eg. A child whose parents have not yet

acquired the capacity to take care of their children and the child about whom the parents care is being assessed as inadequate).

Types of youth Care in Hungary and Serbia

The care for child removed from her/his family in Hungary can be done in the following forms: 1) children's home, 2) foster care. There are 5 types of children's home: *Traditional institutions* provide care for quite a big number of children in smaller living quarters for 12-48 children. *Apartment-homes* provide care for a maximum of 12 children in an apartment or family house. *Special children's homes* provide place for those children with special needs who have psychological problems, drug problems or suffer from behavioral or learning difficulties. In such homes, there are maximum 40 places. There are also a few separate *homes for disabled children*, for children who are disabled or have special needs because of their age (under 3 years) with maximum 40 places. The *after-care homes* provide care for those young adults who are entitled to leave care (age 18) but cannot lead an independent life.

The system of foster care went through significant changes in 2014, so the separation of traditional and professional categories was eliminated; currently, being a foster parent means employment and it is clearly the preferred form of care in the case of children under 12. There are some exemptions: if the child is severely disabled, it is impossible to place siblings together, institutional placement is needed due to other reasons or when the parent requires institutional care. The placements are done gradually. In 2014, a new legal institution was established, the child protection guardianship that aims the representation of the children's interest regardless of the place of care, promotion of the exercise of their rights, learning their views and informing place of care and relevant authority about children's view. It is an important requirement to provide stability even if the place of care is changed; basically child protection guardian is responsible for life path. 30 children can belong to a professional. The professional work based on personalized case work.

The legislative framework on alternative care in Serbia and the region in particular has developed in the last fifteen years. The forms of alternative care (residential, foster and kinship) and other solutions are provided for children who for various reasons either temporarily or over a longer period of time, cannot live with their parents and for children without parents. The goal of care is to ensure continuity and stability in a safe and stimulating environment and permanency for the child. Adoption of the Guidelines on alternative care (UN, 2010) in Serbia and the region has contributed that special attentions provided to the concept of alternative care.

One of the objectives of the Guidelines is to provide de-institutionalization as much as possible. The first social welfare reforms that are aimed at the development of community services and the involvement of non-governmental sector in the provision of services in Serbia started in 2000. A comprehensive plan for the transformation of residential social care institutions for children 2009–2013 (the so-called. Master Plan) has been developed by the Ministry of Labor

and Social Policy with the support of UNICEF to achieve strategic objectives, which are then incorporated in the Law on Social Protection (Žegarac, 2014).

In addition to establishing policies and procedures for recruitment, evaluation, training, support, monitoring and funding of kinship and foster families. *Measures to avoid irregularities* were developed in 2006 in order to provide shorter placement for children and youth in residential care (Official Gazette 560-03-619 / 2006-14). The document obliges each CSW to obtain prior opinion of the Ministry for every placement of the child under the age of 18 years, as well as to periodically examine the need for further living in institutions. The measures define deadlines, and the review should be reported to the Ministry and the Institute for Social Protection (MLSP, 2006). Avoidance of irregularities was significant for the process of deinstitutionalization in Serbia.

Statistical data on Children and Youth in Care in Serbia and Hungary

In Hungary, the number of vulnerable children is approximately 200 000 per year, this is the 10% of children. Less than 1% of the children live in long-term care (Papházi, 2014). According to the data of KSH (Hungarian Central Statistical Office), 18674 children and young adults were raised in child protection long-term care in 2013, 63.8% of them (11918 people) was placed in foster care. The number of young adults receiving after-care provision is 2954 (KSH, 2014).

In relation to the changes in the number of care recipients, the number of children decreased and the number of young adults increased between 2000 and 2008. From 2011, the number of children began to increase and exceeded 18 000 while as for the number of young adults, a reduction of 700 can be observed from 2010. Regarding the changed role of the two greatest category, it can be told that the institutional care dominated between 1997 and 2001, between 2001 and 2003 the same proportion of children were placed in institutional care and in foster care (50%-50%); in 2004, the shift towards foster care has begun, but significant change could be seen only in 2010. In 2013, 5753 foster parents worked in Hungary (the professional staff was 5% before the unification of foster parenting). Nearly 45% of the foster parents raise two or three children; the proportion of those who raise one child is 21.2% while 22% of the foster parents raise four or more children. Free capacity is indicated by the fact that 12.2% of the foster parents did not take care of any child in 2013 (KSH, 2014).

As for the young adults in Hungary, 55% of them stay at foster parents after coming to the age, 18% of them receive care in traditional children's home. Unfortunately, the number of places that were established especially for young adults coming to the age is very small (after-care home, after-care apartment home, outer place (mostly lodgings)) and 72% of the capacity is filled up. Three-quarter of the young people get after care provision because of their studies (KSH, 2014).

There is no statistical data of youth who are preparing for leaving care in Serbia, which may imply the way of (expectance) planning the service for care leavers.

There were significant improvements in terms of de-institutionalization in Serbia. In the period from 2000 (when first reform projects started) by 2011, the total number of children and

youth in social care institutions decreased by 48% from 3554 to 1854), and the total number of children and youth with disabilities is reduced 36% ARCHIVE (from 2.020 to 1280) (MLSP and UNICEF to Žegarac, 2014). However, when it comes to individual plans for children, research (Žegarac et al., 2014) showed that a large number of plans were out of time frame, the individual plans were based on the “one size fit all” so the user needs and the level of their involvement in planning was invisible and insignificant. After an evaluation or re-assessment the way of organizing further work with users, still remained vague. The evaluation of their situation didn’t contribute to precise the further social work.

According to the Regulations, the initial work plan should be done in 15 days after the first meeting with the child and family, and it previously defines directions provides an initial package of measures and services. (Official Gazette of RS, Nos. 59/08, 37/10, 39/11 and 1/12, Article 69). Next, not later than 60 days after the first contact, the permanency plan of services and measures for a family and the child should be delivered (Family Service Plan), whenever there is a need for further provision of services and measures. There are situations in which the child is separated from parental care and sent to alternative care. The plan should seek to ensure continuity for the child, and define actions to help the child to return to the family or to take reasonable efforts in terms of engaging resources in family and the community in order to prevent separation of the child from family. Permanency plan for the child is part of the Family Service Plan (Official Gazette No. 59/08, 37/10, 39/11 and 1/12, Article 71) and means to determine the goals of permanence and procedures necessary to achieve these goals. Plan permanence determines the date (month and year) when you will reach one of the following objectives of permanence, in accordance with the best interests of the child:

- Keep children with parents (one or both); return of the child to the family of the parents; Placement of a child in a relative, foster or guardian (which means that a relative or foster parent undertake a guardian’s duty and lifelong commitment to the child, and not simply an accommodation in these environments); adoption of a child; another permanent living arrangement young people through independence.
- The Plan defines terms for leaving care and emancipation (Official Gazette of RS, no. 59/08, 37/10, 39/11 and 1/12, Article 75) which determines the necessary support for emancipation. This plan needs to be delivered not later than the age of 14 years for all young people who are alternative care whether at relatives or in foster and residential accommodation.

According to the latest research in Serbia (Žegarac et al, 2014) the largest number of children who entered care in the period from 2006 to 2011 has been referred on placement in foster families, (88.7%), the other children sent to residential care (residential accommodation). The share of children in kinship foster care is extremely low – at the base of Ministry-there is evidence that only 12.3% of children are in a kinship care, considerably less than in many other countries. Thus, the expansion of family based care primarily relates to professional (non-kinship) foster care, where 76.4% of children directed to (Žegarac et al, 2014).

When looking at the data in terms of the age of the child, the highest ratio is for the 0 to 2 age-group representing one quarter of total number of children removed from their families.

Children that are 15 or over are least likely to be placed into care. The number of children in public care has continually increased. The trend can be the consequence of increased sensitization for abuse and neglect, but can also point to a lack of other family-preservation and family-support services. The high ratio of infants – this is largely in line with figures from other countries – can be explained by the fact that abandonment and relinquishment are more likely to take place soon after birth, before a child-parent bonding process has taken place.

The experiences of young people who leave care are not independent from other policy segments such as social security, education, home, health, juvenile justice system, and because of that fact, they significantly vary from country to country. This leads us to the conclusion that comparative studies on the outcomes of alternative care should take into consideration the impacts of wider political shifts, and not just to focus on the child protection system.

Available supports for youth leaving care

Although most of the countries are showing concern for young people leaving alternative care, there are large disparities in the quantity and quality of data related to the subject. In most countries, including Serbia, systematic collection of specific quantitative data is not available.

In Hungary, after-care and after-care service are forms of provision based on voluntary choice and the cooperation between the young adult and the service provider set in contractual form; however the receiving and termination are bound to a resolution by the guardianship. There are two types of support. 1) After reaching the age of majority the young person has the opportunity to stay in *after care provision*. Those engaged in studies may avail of this provision up to the age of 24, with the exception of those studying full time in higher education, for whom the upper age limit is 25 years. (The provisions effective as of 1 January 2010 have significantly transformed the after-care provision system. Those unable to care themselves (either working or unemployed) may stay in the system up to 21 years of age; earlier it was possible to receive benefits until the age of 24.) After-care provision may mean even full provision, including the costs of accommodation and food. However, the after-care can assist in the preparation for an independent life, with the help of professionals. 2) *After care service* covers life management advice and help to integrate into the society, young adults can get it up to 30 years of age, if they manage an independent life.

In Hungary, 27% of young people in after-care provision spent 1-5 years in care and 25% of them spent 10-17 years in care. 60% of young people who are placed in foster care spent more than 10 years in care; from the other side, foster parents receive children for long-term care. 27% of young people who were in institutional care spent more than 10 years in care (KSH, 2014).

Data on the number of young people who have grown out of the system of alternative care in Serbia are not available. There are no ways of recording, and it doesn't exist a continuous monitoring of these young people. The only data that has been collected is about the number of youth in care in two age groups: 15-17 years, (26,7%) and 18 to 25 years (9,8%) in 2013. If we compare it within last five years we can see that catego-

ry of youth (15–17) has been increased 2008. – 7.123, in 2009. – 7.315, in 2010. – 8.432, 2011. – 9.318 and 2012. – 9.038 youth Category of youth (15–17) has been on second place on representation (26,7%), and youth from this group are mainly placed on foster care. Youth Support Service during the preparation process and after its independence are based on local services that are unevenly available to young people from different territory. Services of financial support and career planning are between institutions such as Centers for social welfares, centers for adoption and family placement and centers for residential placement of children and youth fund its cooperation with NGOs and Foundations providing support.

On the territory of Serbia following services are recorded: supportive (“halfway house”), youth centers (or clubs), youth counseling, permanent financial support after leaving care, services advisor for independence. These services are not developed in all municipalities, and young people in alternative care can receive different support for independence or no support at all, depending on the place of residence. The lack of an organized system of care for young people means that the equal access to services for all clients can’t be ensured.

According to research results in Hungary, supporting young adults who became major is problematic at child protection level since after-care provision does not prepare young adults for independent life; school attainment, family relationships and social skills of these young adults are very poor. We have few data about educational participation. In 2011 56.3% of the individuals leaving the system had secondary level of education, 40% of them had primary level of education, and only 3.2% of them acquired a degree. A total of 30.1% of the ones who had left has a job (KSH, 2012: 12). The labour market value of the acquired professionals and the nature of their work are unknown. Due to their low educational level, employment and housing are very difficult to solve. Estimated data suggest that 40% of young people who received after-care provision become criminal, unemployed, homeless, prostitute or their children will grow up in child protection system as well. Rácz’s research (2012) calls the attention to that the young adults have very critical view about the support-system and the professionals’ attitude: the success of provision is highly dependent on the attitude of the supporting professional, that is, the system is incapable of providing help on system level. As the international YIPPEE research confirms the view of young adults’, in after care, mainly personal ambition, perseverance and willingness are needed for gaining proper school attainment, which is essential for successful social integration. It is a problem that there is not such a strategic plan in the institutions of child protection’s long-term care to motivate young adults to do their studies (Rácz – Korintus, 2013).

Housing support services

The program “Housing support” is for young people who are in the process of transition to independence, and is being implemented in 11 cities in Serbia, with the support of the Center for Social Welfare. Condition to receive this that youth are determined in their pathway plan and leaving Care plan that this is best solution, that they cannot join their biological family or

otherwise find placement; that they have finished schooling and took measures for vocational training. Service user have used a financial support as well and counseling support.

The objective of this program is that young people leaving alternative care who have not the ability to return to their biological families or otherwise solve their housing problem, have the possibility to prepare for independent life outside the home. This kind of help is very important because it provides support to young people during the transition period, where they are able to acquire the necessary skills of taking care of themselves as they still have support of the social protection system. Young people are provided with an apartment, if they are unemployed and tangible benefits, and they should participate in paying the bills with minimal noise and make them self-look after the household and providing food for them self. During this period available to them an Adviser (case manager) who is there to support them and to direct when necessary. The role of these experts is to give them help with housekeeping, seeking employment, further education. The modalities of this program are different depending on which municipality or city are realized. Units of local self-government entrusted with the implementation of this program and therefore regulate the conditions under which this right can be exercised. However, what is common to all municipalities is that the program is implemented under the auspices of the Center for Social Welfare and institutions for children without parental care. One of the conditions that users must meet is the fact that they came out of school and that they took measures for vocational training. Time to use the flats is also different. The shortest period is one year of use.

So far 33 youth used this service, and their experience indicate that there is a small number of youth who was not participated in preparation for transition (n=3) and a number that is not satisfied with this service (n=5). Positive experiences are located in following domains: service allows young people to complete independence process after 2 years when they become more experienced; youth acquire more practical skills, have a job and experience in the working environment, changes in the sense that they have learned to do what they have failed during placement (example food, shopping, washing clothes, cooking, paying bills). Youth said that they are least satisfied or not satisfied at all with the support of peers, psychological support and skills for independent living (CSW, 2013).

In 2012, in Hungary, 698 young adults got after-care service because of housing support; the support was an average of 1.1 million HUF (circa 3580 Euro) (Papházi, 2014: 214). In 2011, every fifth young adult had left for their own apartment, one quarter of them had returned to their birth family, 12% went to acquaintances and 6% had gone to residential social institutions, 25% of them went to other places and 6 of them had ended up in homeless shelters (KSH, 2012: 11–12).

Conclusion

Very few studies in Serbia and in Hungary included this population in terms of their needs and challenges faced by young people become independent. The challenges have been identified in areas such as the continuation of education, employment and housing solutions. The differen-

ces between the needs and challenges of young people in relation to the type of their earlier placement (foster care, kinship or residential) have not been analyzed.

The young people leaving alternative care are sensitive in all areas of their lives: education, professional training, life skills, social networks, connections and relationships and identity. This sensitivity is the consequence of a certain trauma that they have experienced f.e. violence, the impact of social protection system on their lives; but also reflects the impact of the context of the transition from youth to adulthood such as family life, education, training, employment, tangible benefits and housekeeping.

The challenge lies in reducing the proportion of young people leaving alternative care with the experience of social exclusion as a consequence of independence. Innovative policy could prevent the stigmatization of young people leaving alternative care because of their dependence on the state. This raises the whole set of issues related to providing help and support to young people leaving alternative care: for example whether the required support to all young people leaving education in the social care system? Is it necessary and justified to provide the same support for young people who enter the system of alternative care immediately prior to completion of their education? What kind of support is appropriate for young people who enter the system just before the coming of age? What kind of support is needed for young people leaving alternative care in various forms of accommodation? How to determine what kind of support should be provided by the state, and when it youth could do families or relatives? The findings indicate that young people after leaving alternative care go to live with their parents to make a short (Skuse and Ward, 2003), which raises the question of how to provide them support in the transition to independence? The manner in which the answer to these questions depends on how it understands the balance between the state, the family and the individual.

References

Act 31 of 1997 on the protection of children and guardianship

CSW (2013): Outcomes of services for youth in transition. (Unpublished review)

Family Law of the Republic of Serbia, Official Gazette of RS, no. 18 / 05čl. 113, paragraph 3.

KSH (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf> (Accessed 02.02.2015)

KSH (2014): Szociális Évkönyv 2014. 6. fejezet.

Law on Ratification of the UN Convention on the Rights of the Child (& # 34; Fig. List SFRY – International Treaties & # 34; , Nos. 15/90 and & # 34; Fig. FRY – International Treaties, no. 4 / 96 and 2/97)

Law on Social Protection of RS, Fig. Gazette of RS BR24 / 2011.

- Measures to avoid irregularities in performing children and youth in social care institutions. Ministry of Labour and Social Policy, the number 560-03-619 / 2006-14 dated 26 November 2006. http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=206&Itemid=167&lang=1250 (Accessed 10.06.2015)
- Papházi, Tibor (2014): Állam és család a gyermekvédelmi gondoskodásban. In Rácz, Andrea (ed.) Jó szülő-e az állam? A Corporate parenting terminus gyakorlatban való megjelenése. Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok 4. pp. 167–214. Rubeus Egyesület: Budapest. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2014/05/CPnemzetkozi_2014_final.pdf (Accessed 02.02.2015)
- Rácz, Andrea (2012): “Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények” – Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének és jövőképeinek vizsgálata. Budapest: L'Harmattan
- Rácz, Andrea – Korintus, Márta (2013): Keeping young people with a care background in education in Hungary – Accommodation with conditions and support. European Journal of Social Work, issue paper 2013/1. pp. 55–69.
- Regulation of Organization, norms and standards of the Center for Social Work, Official Gazette of RS, no. 59/08, 37/10, 39/11 and 1/12, Article 69 of the Ordinance on the organization, norms, standards and methods of work of social welfare center, Official Gazette of Montenegro 58/13, 43, and 45 Par.
- Skuse, T. – Ward, H. (2003): Outcomes for looked after children: Children's views of care and accommodation. A draft interim report for the department of health. Loughborough: Centre for Child and Family Research, Loughborough University
- UNICEF (2010): Guidelines for the Alternative Care of Children http://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf (Accessed 10.06.2015)
- Žegarac, N. (2014): The child's right to quality care – Analysis of the implementation of United Nations guidelines for the alternative care of children in the Western Balkan. Save the Children International: Sarajevo
- Žegarac, N. (ed.) (2014): In the labyrinth of social protection: the lessons of research on children in the family and residential accommodation. Belgrade Faculty of Political Sciences and UNICEF: Belgrade

Könyvajánló

A gyermekjóléti szolgálatok feladatellátásának értékelő elemzése országos szinten

Szerk.: Rácz Andrea, Rubeus Egyesület, Budapest, 2015

PAPP KRISZTINA

Gyermekjóléti Szolgálat, Budapest, II. kerület

A Rubeus Egyesület 2015-ben egy komplex módszertanra épülő kutatást készíttetett, azzal a céllal, hogy megvizsgálja a gyermekjóléti szolgálatok feladatellátását, értékelje a szolgáltatások megvalósulásának módját, valamint a gyermekjóléti szolgáltatásokban jelenleg alkalmazott módszerek hatékonyságát. *A gyermekjóléti szolgálatok feladatellátásának értékelő elemzése országos szinten* című tanulmánykötet (Budapest: Rubeus Egyesület, 2015, szerk. Rácz Andrea) több vizsgálati eszközzel, rendkívül tárgyyszerűen, hitelesen tárja fel a gyermekjóléti szolgálatok 2015-ben látható feladatellátási lehetőségeit, problémáit, a gyakorlatban kialakult rendszer-szintű megoldásokat. A mű szerzői tanulmányaiban leírt megállapításai rendkívül objektíven, a rendszer higgadt vizsgálatával vonnak le következtetéseket, és rajzolják meg a szolgáltatás további fejlesztésének irányait. A tanulmánykötet a KSH 2013-as adatainak áttekintését követően a kutatás kvantitatív és kvalitatív szakaszában kapott eredményeket összegzi. Ezt követően bemutatják a gyermekjóléti szolgáltatás SWOT-analízisét, majd policy jellegű ajánlásokat ismertetnek.

A kutatást hat tématerületen szakértői tanulmányok is kiegészítik. A szakértői tanulmányok megállapításai illeszkednek és megerősítik a kutatási zárótanulmányban feltárt problémákat és a megfogalmazott javaslatokat. A szakértői tanulmányok egy-egy jól körülhatárolt kérdést járnak körbe, fókuszba helyezve a gyermekjóléti alapellátás prevenciós tevékenységét, kiemelve a gyermekjóléti szolgáltatás gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésére irányuló feladatellátását, az abban rejlő nehézségeket, akadályokat. Ugyanakkor minden szerző törekszik a megoldások keresésére, javaslatot fogalmaz meg a lehetséges változtatásokra. Gál Antal a gyermekjóléti szolgáltatás helyzetét elemzi, majd prevenciós szemléletű, átgondolt és világosan megfogalmazott javaslatokat tesz. Szabolcsi Julianna a hatékony jelzőrendszer kérdésével foglalkozik. Farkas Ágnes és Mihály Blanka az átmeneti gondozás és a gyermekjóléti szolgáltatás elvárható és elvárandó együttműködésén keresztül vázolja fel a családok komplex támogatását, az egyéni szükségletek figyelembevételének lehetőségeit. Szombathelyi Szilvia tanulmánya két nemzetközi intenzív családmegtartó modell bemutatásával nyújt támogatást, ad továbbgondolandó szempontokat a gyermekjóléti szolgáltatásban végzett családgondozás dilemmáira. Ezt követi Bogács Ernő tanulmánya, melynek keretében számításai hatásosan bizonyítják az alapellátás gazdaságosabb voltát a szakellátásnál, ezzel is erősítve a minél kisebb mértékű beavatkozás eredményességét. Lázár Péter hitelesen, rendkívül átgondoltan mutatja be a Kedvesház modelljének indokoltságát és szükségszerűségét. Végezetül Csillag Mirna és dr. Hüse Lajos a gyermekjóléti szolgáltatás alapvető dilemmáit gyűjtötték csokorba, javaslataik összecsengenek

a kutatási tanulmánykötet záró fejezetében leírt policy ajánlásokkal. A szakértői tanulmányokat bemutató kötet címe *A gyermekjóléti szolgálatok feladatellátásának szakmai támogatása* (Budapest: Rubeus Egyesület, 2015, szerk. Rácz Andrea). Az elkészült online könyveket Papp Krisztina, gyermekvédelmi szakértő lektorálta.

A Rubeus Egyesület kutatói és szakértői bíznak abban, hogy a két tanulmánykötetben közölt szakmai álláspontok, felvetett problémák, megfogalmazott fejlesztési javaslatok alapjául szolgálhatnak egy hatékony, szakmán belüli és szakmaközi párbeszédnek, a szakterület megújulását célzó képzések és továbbképzések fejlesztésének, hosszabb távon pedig a szakterület társadalmi presztízsének rendezéséhez.

A tanulmányok letölthetők a www.rubeus.hu oldalról.

Szerzőink

A.GERGELY ANDRÁS

tudományos főmunkatárs

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet

BÁNFALVI GYŐZŐ

közgazdász, emberi erőforrás tanácsadó, doktorandusz

Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola,

Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

BARTHA ÁKOS

kiválósági ösztöndíjas

a Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasa a DE BTK Politikatudományi

és Szociológiai Intézetében

BERÉNYI ZOLTÁN

politológus, egyetemi docens

Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Politikatudományi Tanszék

BURGUND ANITA

tanársegéd

Belgrádi Egyetem, Politikatudományi Kar, Szerbia

FÉNYES HAJNALKA

szociológus, egyetemi docens

Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Szociológia

és Szociálpolitika Tanszék

MURÁNYI FANNI

doktorandusz

Eötvös Loránd University (ELTE) Faculty of Law

RÁCZ ANDREA

szociológus, egyetemi adjunktus

Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Szociológia
és Szociálpolitika Tanszék

PAPP KRISZTINA

intézményvezető, gyermekvédelmi szakértő

Gyermekjóléti Szolgálat, Budapest, II. kerület